

Казки Кленового Лісу

Андрій Голуб

Іноді нам слід повертатись у минуле,
бо саме звідти починається шлях у майбутнє.

Двадцять років. Що таке двадцять років? Дивлячись, що ви маєте на увазі. Якщо вік двадцятирічної людини — то це вічність. Вічність позаду і ніякого уявлення про час, та простір попереду. Так. Вічність позаду. Це ціле дитинство, з міксом із ранкових сліз по дорозі в садочок, свят у вічних костюмах зайчика, застуд, ігор на будівлях і гаражах, морозива, поїздок до бабусь, завжди здертих колін, якихось котів, щенят і т.д. і т.п.

Якось це все перейшло в шкільні роки, з нескінченними сірими й дощовими навчальними днями, короткими, як спалахи метеорів вихідними, і такими жаданими, та такими швидкоплинними канікулами. Сюди додалися сморід перекурів за школою, піонерський табір, скажені зарниці й лінійки в червоних ганчірках на шиї, з віданням честі під барабанний дріб. Різнобій із гуртків, від духового оркестру й боротьби, до орієнтування по азимуту, і Бог його знає, ще чого. Перші танці в парі на шкільних вечірках, перший ковток вина, якісь розбірки.... У чотирнадцять, обов'язковий вступ до ВЛКСМ.

— Я не достойний.

— Як це? Ти що, це дуже почесний обов'язок. Ти нам підходиш, ти з нами.

— А до скількох років я з Вами?

— До 28.

— Скільки? 28?

Боже, це ж ціла вічність. Ціла вічність і ще вісім років. Хоча є й значущий бонус, нарешті офіційно не треба носити червону ганчірку на шиї. І знов перекури за школою, дискотека, перші джинси, кросівки ADIDAS. А потім, раптом, одного дня, ось така ж електричка з прокуреним тамбуром і обдертими сидіннями. Станція Рокувата - станція П'ятихатки. Але це була не просто поїздка з пункту А в пункт Б. Це була поїздка зі станції "Дитинство" до станції "Юність".

Двадцять років. Що таке двадцять років? Двадцять після двадцяти. Двадцять років я не був у П'ятихатках, не їздив сюди в електричках і не бачив тих, із ким був приречений провести одні з найдивніших років свого життя.

І от, одного дня, за якихось пару гривень, я купую квиток. Це плата за квиток на машину часу. Ясно, що наша сучасна електричка, сама по собі вже машина часу, бо сучасною вона була ще ... Та все ж. Пропустивши поперед себе нечисленних дачників, я піднявся, ні, видерся по трапу на борт і після нетривалої зупинки, повертаючи час, дико гуркочучи, цей витвір інженерної думки середини двадцятого століття, поніс мене в середину вісімдесятих. Очікування свята, краще свята. Почуття, що переповнювали

мене, змішувались зі смородом табачного диму, пилу й лаку з лепом, що покривали старі лави. Сонячні промені, проникаючи у вагон крізь ніколи немиті вікна, нещадно смажили пасажирів, підлогу, лави, від чого аромат мандрівки ставав ще більш насиченим і задушливим.

РОЗДІЛ 1

Вибір. У житті кожного буває ситуація, коли треба зробити якийсь крок у ту, чи іншу сторону. Саме від цього вибору, життя змінюється кардинально, або трохи, або взагалі жодних змін, принаймні так здається. Дехто з тих із ким я навчався, від самого початку самі знали чого хочуть, когось за руку привели батьки, хтось просто забрів. У моєму випадку я хотів чогось іншого. Тікав від перспективи ще два роки розмальовувати шкільну парту, дивитись у те саме вікно, на тих самих гав. Тікав від червоних криворізьких хрущовок, із бонусом у вигляді такого ж кольору горобцями й котами. Від брудного повітря Коксохімів, ЦГОКів, доків, СєвГоКів, шахт та іншого соцреалізму. Тікав від опіки. Так мамо, моя мила мамо. Я вдячний тобі за все, але ...Я тікав. Я тікав у світ божий, у світ, про який не мав жодної уяви.

Я мріяв про степ, поля, про нескінченну блакить неба, про тумани й нічні зорі, а не про ранковий смог із Криворіжсталі, через який на шкільному стадіоні ми не бачили, а могли

лише чути вчителя фізкультури. Мозаїка світу мого майбутнього, складалась з уламків відчуттів, набутих під час шкільних поїздок у підшефний радгосп, на збирання помідорів, велосипедних нальотів із друзями на приміські кукурудзяні та горохові поля, фільму "Поднятая целина" і двох тижнів у піонерському таборі "Дружба". А ще, мені подобалося слово агроном.

І ось я, з документами про неповну, та ще й досить таки середню освіту, розміром у цілих вісім років, їду вчитись на агронома.

Після півтори годинної мандрівки на електричці, та незабутнього атракціону під назвою "Залізничний міст", у П'ятихатках, пересідаю в сільський ПАЗик і вперед, у світлу невідомість. Ще пів години евакуації в помаранчевій бляшанці на колесах і перед очима відкривається, як на мене, то просто неймовірна картина. Після різкого повороту, дорога спускалась у мальовничу долину й погляд мандрівника упирався в одне з полотен Сергія Васильківського з трьома старенькими, вкритими сірим очеретом мазанками. Далі по ходу праворуч з'являлось ще більше чудо, посеред українського степу височіла гігантська копія ярусної піраміди єгипетського фараона Джосера. Як пізніше виявилось — це був відвал місцевого гранітного кар'єру й по сумісництву, деколи, нашим позаштатним місцем розпиття тонізуючих напоїв, а також найвищий у всій окрузі оглядовий майданчик.

Навпіл цю зелену долину перетинала невеличка, підперезана очеретами і рогозом річечка, з усім набором пташиного царства, від лелек і сірих чапель, до сільських гусей і качок. Навколо луки, сільські хати, сади, городи. Трохи поодаль, виднілась сучасна п'ятиповерхівка з силікатної цегли, яка хоч і домінувала над цим прекрасним місцем,

але явно до нього не пасувала. Та на противагу їй, у центрі цього Едему, серед парку, немов середньовічна англійська садиба, з двома темно-зеленими ялинами перед входом, проглядалась триповерхова будівля з червоної цегли. Це і був пункт мого призначення.

Цоколь і деякі архітектурні вставки будівлі були зроблені з сірого граніту, а стіни, пілястри й всілякі пілони з чудової старовинної цегли. Позеленілі від часу та вологи стіни, надавали будівлі ще більш величний і давній вигляд. Навколо цього творіння розташовувались такі ж незвичайні, але набагато менші будинки. Та найкоштовнішою перлиною була Хімхата. Більш скромна за розміром, але фантастична в архітектурному плані, побудована в якомусь псевдо-готичному стилі, вона знаходилась десь у затінку на периферії й завдяки цьому була ще більш таємничою та заманливою. Нажаль на початку 90 -х Хімхата, а точніше дерев'яна її складова згоріла, та сама кам'яниця залишилась. І залишилась вона нерозібраною не завдяки совісті й шанобливому відношенню місцевих до історичної пам'ятки, а завдячуючи совісті, і міцному розчину тих будівельників, чий секрет, і уміння не дало вибити з стін жодної цеглини. Ну повернімось до центральної будівлі.

Заклад називався Ерастівський сільськогосподарський технікум ім. Кірова. Ну як же без Кірова? Мабуть він тут навчався, перед тим як працював у нас у Кривому Розі в рудоуправлінні, яке тепер носить його ім'я, і жив у місті Кіровоград. Ні? Тоді до чого він тут? Що до Ерастівського, то це ще більша загадка. Провчившись і проживши в Ерастівці чотири роки, я так до кінця й не розібрався в назвах місцевого мегаполісу. Так із першого погляду наче все просто. Долина річки Лозуватки. Річка дала назву селу й технікум знаходиться в селі Лозуватка. Все просто. Але ніт. Технікум — це Ерастівка. Коли учні отримували прописку, то в паспорті стояв штамп селища Вишневе. Вишневе — це те саме, що Железняково. А ще є Дослідна, Куток, Колгосп і Циганівка. Та все ж, до Ерастівки, тобто до Ераста Бродського. Як це не дивно, але в часи розвинутого соціалізму, якась дуже ризикована й мудра людина, в самій назві закладу зберегла пам'ять про його засновника. І це дуже дивно й не вписується в тогочасну концепцію світосприйняття. Як не як, а предводитель верхньодніпровського дворянства. Десь я щось подібне вже чув. І це Вам не жарти. Таким чином, цей невідомий мені чоловік, зробив так, що технікум під прикриттям Кірова, залишився закладом Бродського Ераста Константиновича, людини, яка являється його засновником і як ніхто інший заслуговує на збереження й повагу до свого імені.

Так, ім'я Бродського заслуговує поваги й окремої розповіді. Розповіді про долю велику й трагічну одночасно, але це буду не я, а хтось більш гідний цієї справи. Скажу лише те, що ця людина на свої кошти побудувала навчальний заклад, цілу ділянку залізниці, створила одні з перших у наших степах штучні ліси, Комісарівський і Грушеватський.

Ознайомившись із моїм новим навчальним закладом, почувши нове слово, абітура й здавши документи секретарші, я вирушив у зворотню подорож із думками про цілий місяць купання, рибалення, та інших способів насолоди літом.

РОЗДІЛ 2

Події, прізвища та імена змінені з особливою жорстокістю. Але це, не точно.

Абітура. Місяць навчання і місяць відпочинку складаються з таких самих тижнів, днів, годин, і хвилин. Але в цьому є якийсь підступ. От погодьтесь, сорок п'ять хвилин уроку, особливо, якщо ти його не вивчив, тягнуться вічність. А цілий день ? Ого. А тиждень? А що казати за місяць? А спробуйте прогуляти день школи. День пролітає мов метеор. А що якісь там сорок п'ять хвилин, хто їх помічає на відпочинку? Тож і місяць відпочинку пролетів так, наче за ним хтось женеться з сокирою. І от я, з сумками, набитими шмотками та тормозком стою перед входом до гуртожитку. Поступово, хто по одному, хто невеличкими зграйками, біля мене збираються такі ж індивідууми як і я. Якийсь чувак у джинсах, із перегаром і триденною щетиною, порозселяв нас по кімнатах, видав ключі, білизну й матраци, які за віком були старші за нас і судячи з плям, колись працювали в центрах по здачі аналізів. Гуртожитків було п'ять. Найбільший п'ятиповерховий, був у процесі будівництва. З чотирьох діючих, один був двоповерховим, із посірівшої силікатної цегли. У ньому завжди жив четвертий, випускний курс і зараз, за відсутності оних був зачинений. Три інші, одноповерхові, з датою будівництва п'ятдесятих років на фронтонах, із прямокутними колонами при вході, були свіже — вибілені з фасадів і мали внутрішній вигляд, відповідно років на двадцять старше до свого віку.

Чувак який нас поселив у гуртожиток, виявився студентом якогось ВУЗу на підробітку тимчасовим комендантом нашої фортеці. Нічим особливим не відрізнявся, нас майже не чіпав і запам'ятався лише тим, що мав у себе в кімнаті якийсь бабінник з італійцями, і вся наша абітура пройшла під "Сюзанну" Адріано Челентано. Так і вдень, і вночі з дверей нашого притулку було чути : "Susanna, Susanna mon amour".

У кімнаті нас було четверо і Вадик. Моїми компаньйонами виявились хлопці з Кіровоградщини (як ми виявили раніше, Кіров до неї, як і до технікуму, не мав жодного відношення) та солонянського району Дніпропетровської області. Першим був Валера Колісник, спокійний сільський хлопець, з якогось далекого села. Від нього я узнав слова: крашанка, ряднівка і кватирка. Валера міг визначити сорт яблуні за зовнішністю дерева, що вводило мене в ступор. Ще він виявився здібним рибалкою і це нам не раз ставало в пригоді. Взагалі риболовля в Ерастівці — це особлива тема. Численні ставки на річці Лозуватка та Терновці, яка є її притокою, в ті часи були переповнені раками, карасями, коропами, в'юнами, й іншою живністю, і для вічно голодних студентів — це був Клондайк.

Повітря свободи та незалежності дуже п'янка річ, але має один невеликий недолік. Так, ти сам собі господар і сам розпоряджаєшся своїми фінансами, та в цьому і є підступ, особливо коли навколо так багато спокус. Парадокс у тому, що коли нікому сказати стоп — це призводить до того, що дуже швидко твої фінанси починають співати і це відбивається на послабленні твоєї платоспроможності. Отож частенько, надихавшись та напившись свободи, студенти відчували таке послаблення, і тоді вони

згадували за рибалку.

Якось безцільно вештаючись із Валерою біля ставка, що був неподалік гуртожитку, хтось із нас перечепився через шматок заплутаного, старого, рибальського волосіння і о, ЕВРИКА! У мене знайшлась англійська шпилька, в маленькому кленовому лісочку була вирізана пряма кленова гілка, стара гайка і справа за малим. Треба поплавок. І за цим діло не стало. Благо в ті часи, берега ставків у селах, мов якісь пташині острови, кишка кишіли зграями сільських качок та гусей. Пару хвилин забігу, потім крик зганьбленого гуся і от, маємо чудовий поплавок. Зігнута шпилька у формі гачка, жменя дощових хробаків і ми вже шукаємо місце для риболовлі.

На березі того ж ставка, під великою парасолькою, в солом'яному брилі сидів якийсь дід – рибалка. Оснащений за останнім писком тогочасної рибальської техніки, старий із важним виглядом підкидував прикормку у воду і незадоволено щось бормотав під ніс. Спочатку він, помітивши конкурентів занервував, але коли побачив наш супер спінінг, то мало не зареготав. Дивлячись на наш гачок, дід сказав, що тільки карась-самогубець може накинутись на нього. Але хоробрим доля допомагає. Або дідову прикормку якась невідома течія несла до нас, або в цьому ставку карасям дуже набридло життя, та за декілька хвилин у нас клюнуло, і за мить на траві стрибав перший карась— самогубець. Дід мало не впав із табуретки. Поправивши наживку на саморобному гачку, Валера закинув знову. За хвилину гусячий поплавок тихенько посмикався і в чергове зник під водою. Такого кльову я ніколи не бачив ні до того, не після. Ще за хвилин тридцять, на траві, переливаючись на сонці, стрибало зо два десятки срібних злитків. Завернувши скарб у два великих листка лопуха, щасливі та задоволені собою, ми з Валеркою пішли з ставка, залишаючи позаду себе бурчачого й червоного від злості діда.

Купивши на Кутку хліба, солі й алюмінієву пательню за 26 копійок (так 26 копійок), ми усамітнилися у тіні старих кленів за якоюсь будівлею, що була між ставком і двоповерховим гуртожитком. Як з'ясувалося пізніше — це була аудиторія з військової підготовки зі стрілецьким тиром. Між нею й нашим ставком був невеличкий лісок із клену ясенелистого. Саме з того, з якого було наше вудилище. Судячи з кількості пляшок із під вина в цьому місці, цей лісок був дуже популярним у студентів, мабуть як бібліотека, або майже, як кабінет з агрохімії . Почистивши і посоливши рибу, ми поклали її на розжарену на вогнищі пательню. Без олії риба не хотіла смажитись і при помішуванні перетворилась на якийсь паштет. Звичайно то була не фуа-гра, та для голодних абітурієнтів — це було щось. Наївшись, ми заховали наше кухонне знаряддя й пішли в гуртожиток.

Ще одним мешканцем кімнати був Вовка Біловус. Вовка, хлопець у шкільному піджаку і смугастому светрі, був настільки худим, що навіть не відкидав тіні. Поводився він як сільський кіт. Бачили ми його тільки ввечері перед сном і зранку після пробудження, де він був цілий день, і чим займався, він не казав, а ми й не питали.

На ліжку біля дверей розмістився ще один Валера, Самсонов. Він був із Солонянського району й вигляд мав відповідний. Вибілене мов сіллю, бліде, вкрите

веснянками обличчя, з гострим, коротким носом, солом'яна стріха на голові й сірий костюм, який висів на ньому, як на вішалці.

Ще в нас прижився Вадик. Ні, Вадик, це теж не кіт. Вадик, довготелесий хлопець у джинсах, студент із третього курсу. Вадик не здав якийсь іспит і не міг перейти на четвертий курс, тому не їхав додому, а в коротких перервах між залицанням до абітурієнток, щось там зубрив і здійснював напевно невдалі спроби перездачі іспитів. Він був односельцем Біловуса й тому жив у нас.

Хоча особливого дискомфорту це не робило, коли Вадик здав іспит і здимів, ми зраділи.

Susanna, Susanna mon amour.

Ранок після нічних забав під Susanna mon amour, був не дуже радісним, але консультації з вступних іспитів і перспективи нового дня, служили яким не яким, а стимулом. Не знаю як кому, а для мене моє нове життя було ключем і кожної хвилини несло щось нове. Нові відчуття, нові смаки і запахи, і навіть нове відношення до Серпня.

Серпень. В минулому шкільному житті, я його не любив. Так, хоч це й час канікул, але ж — це останній місяць, і з перших його чисел ти починаєш рахувати дні. А вони, як на зло пролітають швидше і швидше, і ось вчора ще літо, а завтра хризантеми, і перший дзвоник.

Та по прощестю літ, я зрозумів, що серпень — це воістину царський місяць. Недаремно латиняни назвали його на честь Октавіана Аугуста, імператора могутнішого навіть за Юлія Цезаря, ім'ям якого, до речі, вони називали теж досить приємний місяць, та все ж. Серпень — це вам не якийсь там зелений Червень, чи гарячкуватий Липень. Це вже зрілий і мудрий чоловік. Він повільний і солодкий, як мед. Його вінець сплетений із листя і гроно винограду, гілок слив, яблук, груш, сонячної аличі. Мантия зіткана з золота пшениць і степових трав. В його коморі є все, від помідорів і огірків, всіляких баклажанів, кабачків, до динь і червоних кавунів. Серпень справжній господар і трудяга. Він жнець. Серпнєве сонце ще має свою силу, але воно вже інше, під впливом законів фізики й влади Серпня, гріє лагідно і ніжно, наче вогонь у сільській грубі, приносячи тепло і спокій. А ночі серпнєві, зоряні і томні, полегшують дихання, несучи першу прохолоду. Річки серпнєві, теж теплі, немов парне молоко і повільні, ледве перебирають своїми водами поміж глиняних берегів, вкритих перезрілими, втомленими травами, і сріблястих очеретів. І всі їх мешканці, від чапель і коропів, до жаб, бабок, і всіляких равликів, сповільнюючи темп життя, насолоджуються серпнєвим сьогоднішнім.

І от, у цей божественний час, пройшовши всі ранішні ритуали, поснідавши на якісь копійки в їдальні, закуривши улюблений "Експрес", ми рушали до технікуму. Від дівчат приємно пахло парфумами, від нас легким пивним перегаром і сигаретами. Привітавшись і позалицявшись до дівчат, ми опинялись біля технікуму. Будівля була дійсно величною. Особливо цю велич підкреслювали дві зелені ялини обабіч входу. Стара червона цегла, покрита патиною років, також надавала якоїсь таємничості і давнини. Пройшовши вістебюль і піднявшись парадними сходами, ми розтікались по

своїх аудиторіях.

Консультації самі по собі, не несли в собі якийсь негатив, але вони нагадували про неминуче, іспит. Зараз, по прошестю літ, я згадую з посмішкою ті консультації й іспити, але ж тоді. Першою карою була математика. Сказати, що я не долюблював цю науку, це не сказати нічого. Математика для мене, це зла мачуха і terra incognita в одній особі. Для мене не було б особливої різниці, якби викладач пояснював матеріал на китайській мові, або на суахілі. Від самої думки про математику, на шкірі з'являлись неприємні мурашки. Та крім того, холоду по спині додавала викладачка, Валентина Іванівна Зима. Спокійна і розважлива жіночка поза аудиторією, але холодна й невблаганна, як і її прізвище, під час занять. Та на той час ми ще не були близько знайомі й тому, основним заняттям було кивання головою, з розумним виглядом обличчя, розглядання жіночої половини аудиторії і стара шкільна розвага з ловлі гав.

Переживши тортури формул і законів, придуманих давніми греками, ми, не торкаючись ногами сходів вилітали на волю. І ось він, подих волі і сигарети. Сценаріїв дня було декілька. Можна було піти на ставок. Цей сценарій ніс три різні варіанти. Можна просто купатись, можна рибалити і ловити раків, а можна це все й об'єднати.

Колеса, так тепер звали Валерку, щоб не плутати з Самсоновим, пригадав, що хтось розповідав йому про баштан десь недалеко і що звідти видно якесь місто, як виявилось пізніше, це був Вільногірськ. Та до нас підійшли Біловус із Самсоновим, якого тепер звали Самсоном, щоб не плутати з Колісником.

— Що робитимемо? — поцікавився Вовка.

— Яка є пропозиція? — спитав я, вже розмірковуючи про кавуни, і не сподіваючись на якусь толкову ідею.

— Можна піти на гору "Дружба" — запропонував Самсон.

— Яка така "Дружба"? — Вже зацікавлено запитав я.

І Самсонов тицьнув вказівним пальцем на піраміду Джосера, що проглядалась крізь гілки дерев.

— Так — продовжував Валера — моя мама тут колись навчалась на заочному і вони називали цю гору "Дружбою". Мені стало смішно від такого пояснення, однак самому давно вже кортіло з'ясувати, що то за таємнича споруда. Кавуни і Вільногірськ перемогла "Дружба".

Куток. У давній Римській Імперії всі дороги вели в Рим. В Ерастівці, як у всякій порядній Імперії, теж були дороги, і судячи зі стану, не менш давні за віком. І всі вони вели на Куток. Куток і за розмірами, і за оздобленням звісно трохи поступався Риму, але не за значенням. Принаймні для місцевих і для студентів. Як і в іншому центрі давнього світу, Греції, на Кутку було все. Від перукарні і продуктового магазину, до аптеки, автобусної зупинки і навіть кафе. Особливо статус якого підвищився після того, як його орендували якісь азербайджанці й з підказки ще одного студента на ім'я Валера, назвали "Кавказ". Не пам'ятаю чи були в тому "Кавказі" кава, тістечка, морозиво й інші ласощі притаманні кафе, та асортимент напоїв, від "Жигулівського", до "Зосі" був незмінним. І студенти лупали сю кавказьку скелю старанно й щоденно.

Так от. Із чого починається дружба? Звісно з Кутка. Навіть якби ми й не хотіли тудю йти, доля вирішила за нас, іншого шляху не було, та ми й не опирались. Прошвирунувши по кишенях, ми скинулись і підрахувавши наші статки, рушили до магазину за стандартним набором. Стандартний набір складався з постійних складових і перемінних. До постійних входив хліб і кабачкова ікра. Якщо дозволяли фінансові умови, стандартний набір переходив у категорію преміумкласу і до нього додавалась ще кілька в томаті. Перемінними були напої. Вибір робився на основі смаку, фінансових умов, та найчастіше за наявністю. І робився між горілкою, пивом, або витвором соцреалізму ' Три топора', 'Зосею', чи іншим шмурдяком, під узагальненою назвою, чорнила. Узявши стандартний похідний набір, поскладавши все в торбу, наша наукова експедиція рушила в дорогу.

Шлях пролягав берегом місцевої річки Лозуватки. Городи, що спускались у берег, най вибачать мене господарі, потроху примножили наш асортимент страв у вигляді помідорів, огірків і картоплі. Оминаючи прикутих на випасі корів і бичків, та перестрибуючи продукти їх життєдіяльності, ми підішли до мети нашої мандрівки. Здалеку все було гладенько. Зелені схили, рівненькі тераси, краса. Зблизька картину зіпсувала реальність у вигляді брил каміння і зсохлої глини, розмірами мало не в наш зріст. Але ж ого-го, коли це нас зупиняло? Десять хвилин боротьби й от ми, обтрушуючись від пилу, піднялись на перший ярус. Мета нашої мандрівки була дуже багатогранна. Звичайно головне, це те, що ми тягли в якійсь старій тряпчаній торбі, з потертим портретом усміхнених Дітера Болені і Томаса Андерса, але й сама піраміда теж викликала багато питань. Не зупиняючись на досягнутому, ми продовжили підйом. Ще через хвилин десять, ми досягли другого ярусу. Звідси відкривалась чудова картина, вся долина Лозуватки красувалась перед нами, а сама річка, мов величезна змія, звивалась на смарагдових килимах луків. Починалась ця змія десь далеко, за обрієм, обернута лісом і плавно переповзала великим ярмом, розливаючись чималими ставками. Місцями вона поділялась на декілька невеликих озер-калюж. Далі річка повзла під нашою пірамідою Джосера-Дружби і зникала десь за нею. Навколо зеленіли сади й городи, білили сільські хати. У центрі цієї ідилії чорніли ялини парку, який оточував головну корону нашого царства, будівлю технікуму. Пройшовши ще трохи вгору ярусною дорогою, ми зупинились на зеленому майданчику, порослому молодими тополями. Це й виявилась кінцева мета нашого походу. По-перше, тут було гарно, навколо було повно сухого гілля для вогнища і відкривався чудовий краєвид. Крім цього, ми розгадали страшну таємницю піраміди, при всій повазі, вона виявилась звичайним відвалом місцевого гранітного кар'єру. А головне, нам просто було в облом йти далі.

За кілька хвилин ми розвели вогнище. Посідавши на прим'яту траву навколо торби з Дітером Боленом і Томасом Андерсом, яка тепер перетворилась на скатертину, ми розклали наші чудові скарби, буханець сірого хліба, кабачкова ікра, овочі і сузір'я нашої програми, три чекушки горілки. Четверо юнаків, сидючи в маленькому гайочку на величній піраміді Джосера-Дружби, їли, пили, курили і про щось розмовляли. Про

що?

Про все і ні про що. Вони просто жили, проживали ще один день свого нового життя, ще один день повільного й солодкого, як мед Серпня. Там унизу, тихенько, як серпнева річка лилося спокійне сільське життя, гавкали собаки, гукала господарів чиясь корова, на березі гомоніли гуси і качки. Над нами щось шепотіло сріблясте листя молодих тополь і духмяний, степовий вітер, обминаючи невеличку компанію бавився з димом загасаючого вогнища.

Повернувшись пізно ввечері до гуртожитку, ми приєднались до компашки з таких же абітурієнтів, що зібрались навколо гітари і підгодовуючи місцевих комарів, то час від часу галасливо сміялись, то сльозливо підспівували: 'Над рекой, над лесом, рос кудрявый клен', а вночі *Susanna, Susanna mon amour*.

Не менш захопливими були походи на ставок, на Опитну. Так, саме Опитну. На справді, ця частина Лозуватського мегаполіса називалась, Ерастівська дослідна станція. Та чомусь всі студенти і навіть місцеві називали її на російський манер, Опитна. Хто зна? Дослідна, це якимось невизначено. Дослідна, це така собі назва, не дуже, це якщо порівнювати, то заклопотана, з неупорядкованою зачіскою жінка, в якійсь розтягнутій коричневій кофтинці, чорній спідниці, окулярах, блідими губами і якимись колбами в руках. А от Опитна, це ого-го. Це яскрава помада на губах, довгі закручені вії, зачіска, колготки, шпильки, одяг, блиск в очах і сигарета між пальцями з бездоганним манікюром. Коротше кажучи, Опитна. Ну, то таке. В реальності, Опитна виглядала так собі, приблизно як дослідна. Обклеєна кабанчиком триповерхова будівля самої дослідної станції, ще якісь будинки, маленький магазинчик. Видертий асфальт. Зарості чагарників. Але серед цієї соціалістичної сірості, проблискували залишки булої величі. У центрі цього місця, неочікувано виростала якась середньовічна вежа зі шпилем. Вимурувана з граніту і червоної цегли, вона виглядала урочисто-холодно. В її вигляді вгадувалась рука майстрів будувалих будівлі технікуму. Три яруси, цегляні карнизи, невеличкі фронти й бійниці вікон, а особливо дах, із маленькими слуховими віконцями і шпилем, робили будівлю неабияким архітектурним об'єктом. І це при тому, що це всього – на всього водонапірна вежа. Особливо, якщо порівнювати її з сучасним аналогом біля наших гуртожитків, у вигляді гігантської металевої гранати, яка от-от упаде, й вибухне. З іншого боку адмінбудівлі дослідної станції знаходились залишки фонтану. Або він був не автентичним, або осквернений якимось соціалістичним реставратором — початківцем, та виглядав так собі й цікавість викликав таку ж.

Стежка що йшла повз вежу, виходила до старої, двоповерхової будівлі. Сіренька з маленьким центральним входом і арочним фронтоном, із цієї сторони вона виглядала досить скромно. Задум творця відкривався з іншого боку, зі сторони ставка. З пілястрами, великими світлими вікнами й балконом, будівля виглядала більш величною і світлою, це був барський будинок Бродських. Праворуч будинку починались широчезні, білі сходи з білими цегляними тумбами. Три їх яруси закінчувались невеличкою пристанню, яку омивали хвилі справжньої перлини і нашої головної мети. Ерастівський ставок. Такий величезний і такий чудовий. Починався він десь вдалині,

біля Кулябського лісу, в болотистій рівнині і тягнувся повз залізничну колію зі станцією Железняково, Вишневе з одного боку й Опитну з іншого, і закінчувався греблею, мало не впершись у гранітний кар'єр, із його величною пірамідою-відвалом. Оточений із двох боків стіною старих дерев, які помираючи падали у воду і так там залишались, ставок нагадував якусь екзотичну притоку Амазонки. По діагоналі від сходів, у середині ставка, з хвиль визирав маленький, складений із гранітних брил острівець. В щілинах між камінням жили раки, які досить часто ставали нашою здобиччю. Про походження самого острова ходило декілька байок. Найромантичніша була про острів з альтанкою і пальмами за часів Бродських.

Найбезглуздіша, про те, як водії з гранітного кар'єру, взимку, по кризі на спір привезли декілька самоскидів із камінням і висипали посеред ставка. Ще я чув версію про те, що

ставка утворений на місці старого кар'єру й острів, то залишок старої розробки. Остання версія не суперечить пальмам з альтанкою, тому мені подобається найбільше.

З острова було видно все. І Кулябський ліс, і станцію Железняково, і піщаний пляж біля греблі, якою закінчувався ставок, і звичайно, сходи з будинком Бродських.

Це був справжній рай. Купання до сходу, пірнання за раками, риболовля. І просто звичайна прогулянка в старому парку алеєю білих тополь, вздовж ставка.

Кожен новий день приносив нові знайомства. П'янке повітря свободи, тонізуючі напої, гітара і футбол перетворювало юнаків у сірих піджачках на досить яскравих індивідуумів. Когось знали завдяки володінню секретом "лесенки", "большой и маленькой звезды", та іншим гітарним акордам. Хтось виділявся грою у футбол. Так у нас з'явився Дасаєв. Середнього зросту, з маленькими карими, бігаючими оченятами, він при знайомстві представлявся Владіміром. Але під час гри у футбол, Олег Сорока розгледів у ньому схожість із голкіпером збірної СРСР й більше крім як Дасаєвим, чи похідними від нього, Дасичем, або Сисоївим, його більше ніхто не називав. Хтось, як Міша Осадчий, виділявся серед усіх тим, що мав зріст менший любого із нас на голову і був першим кандидатом, якщо треба було залізти у вікно, або ще якусь шпарину. Не знаю чому, але до нього прилипло прізвисько Миник. Ще Миник мав славу рибака і мало який день проводив без того, щоб піти на річку з вудочкою, або спінінгом.

Неабияку увагу займав чудний хлопець із південно-кавказькою зовнішністю. Це був Валера Докторов. Син прапорщика та вірменки, мав смоляне волосся, довгий ніс, гарячу вдачу і таких тарганів у голові, що сама думка про їх розмір викликала жах. Наприклад на уроці, після вирішення завдання міг покласти ноги на парту і так сидіти до кінця занять. А якось, замастившись у фарбу, серед білого дня, Валера підійшов до чиеїсь машини, відкрутив кришку баку і намотавши на палку ганчірку, як ні в чому не бувало вмочував це знаряддя в бак, і відчищав ним замащену куртку. І це були найневинніші з його заскоків. Та перш за все, звертав увагу на себе його писклявий фальцет. Спочатку це викликало сміх, потім співчуття, а згодом роздратування. Як правило, всі зі знаючим виглядом рекомендували вірний засіб для змужніння голосу, почати курити. Валера закурив і о диво, десть за пів року ми всі звикли до його

писклявого голосу, і перестали звертати увагу.

На консультаціях із диктанту, разом зі мною сидів Олег Шеляг. Крім зламаного носа, він відрізнявся тим, що був шульгою і при писанні лягав на парту лівою щокою, заводив руку повз голову, і в цій неймовірній позі починав гризти граніт науки. Не менш екзотично він писав і на дошці, і мені здавалось іноді, що деякі вчителі визивали його до дошки тільки заради цього видовища. Ще Олежка прочитав у дитинстві книжку "Тореодори з Васюківки", чим хизувався і сіяв цілими цитатами улюбленого твору.

Хтось був більш, хтось менш харизматичною особою, але в умовах гуртожитку всі були на видноті. Це вам не вдома, де після школи всі розбігались і давай, до завтра. Тут таке не проходило. Ми були приречені один на одного. Так, саме приречені. Саме місце нашого знаходження робило так, що чим і де б ти не займався, тебе оточували одні й ті самі обличчя. Де б ти не пішов, вони були скрізь. Вони не були твоїми родичами, але ти спав із ними в одній кімнаті, їв за одним столом, пив з однієї чарки, або якщо без чарки, то з однієї пляшки. І ти не залишався без курива, якщо в когось була хоч одна сигарета. Тут таке було скрізь і кожен день. І от поступово, з кожним днем, я все більше знайомився, зживався з цими людьми і занурювався в новий, невідомий для себе світ.

Крім особин проживавших у гуртожитку, на консультаціях з'являлися ще якісь нові обличчя. Це були місцеві і п'ятихатці.

Місцеві приїжджали на веліках, п'ятихатці на автобусі. І ті й інші після консультацій непомітно зникали і не викликали в нас особливої цікавості.

Єдині хто звертав на себе увагу, була трійця, яка складалась із довготелесого чувака, з начосом рідкого, рудого волосся й двох, як здавалось, майже однакових дівчат. Вони так і ходили в трьох, із довготелесим посередині.

Так непомітно пролетіло десять днів абітури. Здавши дуже посередньо іспит із математики і трохи краще диктант, вислухавши на загальних зборах у клубі вітальне послання завуча, я, як і мої нові знайомі, розлетілись по домівках, насолоджуватись солодким залишком Серпня, перед початком нового, тепер студентського життя.

Susanna, Susanna mon amour.

Електричка, то набирала хід, то скидала його на поворотах. Проїхавши залізничний міст над річкою Саксагань, вона зі скрипом зупинилась на платформі 54 км. Тут нас покинули нечисленні дачники і з напівпорожніми вагонами електропоїзд рушив далі.

Як не дивно, але за два минулих десятиліття, особливих змін у пейзажі зовсім не помічалось. Ті ж села, поля, лісозахисні смуги. Деінде на будинках шифер змінила металочерепиця і дерев'яний штахетник поступився бетонному єврозабору. На цьому візуальний прогрес скінчився. Сільське життя за вікнами потягу десь ховалось від сонячної спеки і єдиними об'єктами вартими уваги, були балки, порослі чагарниками та степовими травами.

РОЗДІЛ 3

Хоча навчальний рік у технікумі починався як і в інших закладах із першого вересня, нас зобов'язали приїхати на кілька днів раніше. Чувака з бабінником вже не було і в гуртожиток нас поселяла тьотя Зіна, маленька жіночка з фарбованим каре, втомленими очима, та виробленими руками, яка виявилась комендантом всіх гуртожитків. Розселялись по кімнатах ми вже звичною компанією, але ходили чутки, що будуть поселяти згідно навчальних груп. Це трохи налягало.

Наступного ранку нас зібрали в актовому залі. Завуч привітав всіх зі званням студента, початком навчального року і після півгодинних промов, та напуття, відправив всіх на трудовий подвиг. Зібравшись по групах, ми розбрелись по лініям трудового фронту.

Нагнавши купу народу, як завжди в нас буває, нам давали якісь безглузді, не маючі сенсу завдання. Більшу частину часу студенти проводили в очікуваннях, потім кудись йшли, сідали, знов щось очікували. Відбувши відведений час суспільно — корисної роботи, вже самостійно зібравшись разом, вони відправлялися тинятися лозуватськими околицями, шукаючи пригод на різні частини тіла. Після одного такого трудового дня, Миник, Шеляг, Дасич, я і ще якісь благородні джентльмени, які як я сподіваюсь, вибачать мене за коротку пам'ять, тиняючись по Кутку забрели на місток у місці, де річка Комісарівка приєднується до Лозуватки.

Останні дні серпня були такими ж лагідними, теплими та сухими, як і попередні тижні. За час нашої відсутності в селищі особливо нічого не змінилось, крім самої річки. І так не дуже широка, вона без дощів, під щедрим серпневим сонцем, ще більше звузилась і розділилася на невеликі озера — калюжі, мулистими краями яких повільно бродили сірі чаплі та довгодзьобі кулики.

Місцеві рибалки користуючись цим, прочісували ці калюжі волочком, маючи досить непоганий улов із карасів та коропів.

Дивлячись за цим дійством, наша команда звісно ж, не могла пройти повз. Спустившись до річки, поскидавши штани та футболки, ми повсідали на березі, зануривши ноги в теплу воду та з заздрістю спостерігали за рибалками. Я пригадав як у Кривому Розі ловив руками рибу в місцевому ставку і вирішив скористатися досвідом. Залізши у воду, пройшовся мацаючи руками водяні рослини вздовж берега, але крім жаб і вертких в'юнів, які висковзували з рук, там нічого не було. Тоді хтось із моїх компаньйонів пройшовся трохи глибше по замуленому руслу і з криком радості викинув на берег стрибаючого карася. Не кажучи ані слова, всі взялися до справи. Вгрузаючи по коліна в мул, ми руками почали намацувати та викидати на берег рибу. Один за одним на березі вистрибували сріблясті красені — карасі. Раптом Дасаєв щось закричав, а потім витріщивши очі застиг і замовк, сидячи у воді по саме горло. Через хвилину він вскочив і вирвавши з води руки, підняв над собою величезного коропа. Дасич напевно ніколи в житті не ловив руками рибу і від приливу адреналіну схопив коропа за горло з такою силою, що задушив. Миник, Шеляг, й ще хтось не залишились

позаду, за якусь годину, на траві поміж пристойної купи карасів лежало ще й чотири коропи .

Я пішов до ближньої хати і погукав господиню. Охайна, з посмішкою на обличчі бабуса привіталась і на моє прохання винесла здоровий целофановий мішок. Заплативши господині п'ятьма карасями, ми під зав'язку наповнили його рибою. Мішок виявився досить важким і міняючись, без всякої уяви що робити з рибою, наша юрба поперла його до технікуму. Навколо центральної будівлі технікуму примостились одноповерхові, старовинні будиночки. Пізніше ми дізнались, що там проживали вчителі, але тоді не мали жодного уявлення. Побачивши біля одного такого будинку на лавочці декілька літніх жінок, ми повернули до них.

— Добрий день.

— Доброго здоров'я - жіночки відповіли, з цікавістю розглядаючи нас та нашу здобич.

Раптом вийшовши вперед, посміхаючись Дасич видав:

— Бабушки, вам рыба не нужна? Купите.

Жіночки переглянулись .

— Ні, не треба. Вона у вас із річки вонюча , ми таку не їмо.

— Чого вонюча ? - не унімався Вовка. — Нормальная, свежая. Только что поймали.

— Йдіть до Натальї Нікіфоровни, в неї коти, вона купляє. — пояснили жіночки, показуючи на будівлю у сусідньому провулку.

— Дякуємо — відповіли ми і змінивши в черговий раз носіїв, не маючи жодного уявлення хто така Наталья Нікіфоровна, поперли мішок до вказаного будинку.

Підійшовши до оселі Натальї Нікіфоровни, ми поставили ношу на асфальт і піднявшись на ганок подзвонили в дзвінок. Після другої спроби старі двері повільно відчинились і ми остовпіли.

— Здравствуйте ребята. — Звернулась до нас статна господиня, яка виявилась вчителькою, що приймала в нас іспит із диктанту.

Миник, якимсь чином відставший від юрби і побачивши нештатну ситуацію, увімкнув дурника й буцімто проходячи повз, та раптово зустрівши нас, почав запускати якісь плоскарі, чим ввів наше торгівельне міроприємство в ще більший ступор.

— Здравствуйте ребята .— Повторила вчителька.

— Здравствуйте. Єдине що ми змогли вичавити з себе, позичаючи очі в Сірка.

— Чего Вам? — Продовжувала Наталья Нікіфоровна.

Ми мов стадо баранів, мовчки стояли і єдиним бажанням, принаймні в мене, було десь зникнути.

— Вы наверное рыбу продаете?— Спокійно продовжувала вчителька.

— Ммм да.— проблеяв хтось із баранів.

— С речки она вонючая. Ну ладно, почем? - Поцікавилась жінка.

Після відповіді з кількох розрізнених і безглузких звуків, вона запропонувала:

— У нас такая рыба стоит два рубля.

— Да, два рубля — Промичав хтось із нас у відповідь.

— У Вас есть веса, как Вы ее продаете?

— Ммм ні, нема.

— Ладно. Наталія Нікіфоровна повернулась до оселі.

Це був слушний момент чкурнути звідти, але ноги не слухались і було шкода рибу. За хвилину жінка з'явилась на ганку з кантером у руці. Так як продавці риби перетворились на кам'яні стовпи, вона зайнялась самообслуговуванням. Зваживши собі три кіла риби, вчителька з'ясувала, що в нас нема решти з її десяти карбованців, після чого, Наталії Нікіфоровні прийшлося продати собі ще два кілограми, щоб кількість грошей за рибу відповідала наявній сумі.

Переживши цю торгову екзекуцію, ми схопивши гроші й рибу, рвонули геть. Але Наталія Нікіфоровна не вгамовувалася, вона згадала, що в нас нема чим важити рибу. Мені прийшлося вертатися і переживши ще хвилину сорому, позичити в тимчасове користування її кантер. Продавши решту риби ще якимсь невідомим нам жінкам і чоловікам, які потім виявилися вчителями інформатики, бджільництва та ще якихось

предметів, повернувши Наталії Нікіфоровні кантер, ми розділили гроші, й голосно ділячись враженнями, повернулись у гуртожиток. А ділитися було чим, як ні як, сімнадцять із лишком кілограмів риби. До честі Наталії Нікіфоровни, вона ніколи нам не пригадувала цю комерційну операцію, принаймні мені. Єдиним нагадуванням був випадок на уроці німецької мови, коли вона запитала Шеляга після його кульбіту біля дошки, чи ловить він і рибу лівою рукою.

РОЗДІЛ 4

Так непомітно, за суспільно-корисною працею, пролетів залишок серпня. За останні дні населення гуртожитків значно виросло. Всі будівлі, крім четвертого гуртожитку, наповнились купою нового люду. Галас розливався звідусіль. В їдальні тепер треба було стояти в довгій черзі. Навколо спостерігалась якась суєта і рух. Тепер ми більше не вважали себе господарями технікуму, де ви, часи абітури?

Як і в інших освітніх закладах, перше вересня почалося з святкової лінійки. Цей день звісно відрізнявся від всіх інших в Єрастівці, до яких ми вже призвичаїлися. Ніби такий самий ранок, підйом, вранішні процедури біля іржавого умивальника, та тіло пронизувала якась нервозність. Навіть повітря інше. Біла сорочка, чорні, випрасувані штани, сніданок і от ми, напівкерованим натовпом стоїмо на майданчику перед технікумом. Завуч і ще якісь невідомі нам люди, по черзі, хто з папірця, хто своїми словами, вітали всіх із новим навчальним роком, читали якісь чергові фрази і саме тоді, я зрозумів, що тепер щось змінилось. Я, вчорашній школяр, стою на лінійці в технікумі. Тепер я студент.

Класним керівником нам дістався Олексій Васильович. Чоловік нижче середнього зросту, досить таки об'ємної статури, з великою головою і з рідким зачесаним на велику лисину волоссям. Взагалі, як з'ясувалось потім, у технікумі панувала ціла кліка схожих за описом вчителів, такого самого підвиду. Але найбільш, як на мене, екзотичним аксесуаром зовнішнього іміджу нашого ватажка, були краватки,

неймовірно — божевільних кольорів і такої ж форми, з шириною мало не більшої ніж довжина, які нагадували краватку головного героя мультику про пригоди Незнайки. Прізвище Олексія Васильовича було Руденко, що саме по собі вже вважалось вироком до двох варіантів неформального прізвиська, в залежності від обставин : або Рудий, якщо ситуація мала позитивний розвиток, або Рудяк, якщо все було не так добре .

За фахом Рудий був механізатором, тому викладав механізацію. Голос мав різкий як і характер, мабуть через що, мало кому подобався. В процесі навчання наші відносини з ним у мене, як і в більшості одногрупників так і не склались, та й загалом по технікуму Рудяк вважався одним із найневдаліших варіантів класного керівника. Але через багато років, на зустрічі випускників, за чаркою оковитої, Олексій Васильович зізнався, що жалкує про ті часи і своє жорстке поводження з нами. До нас, як перших його вихованців, він ставився занадто суворо і несправедливо, і по прощестю літ вважає це помилкою. Хоча під час навчання це й завдавало нам чималого клопоту, та зла на нього ми не тримали, і в пам'яті залишились тільки світлі спогади. Світ на щастя влаштований так, що час, як вітер, здуває все сіре і безбарвне, залишаючи лише кольорове та тепле.

Після лінійки і знайомства з керівником ми поринули в нове життя, яке виявилось не таким вже й приємним. Крім праці в саду, нічого агрономічного я поки не помічав. Як і в школі, день проходив у нудній атмосфері законів фізики, математики, незрозумілих хімічних формул і навіть вивчення віршів. Єдиною відміною була зміна вчителів і вдвічі збільшення часу навчання. Тепер сорока п'яти хвилинний урок перетворювався на дев'яносто хвилинну пару. Ще, крім занять в аудиторіях, ми збирали яблука та груші в саду. Але найнеприємніша сторона нашого життя тепер була попереду.

Ще до початку навчання, ми почали відчувати на собі тиск старшаків. З появою старших груп, ми, з господарів гуртожитку і технікуму перетворились на найменшу,

а отже, найнижчу ланку. Дехто з старшокурсників був більш делікатним, але деякі не стримували себе і відкрили нам очі на дійсність. Виявилось, що першокурсники, це не люди, а духи. Ми стали духами. Так, у країні розвинутого соціалізму, атеїзму і тюремного романтизму, за тисячі кілометрів від демократичної республіки Афганістан, в Ерастівському сільськогосподарському технікумі , на першому курсі, вчилися духи. Звідки це взялося? Релігійну версію відкидаємо одразу. До ворожки не ходи, цю прекрасну традицію занесли "армійці". Так звали студентів, які поступали на навчання після десяти класів, а потім призивалися на службу, до лав армії. Після служби, армійці поверталися до технікуму, збагачуючі монотонний устрій новими знаннями й традиціями. Хвала богам, що на навчання студентів не набирали після відсидки в тюрмі, я представляю, які б у нас могли бути глибокі традиції, страшно і подумати, та й каст напевно мало б значно побільшати.

Другий курс був нібито і не набагато старше, і фізично не сильно домінував, але з морального боку між нами було провалля. Ще місяць тому, вони самі були духами. Та тепер є хтось, на кого ти дивишся зверху. Можна трохи розправити спину і побикувати,

тільки якщо поруч нема третього курсу. Так, вони пережили це все і тепер, інші стали предметом насмішок та знущань. Але найбільшу користь зі становища отримав третій курс. Тепер вони пани і боги, принаймні поки не повернеться з переддипломної практики четвертий курс. Зважаючи на ці нові обставини, ми, ще з більшим ентузіазмом вивчали навколишні ставки, річки й інші місцеві принади. Але яким би прекрасним не був час на лоні природи, як би не чудово ловилися раки, все одно, на ніч приходилося повертатися в гуртожиток.

Десь на початку дев'яностих років, гладкий, неголений російський шансон'є, увірвався на тодішню естраду з такою собі досить пересічною пісенькою: "Третье сентября", але як це часто буває, цей нехитрий твір став досить популярним серед тодішнього обивателя і цей день навіть перетворився на якесь фетишне свято. Та для хлопчачої половини студентів Ерастівського сільськогосподарського технікуму першого курсу 1986 року, ця дата має своє, особливе значення.

Поміж десятків сірих та незнайомих нам облич старшокурсників, виділялась одна особа. Не те щоб вона була чимось приваблива, швидше за все навпаки, маленького зросту, білобрисе створіння з невиразним обличчям, такий собі мерзавчик. Але виділявся він тим, що ходив із ціпком і кульгав на одну ногу. Коли він проходив повз, знаючі люди шепотіли: Воха Афганець. Афганець. Для нас, дітей пізнього совка, це було особливе звання. Так. Саме так, для нас, істот із випареним телевізором, школою, та партією мозком і увібраним із малечку міксом радянського патріотизму, та підворотнього романтизму, афганці були якимись напівбогами. А пісні про чорний тюльпан були навіть популярніші ніж завивання про догораючий вечір за ґратами. І раптом, такий напівбог, та ще й кульгаючий із ціпком, це взагалі вже щось. Але дійсність поступово змінювала наші погляди, що до цієї постаті. По-перше, чималий осад залишили чутки про те, що це пошкодження Воха отримав вдома по — п'яні, а не десь в оазах під Джелалобадом. А по — друге, зневажливе ставлення до оточуючих, а тим більше до менших курсів розвіювало ауру божественності. Та остаточну крапку в цьому питанні поставило третє вересня.

Як і інші дні початку вересня, все проходило за схожим сценарієм. Нічим не примітна середа. Підйом, сніданок, запізнення на першу пару. Якісь формули, правила, параграфи, та інший граніт наук, який гризти, не перегризти. Ковтки кисню при перекурах у кущах на коротких перервах.

Після обіду суспільно-корисна праця в саду. Друга половина дня і вечір пройшли як завжди у великих діяннях. Зо два десятки найерудованіших із нас, провели час ганяючи м'яча на стадіоні за першим і другим гуртожитком. Головними героями як завжди були Юрка Потоцький і незрівняний голкіпер Дасич, якому, як я вже казав, це прізвисько дав Олег Сорока, за схожість із його поглядом, з зіркою радянського футболу Рінатом Дасаєвим. За аналогією, Сорока став Циганом. Менш спортивна когорта, сидячи невеличкими зграйками на лавах і після кожного забитого, або ну майже забитого м'яча, голосно кричала, різко викидаючи з легень хмари сигаретного диму.

Напевно хтось проводив час у бібліотеці, хоча з моїх близьких знайомих, напевно

таких була меншість. Хоча ні, взагалі нікого не було. Більш консервативна частина нашого нового братства, включаючи Шеляга, Колесю, Самсона й вашого покірного слугу, провела залишок дня на Ерастівському ставку, сидючи на впалому у воду, вибіленому часом і природою стовбурі дерева, смикаючи сріблястих карасів. Сонячне коло скінчило видимий шлях і над Лозуваткою спустилась тепла, вереснева ніч. Набігавшись, насидівшись, налазившись і накурившись, уся першокурснева живність зібралась у гуртожитку й гомінливо ділячись враженнями про минулий день розійшлась по кімнатах.

Нас розбудив сильний удар у двері на іншому кінці гуртожитку. У коридорі галасно розмовляли якісь чужинці. За кілька хвилин пролунали чийсь крики. Звуки ударів і хрускіт вибитих дверей розносився по гуртожитку та наближався до нашого крила. Судячи по дзвону битого скла, хтось вистрибував із вікон. Вовка Біловус виглянув у двері й прошепотів:

— Третій курс. Зараз до нас зайдуть.

Закривши двері, він кулею вскочив у ліжку і вкрився з головою ковдрою.

Крики і звуки ударів страшною хвилею котилися по гуртожитку. Очікування свята, краще свята. Адреналін, чи ще хтозна-які гормони, підняли температуру і скували тіло.

Раптом, від страшного удару двері нашої кімнати видавши страшний хрусткий звук, відлетіли від одвірка зі сторони замка й перекошені, безсило повисли на дивом втримавшихся петлях. На фоні коридорного світла стояла чорна постать якогось двометрового чудовиська. Одороблу для того щоб вміститись у дверний отвір прийшлося схилити голову. По обидва його боки, до колін звисали немов дві кувалди, руки зібрані в кулаки, а скляні очі сканували кімнату, розглядаючи в темряві здобич.

Раптом у щілину між цим неандертальцем й одвірком просунулась чиясь рука. Одоробло відійшло, і в відчинені двері увійшов Воха Афганець, який на фоні свого компаньйона здавався ще мілкішим і більш жалюгідним. За Афганцем у кімнату понабігали забекані третьокурсники з червоними очима. Це і була справжня приймальня комісія.

Ось це був справжній іспит на вступ. Іспит на профпридатність, та життестійкість, а не ті безглузді писульки з математики та диктанту.

У четвер, четвертого вересня 1986 року, на ранок, чоловіча частина студентів першого курсу Ерастівського сільськогосподарського технікуму досить суттєво скоротилась.

Колись, через кілька десят років, Ігор Рац розповів мені історію про те, як йому видаляли апендицит. Разом із ним у лікарні лежав чоловік, який впізнавши Ігоря звернувся до нього:

— Я тебе знаю.

— Звідки?— спитав Ігор.

— Та я поступав в Ерастівку. Третього вересня отримав по шії так, що тікав вночі у Вільногірськ по шпалах. На цьому моє навчання скінчилось.

Скільки точно таких втікачів по шпалах зникло, ми ніколи точно не дізнаємося, та

воно нам і не треба. Все сталося, як сталося. Наші чудові відносини з третім курсом цим тільки починались. Як з'ясувалось, цей візит був даниною традиції і одним із видів місцевих розваг. Так, нічого страшного. Така собі місцева форма спілкування поколінь. А як інакше могло бути в країні розвинутого соціалізму й тюремного романтизму? Це нормальне відношення, такий собі симбіоз першого й третього курсів. Спочатку ти дух, найнижча ланка суспільства, скупляєшся за всякої нагоди. Чим ще можуть займатись у даних умовах фізично розвинуті й культурно освічені молоді люди після важкої наукової праці? Як чим? Упившись у колі колег якимось шмурдяком, піти пофілософствувати з меншими товаришами. І твої менші товариші поступово зростають фізично, духовно й з

часом самі займаються тим, від чого страждали, й що ще рік тому вважали варварством. Та це була тільки частинка нашої нової реальності.

Ще наше життя всебічно урізноманітнювали місцеві джентльмени. Аборигенне населення численних Лозуватських закапелків ніколи не страждали від бездіяльності. Маючи такий же потяг до філософського спілкування після розпиття тонізуючих напоїв, як і студенти (давалась взнаки близькість наукового закладу) ці освічені й допитливі добрі люди, збирались у наукові колективи. Озброєні різними науковими й не зовсім теоріями, вони рушали в район гуртожитків, де вступали в дискурси зі студентами. Студентська когорта з радістю приймала ці високоінтелектуальні баталії й з цієї причини дерев'яні частини садових лав на території технікуму довго не тримались. Ці зустрічі проходили досить часто й так, що сумувати нам було ніколи. Тож третє вересня на фоні нашого насиченого подіями життя, втратило своє первісне, лиховісне значення, обросло байками, жартами, якимись нереальними деталями й перетворилось на такий собі символ, властивий і зрозумілий лише нам, такий же, як Андріано Челінтано зі своєю *Susanna mon amour*, на зашарпаному бабіннику, і старий кленовий лісок за тиром.

Єдине, що ще можу додати, так це те, що доля має почуття гумору. Або просто земля кругла. А ще можна сказати, не плюй у криницю. Одного з героїв третього вересня незабаром забрали до армії. Через два роки він повернувся на третій курс і.. І здогадайтесь, як йому навчалось після повернення.

"Via est vita". Дорога – це життя. У дорозі ми живемо, кудись рухаємось, про щось мріємо, або згадуємо. Поки рухаємось – живемо. Та латиняни, думаю, вкладали в цей вираз інший, більш прагматичний сенс. Дороги — це логістика, забезпечення. Що таке цивілізація без доріг? Та на мою думку, є ще один, прихований сенс цього вислову. Колись для того щоб із Кривого Рогу добратись до П'ятихаток, треба було витратити день. Цілий день життя. Зараз цю відстань автомобіль проїжджає за годину. Електричка, півтори. День і година. Здавалось б скільки часу з життя ми зберігаємо завдяки швидкості. А якщо порахувати скільки ми зараз проїжджаємо. Мабуть колись людина за все життя не проїхала б стільки, скільки сьогодні дехто за місяць. Але не зважаючи на швидкості, ми завжди кудись не встигаємо, запізнюємось. А от сто років

тому люди напевно ніде й не поспішали. Якийсь парадокс. Може з нами щось не так? І чим швидше ми рухаємось, тим швидше повз нас летить час, летить те саме життя. І ми знов і знов не встигаємо. Ми набираємо ще більшу швидкість, і ще більше кудись запізнюємось. Якесь зачароване коло.

Після станції Саксагань, потяг почав набирати швидкість. Колії йшли дугою опирізуючи долину річки Саксагань. Велична долина, поділена прямокутниками та трапеціями полів обмежувала поліс Кривого Рогу, вже не випускаючи цього монстра через русло річки. Світлі плями мікрорайонів чередувались із зеленкою селищ приватної забудови і все це, на тлі різнобарвних, від графітових до червоних гір, створених із вирваної плоти надр. Якийсь сюр всьому цьому пейзажу надавали вибілені вежі шахтних копрів. Місцями цей урбаністичний вид затуляли вітрозахисні смуги. Хвилин за десять після станції Саксагань у вікнах потягу з'явилися залізничний шлагбаум, сіра будівля клубу й невеличкі будиночки якогось селища. Шевченківське. Звідси родом були шанувальник тореадорів із Васюківки Олег Шеляг і завжди сонний Вітька Казік. За пару хвилин почувся вереск гальмування коліс. Голос в електричці оголосив зупинку Кам'яне Поле. Поля в цьому краї були на будь який смак. Якщо проїхати через залізничний переїзд у Шевченківському, то незабаром опинишся на роздоріжжі, з якого підеш праворуч— Зелене Поле, підеш ліворуч— Веселе Поле. Трохи проїхав, Високе Поле, а там і до Нового Поля рукою подати.

РОЗДІЛ 5.

У Кам'яному Полі ми зустрічались із Вітьком і Шелькою в неділю, коли повертались після вихідних на навчання. Їхні батьки мали автомобілі й вивозили своїх чад до електрички на цю зупинку. З цього моменту поїздка набирала особливого сенсу. Казік ніколи не купував квитка і ми з Шелягом ставали глядачами вистави, з одним постійним сценарієм. У тодішній моделі електропоїзда не було автоматичних дверей. Побачивши кондукторів перевіряючих квитки в сусідньому вагоні, Вітя вискакував у тамбур і відкривши двері, звисаючи на підніжці ховався з зовнішнього боку. Але скажені тітки кожен раз якимось дивом його вичислили, і почервонілий, але посміхаючийся Казік повертався у вагон, тримаючи в руці насильно придбаний квиток.

Решту мандрівки ми проводили в балачках і перекурах, які переходили одне в одне, і так непомітно гаяли час, аж до самих П'ятихаток. По прибуттю в П'ятихатки в нас було два нерівнозначних варіанта. Перший полягав у переході по залізничному мосту на автостанцію і подальшу поїздку до Лозуватки на маршрутному ПАЗику.

Все просто і чудово, але є одне але. Це якщо ПАЗик є. Та вся справа в тому, що його наявність залежала від температури повітря, від напрямку вітру, від настрою водія і ще купи якихось позаземних, і невідомо кому відомих факторів. Якщо цей варіант відпадав, то можна було взяти таксі. Вартість поїздки на таксі в 10 карбованців, враховуючи розмір стипендії в 30, була просто астрономічною. Навіть якщо поділити на чотирьох, виходила сума, на яку в технікумі можна було досить комфортно прожити два дні.

Тож у більшості випадків використовувався план Б. План Б включав у себе поїздку

з пункту А, тобто П'ятихаток, у пункт Б, тобто Железняково, на електричці, з усіма наслідками, що виходять. А саме, це піший, три кілометровий перехід через ворожу територію, яка кишма кишіла дикими місцевими племенами. Головна проблема була в тому, що по п'ятницях у технікумі проходила дискотека. У цей святковий для нас день, який одночасно був і банним днем, кожний поважаючи себе студент, вимитий, причепурений, прийнявши з товаришами тонізуючого напою, йшов на дискотеку провести час залицяючись до дівчат, або танцюючи, просто повеселитися у колі друзів. Але майже кожного разу, якась лиха доля приводила сюди ж наших візаві з місцевих танцюристів. Розпалені музикою 80-х і напоями тієї ж доби, ми звісно вступали в дискусії на різні мирські теми. Лицарською поведінкою не відрізнялась жодна зі сторін, тому наслідки співбесід були болісно-відчутні. Про садові лави я вже розповідав.

Відповіддю наших опонентів якраз і була зустріч приїжджаючих студентів з електричок на станції Железняково. Так як кожним рейсом приїжджала невелика кількість студентів, це була досить розумна тактика. Зустрічі відбувались як правило в досить традиційній та привітливій атмосфері. Даючи зійти з потяга і перейти колії в напрямку Ерастівського ставка, приймаюча сторона вишиковувалась живим коридором вздовж єдиної стежки, та з радісними й привітливими вигуками дячила нам за минулу дискотеку. І так зустрічаючи по чергово електрички з п'ятихатського та дніпровського напрямку, місцеві заробляли собі бонуси на майбутнє.

Отримавши на горіхи, ми чимчикували в гуртожиток. Там вже піднімався народний гнів. Таких як ми бідолах, із похитнулою гідністю й тінями під очима, з кожної електрички поступово збиралось чимало. Коли студентів набиралось до прийнятної кількості, озброївшись деяким інструментом, вони рушали на Железняково. Якщо місцевих було не багато, вони десь зникали, якщо ні, то ...

А потім знову була п'ятниця ...

Так насичено і змістовно я ніколи ні до, ні після, не проводив час. Крім того, що саме по собі міроприємство вже було неабиякою подією, воно обростаючи новими побрехеньками, подробицями і байками від учасників, перетворювалось на тему для обговорення на цілий тиждень. На малих і великій перервах, під час перекурів, студенти тримаючи хто розпухле вухо, хто синю губу, один поперед одного, з голосними вибухами сміху, згадували минулу бійку, вихваляючись своїми подвигами.

Поступово життя намацувало свою колію. Формули й рівняння займали свою нішу, риболовля, дискотеки та інші розваги, свої. Хоча більшість предметів і нагадували школу, зміна вчителів вносила свою новизну.

Якщо уроки з математики особисто для мене можна було зрівняти з блуканням наосліп темною кімнатою, то наприклад у ботаніці, між хлорелами й хломідоманадами, я почувався, як риба у воді. Крім того, що сам предмет був мені близьким і зрозумілим, окремим бонусом була вчителька Валентина Павлівна. Маленька, інтелігентна, літня жіночка, яка своїми манерами й знаннями викликала повагу. Єдиним неподобством було те, що російськомовна вчителька викладала предмет, підручники з якого були українською мовою. І чомусь так було майже з усіх предметів. Якщо вчитель викладав

українською, підручники обов'язково російською. Викладач російськомовний, до ворожки не ходи всі книжки з цього предмету українські. Воно б може й нічого, але для мене, це була досить суттєва проблема. Дитина радянського, промислового, а значить зросійщеного міста, я завдяки вечірнім казкам діда Панаса й титанічним зусиллям шкільної вчительки Євдокії Василівни чудово розумів солов'їну, а от вже пояснення якогось там третього закону Ньютона, для мене перетворювалось на чималий головняк. Тож помучивши себе й оточуючих, на прохання останніх, я залишив намагання спілкуватись мовою Шевченка, та повернувся до звичного суржику.

Якісь предмети викликали інтерес, на інших була можливість відіспатись. Деякі відкривали щось нове. А що стосувалось географії, то як це не дивно звучить, я знав предмет набагато краще за викладача, посаду якого займав якийсь випадковий чоловік, явно до цього непридатний. Через декілька місяців він звільнився, про нього всі забули, а історія навіть не залишила нам його ім'я. І тільки через багато років два діяча, чиїх імен я звісно називати не збираюсь, розповіли мені одну байку. Виявилось, що вони крепко не зішлись із викладачем географії і коли справа набрала не дуже добрий оборот, ці супостати перестріли його, та загнали у воду осіннього ставка, коли той йшов додому. Ставши по обидва боки водойми, негідники не дозволяли нещасному вийти з води доти, доки не добились поступок. Вочевидь ця подія й стала причиною того, що викладач звільнився. Та на його заміну прийшла нова вчителька, яка добре знала свою справу, тож завдяки Рацу та Пономаренку, серед учнів курсу різко зріс рівень знань із географії.

Однак найдивнішим предметом для мене виявилась історія. Хоча в школі ця наука і була в мене у фаворитах, цього не можна сказати про мене, виходячи з оцінювання вчителями. Вивчаючи історію з різних джерел, на уроках, я досить часто виходив за рамки шкільної програми, а тим самим і за межі знань деяких із викладачів. А враховуючи добровільно-примусову приналежність вчителів історії до компартії й особливості моїх поглядів на це питання, оцінювання моїх знань не завжди рівнялись рівню цих знань.

В Єрастівському технікумі викладачем історії був Віктор Іванович Фесюк, невисокого росту чоловік, з орлиним носом і маленькими, хитрими оченятами.

А за сумісництвом, барабанна дріб б-р-р-р, парторг технікуму.

З цієї причини первинне оцінювання моїх знань Віктором Івановичем не викликало в мене подиву. Перший семестр він оцінив мій погляд на минуле досить посередньо. Ну то таке. Щире здивування в мене викликала сама атмосфера цих занять. Царство сну, іншого виразу і не підбереш.

Життя студентів в Єрастівці поза навчанням, складалось хоч і не з багатьох, але дуже виснажливих речей. Це були проникнення в жіночий гуртожиток, риболовля, гра у футбол, або тривалі нічні посиденьки. Все це вимагало від молодих, зростаючих організмів купу енергії. Тому запізнення на першу пару й молодецький сон десь на задній парті, був у декого серед звичайних речей. Та тільки не на історії. Ніт. На уроках

з історії спати примудрялись усі. Навіть дівоча частина групи.

Спочатку я вважав, що це прокляття стосується тільки нашої групи, та згодом виявилось, що ні. Ця хвороба косила всі групи нашого курсу. Мабуть винна якась аномальна зона, як тільки ми заходили до аудиторії Віктора Івановича, ставалось якесь диво. Першим розпливався по парті й починав давити хропака Вітя Казік. До речі з приводу Віті, це все ж не було якимось дивом, бо він здатний був спати де завгодно та коли завгодно. До того ж, робив це так якісно і міцно, що іноді навіть після досить голосного зауваження викладача, сусіду по парті доводилось пару раз двинути Вітю в бік, абе той прокинувся. Через хвилин десять після перевірки присутніх, кабінет історії вкривала аура сну. Спали всі: і комсорг групи Неля Савенко, і шульга Шелька, і Дасич, і всі, всі, всі. І навіть староста групи Вітя Страшний, який весь час навчання прожив на квартирі і жодного разу не був помічений ні в п'янці, ні в бійці, ні в жіночому гуртожитку.

Віктор Іванович розклавши журнал, починав традиційні жарти про те, як міцно сплять сопляшники Кравець і Кучеренко, й як під час сну, в Білокрилець схвачуються бульби, й переливаються всіма кольорами райдуги. Жарти кожного разу повторювались і змінювались лише прізвища. Провівши традиційний ритуал, Віктор Іванович повертався до історичного минулого й задавав якесь питання стосовно теми уроку. Якщо бажаних відповісти не було, а це було за правило, він звертався до мене й починався другий, головний акт нашого дійства.

Спершу я розповідав офіційну версію, а потім, після зустрічного питання, в мене з'являвся власний погляд на тему і ми входили в кураж. На тлі храпу Сені Лучко й переливання усіма кольорами райдуги бульб у Білокрилець, ми сперечалися про правила переходу буржуазного ладу до соціалістичного, й чи можуть корені народи Сибіру та Крайньої Півночі перескочити зі свого первісного ладу, в світле комуністичне майбутнє, минаючи загниваюче буржуазне суспільство. І ще про якусь незрозумілу й не потрібну нікому в аудиторії, і мабуть у цілому світі, маячню. Це стосувалось тільки нас. Це був наш час. Наше з Віктором Івановичем хобі, вид спорту. Мною керували зеленість, юнацькій максималізм і безкомпромісність. Віктор Іванович парирував зрілістю та необхідністю дотримуватися статусу партійної посади. А група, користуючись нашими дебатами, солодко спала, періодично прокидаючись від історичного галасу й знов поринала в царство сну. Звісно, не забуваючи при цьому робити перепочинок на перерві.

Ще одним дивним предметом на першому курсі було бджільництво. Так. Це один із перших вивчаємих нами предметів, який хоч якось стосувався нашого майбутнього фаху. Саме так. Бджоли збирають мед, запилюють рослини, ті плодоносять, врожаї зростають, агрономи в ейфорії.

Розуміючи цей алгоритм, особисто я йшов на перший урок у піднесеному настрої. Летів в аудиторію бджільництва на третій поверх, як та бджілка. Викладачем цього солодкого і екзотичного предмету був здоровезний, червонолиций і вузькоокий чоловік

на прізвище, чи то Стельмах, чи то Стельман. Своїм виглядом мені він нагадував татарського хана з мультику про козаків. Викладач бджільництва в кишеню за словом не ліз. З його вуст постійно лилися солодкі, як мед розповіді. На уроках бджільництва ми слухали різні оповідання з життя цієї прекрасної людини. Майже на кожному занятті ми слухали історії про те, як наш викладач любить помідори й скільки відер цих плодів він впер у перший день по приходу з армії, про те, як він не п'є горілку, (а як же, судячи з кольору обличчя, так я і повірив) бо його не бере, й тому нема сенсу. І ще багато, багато про що.

Про все, тільки не про предмет предмету. Вибачаюсь за тавтологію. Так, більшість часу ми слухали різні чудові нісенітниці і тільки невеликі епізоди були присвячені бджолам. Єдиним, що нам постійно нагадувало де ми й з чим маємо справу, була фраза : "Пчелы это мед , а мед, это пчелы", яку Стельмах вставляв за будь якої нагоди й завдяки чому мабуть і запам'ятався. Я не можу судити який він був бджоляр, сподіваюсь такий же всесторонньо-розвинутий як і вчитель, але одного разу, він приніс на заняття трупіки бджіл із власної пасіки. Здається ми повинні були їх замалювати й вивчити з натури. При розгляданні в мікроскоп, я помітив, що всі дослідні комашки були заражені кліщами, які бігали по пухнастим тільцям небіжчиків, що визвало в нашого пасічника подив і ступор одночасно.

Зрозумівши сутність викладача, ми адаптувались до ситуації й надалі, на уроках бджільництва кожен займався своїм, ми відсипались, малювали в зошиті чортиків, щось обговорювали. А викладач, гортаючи сторінки групового журналу, оцінював наші знання з свого предмету, орієнтуючись на оцінки з математики. Пчелы это мед, а мед это пчелы.

РОЗДІЛ 6

Як би не подобались нам ірраціональні рівняння й з яким би запалом студенти не пізнавали закон Джоуля-Ленца, рано чи пізно, все прекрасне закінчується. Так і у нас, щоденно, після закінчення занять приходилося залишати стіни alma mater, і вирішувати старе, як світ, філософське питання : " що робити?"

Десь із кінця другого, або на протязі третього курсу, приймалось досить прозаїчне рішення по цьому питанню, яке полягало в відправленні гінця на Куток, або до однієї з місцевих винокурень, яких у Лозуватці й окрузі не бракувало. Насолодившись витвором соціалістичного вінпрому, або ж коктейлем виробництва місцевих майстринь, ми просто плили за течією і пригоди самі собою звалювалися на наші голови й інші частини тіла.

Це було потім. А на першому курсі, основним заняттям позаурочного часу був футбол і походи на численні ставки та річки. Так як переважна більшість студентів була родом із сільської місцевості, цей режим майже не відрізнявся від звичних їхніх умов життя. Тому більшість спогадів тих далеких часів пов'язанні з купанням, пірнанням і ловлею всілякої водяної живності. Особливим спецом і фанатом риболовлі був Миник-Міша Осадчий. Ім'я Миника ні з чим так не асоціювалося, як із риболовлею.

Він мав інструменти й засоби для ловлі риби будь якого розміру, в будь яку пору року, та будь яким методом. Весну Міша зустрічав на заливних луках річки Комісарівки в руках з остами, полюючи на щуку. Взимку, ми з ним примудрялись за п'ятнадцять хвилин перерви, добігти до ополонки з заковтуючими повітря карасями, підхопити їх добру дюжину підсакою, однести бігом до гуртожитку й повернутися на заняття, викуривши при цьому по сигарці. Що вже казати за літньо-осіннє роздолля?

Якось одного сонячного, осіннього дня, після занять, ми з Миником пішли на річку, випробувати його новенький спінінг. Разом із Шелягом, Самсоном і Рацухою, неспішно чимчикуючи вздовж берега Лозуватки, зупиняючись у чистих від очерету місцях, по черзі, ми закидали сріблясту блесну в зелену воду. Час спливав за водою й не маючи результату, наш запал поступово згасав. Я втратив до рибалки всякий інтерес і разом з Ігорем і Шелькою всівшись на повалене дерево, закупив, насолоджуючись димом цигарки. Міша не здавався й енергійно закидував під інший берег блесну спінінга, який видавав пронизливий, свистячий звук.

Я сподіваюсь, що біблійний єврейський велетень Самсон, пробачав нас і не перевертався у своїй домовині кожного разу, коли ми, діти атеїстичного, й релігійно-малоосвіченого суспільства звертались до Валерки таким самим іменем. Справа в тім, що за своєю комплекцією, Самсонов був Давидом навіть у порівнянні з такими щуплявими статурами як моя, чи Олега Шеляга. А зіставлення солом'яної стріхи зачіски Валери, з джерелом сили його античного тезки, взагалі було б блюзнірством. Крім того, Валера мав лагідну вдачу, яка не змінювалася навіть після чималої дози лозуватського аналога текіли під торгівельною маркою "Бурячиха".

Ще однією з характерних Валеркіних відзнак, був його фантастичний травматизм. Так. Якщо десь, хтось просто заради розваги жбурнув у кущі, чи ще кудись каменюку, обов'язково в цю ж хвилину там буде проходити Самсонов. Десь буде валятись іржавий цвях і Валера на нього обов'язково наступить, тож більшість часу прожитого в Ерастівці, наш Самсон ходив, або із забинтованою, або хоча б обмазаною зеленкою якоюсь із частин тіла. Пару раз я був свідком і учасником саме таких випадків.

Якось після закінчення занять, коли ми галасливим натовпом йшли до гуртожитку, пройшовши половину бокової стіни будівлі технікуму, раптом почули дзвін вибитого віконного скла. Інтуїтивно відскочивши від будівлі, всі витріщились вгору й побачили, що хтось із середини, на третьому поверсі вибив вікно. Скло з дзвоном посипалося до долу. Всі з жахом озирнулись і здогадайтесь, хто в цей час був у місці падіння скла, а потім декілька тижнів ходив із перев'язаною головою і рукою? Звісно Самсонов.

Якщо Вам цього замало, тримайте.

В процесі формування як особистість, Самсон виявив неабиякий хист до вибухової справи. Наприклад якщо десь йшла мова про рибу, то на вісімдесят відсотків можна було загадувати, що там був Миник. Якщо десь щось вибухнуло, на всі сто — це Самсон. Вибухові пакети, пляшки з карбідом, ракети начинені селітрою, це лише маленький перелік його арсеналу. На другому курсі дійшло до власного космодрому за третім гуртожитком.

Але вершиною Самсонової підривної кар'єри стала чотирнадцятиденка з НВП. Так. На самому офіційному рівні, Валері дозволили, ні, не дозволили, а поручили легально виготовляти й у злагоді з керівником із військової справи Соколиком, підривати свої вибухові витвори, випробовуючи наші нерви та вушні перетинки.

Але ось до чого це я. З усіх учнів нашого курсу не було жодного, хто б хоч раз не хворів, або не пропускав заняття. Жодного, крім Самсона. За три роки, Валера Самсонов не пропустив жодного уроку. І от раптом, хтось із його одногрупників пригадав, що пропав Самсон. Так, вже з тиждень нема Валери. Потім керівник Б групи Бурік оголосив, що приїжджав батько Самсона й повідомив, буцімто Валера смолив на чиесь весілля курей і в руках у нього вибухнула паяльна лампа. Потім приїхав Валера з перев'язаними обома руками й задержав носа гордовито розповідав про страшну кількість накладених швів. Ну лампа, то й лампа, та мені не давала спокою одна деталь. Справа в тім, що наприкінці 80-х, у нас у Кривому Розі були розповсюдженні такі собі біга. Молодь під керівництвом старших товаришів, озброївшись ріжучими, колючими, стріляючими і вибухаючими предметами, досить енергійно і цікаво проводила час, ріжучи, колючи, стріляючи, і підриваючи своїх опонентів із ворогуючих районів, під час цих бігів. Одним із видів вибухових предметів були так звані предики.

Знаючи моє Криворізьке походження, якось Самсон підійшов до мене з дивним питанням:

— Андрію — звернувся Валера — ти знаєш як цим користуватись?— І протягнув мені руку з великим чорним запобіжником.

— Нашо тобі? Це небезпечна штука. — попередив я.

— Та так, подивитись -пробурмотів Самсон - кажуть серйозна річ.

Я без задньої думки розкрутив прилад, знайшов у кишені пару п'ятаків, все пояснив, скрутив і повернув запобіжник господарю.

На цьому наша розмова скінчилась і я про неї забув. Забув до цього випадку.

І от складаючи мозаїку з подій, я наїхав на Валеру:

"Знаєш Самсон, це ти Буріку можеш розповідати про курей, про лампи. Мені цю маячню можеш не нести. Предик рвонув? "

Самсон ще трохи пом'явся і опустивши очі розповів про свої експерименти з запобіжником, про те, що зробив короткий запал із сірників, і не встиг викинути вибухівку.

От такий у нас був античний герой.

І знов, до чого це все?

Так от, повертаючись до теплого, осіннього дня на березі річки Лозуватки. Миник продовжував закидати спінінг, я з Рацухою мирно курили на колоді. Самсон на самому березі своїм перочинним жабоколом препарував якусь жабу, а Шелька, викуривши цигарку, не втримався й підійшов до Миника.

— Дай кину.

Міша мабуть вже задовбався і з радістю віддав спінінг Шельке. Так, як Олежка був шульгой, то й спінінг почав закидувати левицею. Розкрутивши вудилище, відпустив

катушку і вставився на річку. Спінінг засвистів, але блесна полетіла під лівий берег.

Змотавши катушку, шульга повторив всі дії в тій же послідовності.

З почервонілим обличчям, він продовжував боротися з непіддатливою блесною.

Результат був такий же. Шелька нервувал, але всі дії повторював у тому ж вигляді.

Нам було трохи смішно і ми підійшли його підбадьорити.

— Олешка дивись — почав я. — Ти кидаєш прямо, а блесна летить у берег ліворуч.

Кидай у берег праворуч і вона полетить прямо.

Олешка ще пару раз закинув своїм лівачьким методом. Міша почав переживати за те, що блесна заплутається в очереті і хотів вже було забрати спінінг, та Шеляг, зробивши серйозний вираз обличчя, розкрутив щосили блесну над головою, і запустив її в правий берег. Ми застигли в очікуванні шльопка блесни. На цей раз спінінг майже не свистів. Шльопка блесни не було ні під правим берегом, ні під лівим, ні прямо.

Всі присутні дивились на річку і нічого не розуміли. Раптом десь знизу почулось чиєсь бурмотання.

— Ой бя...ть, ой бя...ть. — Сидячи біля води навпочіпки, тримаючи в одній руці жабокол, а іншою голову в районі тім'ячка, стогнучи бубонів Самсон.

Спочатку ніхто нічого не зрозумів, але потім ми розгледіли, що з під Валериної руки на голові звисає волосіння спінінгу.

— Ой бя...ть. Що там? Ой бя...ть. — Мичав Валера.

Ми кинулися до Самсона і прибравши з голови його руку, остовпіли. Як і на всякій класичній блесні, на кінці Мішиної, був здоровенний, трійний гак. Три здоровезні металеві жала, з загнутими борідками, два з яких встромились у шкіру Валериного тім'я. Я обережно взявся за край гачка і спробував його поворухнути, гак сидів мертво.

Незважаючи на страх, всі по черзі підходили і пробували смикати.

— Ой бя...ть, що там? Відчепіть, що там? — Невгамовувався Самсон. Валера тепер сам сидів, як препарована ним жаба, на зігнутих ногах та з розведеними в сторони руками, а з його голови звисала блесна, схожа на металевий, козацький оселедець. Зважаючи на цю картину, ми намагались побороти в собі триголового дракона з паніки, страху і сміху.

Зрозумівши що риболовля скінчилась, хоча не можна сказати, що безрезультатно, ми перерізали волосіння Валериним жабоколом і під проводом винуватця, відправили їх у лікарню. Так вони й пішли, ледве стримуючий сміх Шелька й античний козак Самсон, прикриваючи долонею свій металевий оселедець.

Коли ми повернулись у гуртожиток, якимось дивом Самсон вже сидів на своєму ліжку з гордим виразом обличчя і перебинтованою як у Шарікова з фільму "Собаке серце", головою. А Шеляг, тримаючись за живіт і не стримуючись вже від сміху, розповідав про фурор, який Валера своєю появою викликав у лікарні.

РОЗДІЛ 7

Не можу пригадати скільки пройшло часу з початку занять, але погроза порозселяти студентів першого курсу в кімнатах згідно приналежності до груп,

здійснилась. Здається персонально Рудяк і керівники інших груп ходили, й власноруч руйнуючи наші такі вже звичні світи, зганяли своїх підопічних у призначені кімнати, для спільного проживання.

Так як Колєся, Самсон і Біловус були одногрупниками, зміна місця проживання пройшла для них хоч і жорстко, але менш болісно ніж для мене. Нашу маленьку затишну кімнатку я змінив на здоровезну, яскраво освітлену, вдвічі більшу за площею оселю.

В цьому актовому залі розмішувалися шість ліжок із тумбочками, шифон'єр, та під однією зі стін стояв величезний стіл. Крім мене, в кімнаті поселились учні з нашої групи В і якимсь дивом втримався Аківець Олег Лучко. Із нашої групи одним із мешканців був Вася Артеменко. Всюдисуще створіння, якого було так багато, що якби його розділити на три, то все одно, мало не здалося б. Вася мав різку вдачу, пронизливий голос, який наповнював весь навколишній простір і завжди ліз у всі справи. А зважаючи на те, що він був одногрупником, відпочинку від нього не було ні вдень, ні вночі. Але мені Вася запам'ятався найбільше своєю охайністю. Артеменко любив білі сорочки, шкіряні краватки і безрукавки. Та головна відзнака полягала в іншому. Кожного ранку вдягаючись після пробудження, Вася витягав купку шкарпеток, що лежали під його ліжком, по черзі їх обнюхував і за якимось відомим тільки йому параметром обирав підходящу пару.

Довготелесим із трійці на абітурі, виявився Русік Руденко, однофамілець нашого класного керівника, і не єдиний, одна з дівчат з якими ходив влітку Русік, була його сестра, Люда Руденко. Таким чином у нашій групі з'явилась ціла кліка Руденків.

Руслана піти на навчання в Ерастівку примусив батько, хоча агрономія, була мабуть останнє, чим би він хотів займатися. Через це Русік почувався ніяково, та частенько був не в духах і при кожній нагоді зривався додому. Руслан із Людою були з П'ятихаток, звідти ж був і Олег Лучко, тому тримаючись Руденка, він напівлегально жив у нашій кімнаті.

Іншими двома мешканцями були особи, які досить скоро покинули навчання, і на спогад не залишили навіть своїх імен, тому з мого авторського права не заслуговують на згадку.

Здається десь під кінець осені, нам підселили ще одного п'ятихатця, Ігоря Зюзя. В ондатровій шапці, якійсь чорній шкірянці, він так і сидів мовчки, не роздягаючись на ліжку, явно відчуваючи дискомфорт. Як і з іншими студентами, які не жили в гуртожитку, до цього ми з ним майже не контактували. Зюзь знімав у селі квартиру зі своїм земляком Васею Гриценко. Разом вони сиділи й за партою на заняттях, і спілкувались на перервах. Васька хлопець веселий, худорлявий, довготелесий і Зюзь, присадкуватий, повільний, сам собі на думці— два повних антипода. Та в їхньому випадку вони цим тільки доповнювали й компенсували прогалини одне одного. Василю завжди бракувало нахабства, чого з лихвою було в Зюзя і крім того, Ігор справляв на компаньйона домінуючий вплив. І от цей дует оселяється на квартирі в якоїсь не дуже гостинної лозуватської бабусі. Судячи з пізнішої розповіді Зюзя, стара тримала

квартирантів у чорному тілі і навіть не дозволяла дивитись телевізор. Та молодий, питливий розум не довго думаючи, сміливо прийняв виклик такої несправедливості. Йдучи на заняття в технікум, Зюзь вставляв голку в кабель телевізійної антени, а повертаючись увечері, квартиранти заставляли господиню в смутку та розпачі. На запитання, що трапилось, бабця ледве стримуючи сльози, розповідала про поломку єдиної розваги — старенького телевізора. Саме те, чого й треба було двом юним аферистам.

Зюзь, киваючи головою виказував співчуття, заспокоював стару й раптом пригадував, що у Васіної бабусі був такий самий телевізор, і взагалі Васілій майстер на всі руки, в усьому розбереться. Після недовгих умовлянь, Васька погоджувався допомогти і приступав до роботи, головним і єдиним завданням якої було зняття задньої кришки телевізору. Тим часом Зюзь виходив на перекур і виймав із кабеля голку. Гриценко створював видимість якихось завершальних дій і о диво, господиня приймає роботу. Завіса. Всі задоволені. Бабця має справний телевізор, майстрам дозволено його дивитись і навіть декілька днів, вдячна господиня безкоштовно годує рятівників. За пару днів запал спадав, годівля припинялась і дійство повторювалось. Скільки таких актів було, я не знаю, та рано чи пізно все добре і прекрасне закінчується. Чи то бабця розповіла комусь про пригоди її телевізора і та падлюка відкрила їй очі, а може сама стара якось допетрала? Я вже не пам'ятаю, та в результаті, Зюзь в ондатровій шапці, чорній шкірянці з сумками і в розпачі, опинився в нашій кімнаті.

Згадуючи ті чарівні часи, я звісно переглядав старі, чорно-білі фотографії, намагаючись не забути нікого з колишніх однокурсників і одногрупників. Як і пізніше, в іншому, дорослому житті, відносини з різними людьми складаються теж по різному. З одними ти просто спілкуєшся, когось ігноруєш, декому симпатизуєш, а відносини з кимось переростають в щось більше, в зв'язок, який тягнеться через роки якимись невидимими, наповненими енергією дротоми. Тож і спогади відклалися про кожного свої.

Наша група носила, чи мала кодову літеру В. Всі учні крім трьох місцевих і старости Віті Страшного, який знімав квартиру, жили в гуртожитку. З місцевих лозуватців у групі вчився Саня Тарасов. Звичайний сільський, постійно сумний хлопець. Здається на другому курсі в нього померла мама і Санька залишився круглою сиротою. Поза уроками ми майже не зустрічались і всі взаємини обмежувалися спілкуванням на коротких перервах. Хоча й цього спілкування вистачало, завдяки Тарасу ми завжди були в курсі всіх останніх лозуватських новин.

Ще двоє аборигенів були, чи то з Вишневого, чи то з Железняково, хто її розбере цю місцеву географію? Були вони такі собі, Тарапунька і Штепсель. Геша Кравець, малий, доброзичливий хлопець і Саня Лук'яненко, здоровезний, ні за роками дорослий дядько. Лукіч, як ми називали Лук'яненка, мав широчезні плечі, зріст вищий любого з нас на голову і в свої шістнадцять літ, неголений виглядав десь на тридцять. Він мав

постійно незадоволений вигляд і хоча й намагався це не виказувати, відносився до нас з якоюсь злобою й ворожістю. Це все в сукупності з якимись ватними безрукавками, в яких він ходив взимку, робило його схожим на кулака з радянських фільмів. Саня на роботах у саду сам піднімав повні яблука корзини, які ми, його однолітки, ледве тягали удвох. Їздили Лукіч із Кравою додому на велосипедах. Одного разу, після занять у суботу, я йшов на електричку на Железняково в супроводі Геши і Сані. Вони не поспішаючи, по черзі, або кружляли навколо мене, або йшли, ведучи велосипеди поруч. Раптом, коли ми підійшли до Ерастівського ставка, я очманів. Це була вже пізня осінь, снігу ще не було, та вдаривший сильний мороз покрив поверхню водою прозорим, скляним листом.

Ідеально рівна й прозора поверхня перетворила ставок на якесь біблійне диво. Я вийшов на поверхню і йшов акі по воді. Гена запропонував мені проїхатися по кризі на своєму велосипеді.

Я всівся на стареньку "Україну" і після декількох падінь, потихеньку, чи то поїхав, чи то полетів над застиглою гладдю. Це було настільки особливе відчуття, що я запам'ятав його на все життя. Крига була тонкою і настільки прозорою та рівною, що взагалі не вірилося, що вона існує. Було до найдрібніших подробиць видно дно з усіма його гілочками, опалим, затонувим листям і камінчиками. А особливого дива цьому дійству додавали якісь маленькі рибки, які налякані моєю тінню в паніці шмигали на глибину. Налігнувшись із десятків разів, отримавши не з чим не зрівняних, що запам'ятались на все життя вражень, я повернув велосипед власнику. Ми дійшли до станції, попрощались і розійшлися кожен своєю дорогою.

Вітя Страшний, родом був із села Йосипівка, що лежало в долині маленької, порослої очеретом річки Зелена. Беручі початок і несучі свої зелені води між багатими болотними рудами земель, як і річка Жовта, вона отримала свою назву напевно від кольору що їм надавали залізисті кварцити. І як і її трохи довша сестра, Жовта, Зелена впадає в річку Інгулець. Всі ці річки в старі часи були місцями козацьких зимівників, маленьких хуторів, забезпечували колись Запорізьку Січ харчами й слугували притулком козакам під час зимових канікул. А після знищення москалями Січі, частина козаків остаточно порозселялась у цих краях, у заснованих ними селах. Крім того, що козаки поповнювали ці землі населенням, вони ще й збагатили їх своїми традиціями і прізвищами. Саме так. Всі ми в дитинстві зачитувалися творами американського письменника Фенімора Купера і завдяки йому, змалечку знаємо про досить оригінальні імена північно — американських індіанців. Чого вартий Чингачгук Великий Змій, або Хитрий Лис.

Та мало хто замислюється про прізвища, які передали наші чубаті пращури нам. Диво яке, Великий Змій, а як Вам Микола Печиборщ, або Пилип Перестрибнихата? Що вже казати за якихось Коржів, Ракоїдів, Наливайок, чи Легкоступів? А ще Головатий, або Горбоніс? Не вражає? А Перебийніс? Певно жодної деталі в поведінці, або зовнішності своїх товаришів не могло пройти повз гостре око і ще більш гострий язик

січовиків. Тож що мали на увазі козаки, давши Вітькіному прашуру прізвище Страшний, можна тільки здогадуватися. До речі, що до Великого Змія, односельцем Вітька був ще один нащадок козацького роду, Іван Великий. Особистість як на мене неабияка, тож сподіваюсь ми до неї ще повернемося.

Крім північної красуні, Наталки Кудінової, пришелепкуватої дитини південних гір Валери Докторова і тернополянки Ніни Сацюк, у нашій групі всі були більш — менш тутешні. Прізвища були прості і гармонічні, від Савенко і Руденко, до Кравця і Каганця. Особливим тоном лунало відлуння шляхетського минулого Речі Посполитої в персоналіях Ірини Мушинської і Люди Іченської, до яких на другому курсі приєдналась Наталія Соболевська. Якось на уроці української літератури, ми читали, здається Довженківську "Зачаровану Весну". І от то був номер, у безсмертному творі в вигляді кравців, голубів, мух і каганців, було згадано майже половину групи, що викликало в нас після кожного згадування сміх, і галасливе обговорення.

У Беків ситуація була майже аналогічна: Мельник, Біловус, Солдатенко, Пономаренко, Скакуненко. Екзотики Бекам додавали Валентина Красота, її дивний односелець, довготелесий Андрій Кривошій і нащадок войовничих германців, із не менш войовничої Пушкарівки, білокурий Ігор Рац. Шляхетську гілку представляв сам пан Потоцький. Юрко Потоцький класно грав у футбол і здається першим із нашого курсу одружився, й привів на світ божий шляхетного нащадка, мало не в сімнадцять років. Та найдивнішим, як на мене, що стосувалось Потоцького, то це було місце його походження.

Як відомо, сама значна битва, яка проходила на теренах П'ятихатського району, була битва на Жовтих Водах. І саме під час цієї баталії, десь у районі нинішнього села Жовтоолександрівка, після довгої тяганини, козацько-татарським військом були розбиті поляки, очолювані сином гетьмана Миколи Потоцького, Стефаном Потоцьким. Сам Стефан під час битви потрапив у засідку, отримав смертельне поранення і помер.

Так от, саме в цьому місці, через 323 роки народився Юра Потоцький. Як казав Ігор Рац: "Жовтодська битва відбувалась у Потоцького на городі" .

До речі, на другому курсі, до нашої групи прийшов ще один нащадок учасника тих подій, Руслан Нечай.

Аки хоч і були першими за списком, в іншому особливо нічим не виділялися. На початку навчання, в гуртожитку і територією технікуму тинялось із пів десятка якихось не дуже обтяжених інтелектом облич, у шкільних піджаках, якимось дивом здавших іспити і зачислених до групи А. Та третє вересня і еволюція зробили свою справу, якось непомітно, вони десь розчинилися. Разом із цим у гуртожитку припинилися інциденти зі зникненням грошей і інших мілких цінних речей.

У гуртожитку з А групи на першому курсі залишились Андрюха Таранін, Олег Сорока, односелець нашого Васі Артеменка і на той час вже відомий як Циган, та Миник. Якщо когось забув, звиняйте, по — перше дійсно не пам'ятаю, а по — друге, є таке неписане правило, як автор напише, так і буде. Інша чоловіча частина була або з

місцевих, або жила на квартирах, тож слідів у нашій казці майже не залишила.

Зате в Аків була досить пристойна, особливо після поповнення на другому курсі, жіноча спільнота. Не така пишна і червонощока як у Б групі, і звісно ж не така приваблива, як наша, та все ж таки.

Першими завжди були Беки. У всьому. І по пишноті дівочої частини групи, суцільна кров із молоком, чого тільки вартувала мама технікуму, Лена Закрасенко, повірте, в сільськогосподарському технікумі такий титул, просто за гарні очі не отримаєш. І за організованістю й згуртованістю, рівних їм не було. Це нас треба було мало не батігом зганяти, щоб піти групою десь у похід у ліс, чи ще якусь вилазку. А Беки, ті крім того що були легкі на підйом, ще й робили це з заavidною частотою. Як не забредеш в якусь балку, там вже вони табором розсілись і Пономаренко з чаркою оголошує тост. І це так, по месту. А були ще великі походи з ночівлею. Для цього вони мали своє місце в Кулябському лісі, на великій галявині, під величезним кленом, який ботанічно-освічені агрономи уперто називали дубом.

Взагалі природа оточувала нас усюди. Достатньо було зробити декілька кроків, спуститись за тир і ти в чарівному кленовому лісочку, між старих, порослих мохом і часом велетнів-кленів. Тут і бенкетний зал, і спортмайданчик із турніком та боксерською грушею, і лавочка для посиденьок, і весняна плантація зі збору кленового соку. А ще кожної весни солов'їний концертний зал. Прощмигнувши затінок старих кленів й обережно пройшовши зарості борщовику, ти опинявся на березі тихого, порослого очеретами й рогозами ставку, одного з декількох, утворених греблями в руслі річки Лозуватки, несучої свої сонні води з синьої, туманної далини. А ще численні невеличкі балки, які зеленіли весняними травами, пахли гіркотою літнього полину та жовтіли, і червоніли осінніми гльотом, і шипшиною. Та хотілося чогось свіжого, нового й більш масштабного. І таке місце було.

Ще з перших відвідувань Ерастівського ставка мені впадала в око й манила якоюсь таємничістю темно-зелена стрічка з дерев, там, на іншому краю у верхів'ях водойми. Кулябський ліс, так казали про те місце місцеві і старші студенти. Те що це не просто якісь зарості, а великий лісовий масив, я розгледів зі станції Железняково, під час очікування електропоїзда. Дуже довго я намагався знайти час і компаньйона для жаданої мандрівки, та все якось не складалося.

Хоч у ті далекі й світлі літа години тягнулися десь вдвічі довше ніж тепер, і доба була справжньою добою, а не тим, на що вона перетворилась зараз, та все ж час спливав. Дні складались у тижні, сонячні тижні вересня якось непомітно перетекли в жовтневі, принісши перші ранкові похолодання. На заняттях це ніяк не відзначилось, та працюючи в саду, студенти вже вдягали більш теплі речі. До ставок ми ходили вже без купання, тільки половити вудочкою раків, або карасів, спостерігаючи за поплавком, між плаваючим, опалим із тополь і верб листям.

Крім занять, групи більше часу проводили на різних роботах у саду. Та крім саду, нас почали вивозити на тік, до Кулябки. Це віддалений, чи то хутір, чи то анклав

технікуму, відірваний від світу, де крім току, були ще тваринні ферми. Дорога перед самою вже Кулябкою проходила вздовж зеленої стіни лісу і по греблі ставка, з якого витікав маленький потічок. Навколо цього острівця не було жодної ознаки цивілізації, самі поля, балки, та ліси. Щоразу проїжджаючи повз ліс, я із захопленням розглядав хащі цього дикого і невідомого куточка. Після цих поїздок, моє бажання відвідати ліс зросло ще більше. Вмовивши Колесю, Сашка Скакуненка, якого всі називали Комсоргом, Дасича і спокусивши Шельку та Віху Казіка трійцею чекушек із супроводжуючим подібні заходи харчовим набором, ми не знаючи дороги, навпростець, на абум через поля, відправились у Кулябський ліс. На свій сором я не можу згадати, хто ще того дня був разом із нами. Про те що він був, свідчать дві чорно-білі фотографії, які збереглися в мене і на яких ми зображені йдучими вперед до лісу, та вже пазуючими на узліссі, біля вогнища. На фото всі перелічені мною особи, крім одного, того хто залишився по інший бік від лінзи фотоапарату. Хто ти, друже?

Кулябський ліс не був якимсь особливо великим. Починався він із Кулябки і тягнувся до болота в верхів'ях Ерастівського ставка. З нашого боку в нього глибоко врізалися поля з озиминою. Із протилежного тягнулися колії залізниці. Оперезаний увсебіч терновими хащами, ліс був майже неприступним. Щоб пройти в нього потрібно було дертися вузькими стежками між колючими чагарниками.

Сам ліс знаходився в низині пологої балки, низом якої протікала маленька річечка, яка за одними даними мала назву Кринички, а за іншими, Терновка, що перед тим, як приєднатися до Лозуватки, утворювала Ерастівський ставок. Все русло цього пересихаючого влітку потічку було поросле чагарником і перекопане дикими свиньми. Вздовж самого русла йшли їхні стежки і то тут, то там, були великі кабанячі ванни, наповнені багном. Крім диких свиней, у лісі часто зустрічалися руді лисиці. А ще в ті часи було дуже багато косуль. Влітку звичайним ділом було сполохати одну з красунь десь у хащах люцерни, а восени, їхні стада серед білого дня, без страху паслись на протилежному від Железняково березі Ерастівського ставка, на подив очікуючих електричку пасажирів.

Та головним скарбом Кулябського лісу були квіти. У часи нашого навчання, після остаточного танення снігу, навіть по дорозі зі станції Железняково до технікуму не можна було зійти зі стежки, не наступивши на маленькі, білі зірочки шафрану сітчастого. Цими квітами було всіяне все навколо, наче величезне, зелене небо, з тисячами сяючих зорь. Що вже казати за ліс і прилеглі балки.

Починаючи з небесно-синіх пролісків між ще лежачих клаптів снігу, кожен в свою чергу, вибухали чарівним салютом різнобарвні первоцвіти, підсніжники, крокуси. Кожний не спотворений плугом клаптик землі, з самого початку весни перетворювався на дивовижний килим.

Крокуси і рястки змінювалися примулами, фіалками і конваліями. Та найпрекраснішим дивом були тюльпани Біберштайна. Якось навесні, під час одного з походів, ми опинилися в лісі саме під час їхнього цвітіння.

Розмістившись групою на нашому улюбленому місці для пікніків на краю лісу, ми

як звичайно пішли збирати дрова для вогнища. Минувши густі хащі й опинившись у більш світлій частині лісу, присутні застигли в остовпінні. Уся підлога лісу, де більш, де менш густим килимом, аж до русла Терновки й далі, горіла яскравим, червоно — жовтим золотом.

Понад цією золотою дивиною, мов прозорий серпанок, стелилась якась тонесенька димка з випаровувань весняного лісу, де огортаючи, де пропливаючи зверху й роблячи картину ще більш таємничою. Маленькі, сором'язливо — схилені зірочки тюльпанів, немов тисячі золотих ліхтариків, своїм сяйвом, перетворили сірий весняний ліс на справжнє казкове дійство. Такої кількості диких тюльпанів я більш ніде не зустрічав. Не знаю як воно там зараз, та сподіваюсь, дуже сподіваюсь, що як і багато років тому, десь там, під захистом колючого терновника, між хитаючихся під свіжим подихом вітру кленів, знов і знов, щовесни, спалахує червоно-жовтим сяйвом тюльпанове золото Кулябського лісу.

Кам'яне Поле було останньою станцією в долині річки Саксагань. Після нетривалої зупинки, висадивши ще купку дачників, потяг рушив останнім відрізком гігантської петлі навколо цього величного пейзажу і перескочивши ще один залізничний міст, колії вивернувши напрям в інший бік, плавно повернули на північ. Хвилин за десять, за кронами дерев вітрозахисної смуги зникли останні ознаки Кривбасу у вигляді величезного, гідравлічного відвалу північного горно — збагачувального комбінату. З іншого, західного боку цього монстра, вздовж його сипучих схилів проходить автомобільна дорога з Тернів на Жовті Води. Частенько проїжджаючи по справах тими краями, я досі жахаюсь цих краєвидів. Хоча треба віддати належне всесильній матінці природі, зараз, це геть інші види. Життя проростаючи у вигляді кленів, ясенів, всюдисущих берестів і різноманітних трав, де трохи прикрило, а де й зовсім затягнуло криваво — руді рани землі. А от ще пару десятиліть тому, то було геть інше видовище. Добираючись іноді до П'ятихаток автобусом з автостанції "Терни", я опинявся в такому місці, яке навіть у мене, дитини Криворіжжя, викликало якщо не жах, то якесь страхітливе відчуття. Навколо були безформені, хаотичні купи червоного, вирванного з тіла землі і розкиданого каміння, з численних труб текли кров'яні потоки, які утворювали такого ж жахливого виду озера, обабіч яких, стирчали вибілені сонцем скелети мертвих дерев. Якимсь чужорідним, сюрреалістичним контрастом виділялися блакитні, з білими палубами драги, які порпалися в цих пекельних озерах. І все це на тлі димлячих труб фабрики. Повна картина апокаліптичного світу з фільму "Крізь терни до зірок" Доречи, чудовий слоган для автостанції "Терни", чому ніхто не здогадався?

Тож знов до електрички. Решта шляху проходила спочатку вздовж мальовничої Мотиної балки, з величезним ставком біля станції "Зав'ялівка", в оточенні осокорів і верб, а потім котився між ідеально-рівних полів, повз Савро й Жовті Води, аж до самих П'ятихаток. Пасажирів майже не лишилося, і порожній, задушливий вагон, розгойдуючись, продовжував свій присипляючий біг.

РОЗДІЛ 8

З п'ятнадцятого жовтня в нашому полку прибуло. Після півторамісячної, переддипломної практики до технікуму повернувся четвертий курс. Десятки нових облич наповнили Ерастівку ще більшим галасом і двіжухою, а черги в їдальні збільшилися до неймовірних розмірів. По-перше, чисто фізично збільшилась кількість їдоків, а по-друге, багато хто з третього, а тепер і четвертого курсу лізли позачергово, і часто навіть великої перерви не вистачало, аби поїсти. Також навіть щоб уранці умитися і почистити зуби, треба було провести деякий час в очікуванні. Та все одно цей хаос і неподобства відступали десь на третій план, зважаючи на одну, дуже позитивну для нас, першокурсників обставину. Як це не дивно, але в традиціях технікуму існувало одне, неписане правило, ним було дуже поблажливе, навіть заступницьке ставлення четвертого курсу до першого. А зважаючи на те, що люду прибавилося і місць у гуртожитках не вистачало, дехто з четвертокурсників оселився в нашому гуртожитку. І хоча третій курс продовжував бикувати по відношенню до нас, все ж це перейшло в якусь підпільну, притаєну форму. Тож принаймні до весни ми зітхнули з полегшенням.

Як злочинців тягне на місце злочину, так і майже сто відсотків випускників Ерастівки хоча б раз, та поверталися до своєї alma mater. Повертались хто після випускного, хто через роки, та більшість це робила одразу, після служби в армії. Приїжджали до технікуму у формі, похизуватися перед вчителями, меншими курсами, тими хто ще їх пам'ятав. Приїжджали такі, начебто й знайомі нам, та вже геть інші. Перед нами стояли підтягнуті, змужнілі, дорослі чоловіки, та крізь цю зовнішню браваду, ми помічали якийсь парадокс. Тоді в жовтні, для нас, першокурсників, четвертий курс представлявся якимись велетнями, кремезними, дорослими чоловіками, а зараз відбувалося якесь диво, до нас підходили звичайні й навіть часто менші за зростом ніж ми, знайомі нам товариші. Та головне, що причина була навіть не в розмірі, а в чомусь іншому, в відчуттях, в якомусь нашому моральному зростанні і їхній якійсь скутості. Так наче ми почували себе не тільки фізично, а вже й морально дорослими, рівними нашим колишнім старшакам. А може просто спадала якась аура і відбувалося розвінчання надуманих стереотипів. Хто зна? Я не можу пояснити і тим більше описати ті відчуття, та ми тоді, після таких зустрічей дивувались й обговорювали ці, чи то зміни, чи, якусь нову реальність. Часто винаходу Кирила і Мефодія не вистачає, щоб пояснити деякі речі, і це мабуть саме той випадок.

Та все це буде згодом, а зараз наші янголи-охоронці стріляли в нас цигарки, співали і грали на гітарах разом з нами різну дворову лабуду, і звісно ж, темними вечорами вели душевні розмови за чарочкою оковитої (aqua vita), тобто живою водою.

Життя налагоджувалось, завдяки четвертокурсникам, крім третього курсу, з повістки денної зникли також і місцеві, які тепер майже не заходили на територію технікуму.

Роботи в саду закінчилися і декілька раз, вже пізньою осінню нас залучали до

рубки лісу у Комісарівському заказнику. Цей невеличкий клаптик лісу посеред степу, закладений ще за часів Ераста Бродського, разом із Грушеватським лісом був відповіддю на страшенні пилові бурі в цих місцях, після бездумного розорювання степу й розвитку випасного тваринництва. Крім наукових і господарських цілей, Комісарівський ліс звісно ще покращував навколишній мікроклімат і поповнював вологою річку Лозуватку через невеличкий потічок, що починався в ярах заказника.

Ми декілька днів вовтузилися між повалених кимось до нас тополь і більшу частину часу грілися біля вогнищ, вивергаючих стовпи диму зі свіжозрубаної деревини. Та для мене, головною була сама поїздка. Комісарівський ліс був саме тим дивним, туманним, та казково — загадковим місцем, яке я бачив ще з піраміди Джосера, і звідкіля неспішно несла свої смарагдові води річка Лозуватка.

Нажаль причина першого знайомства з цим куточком природи була не дуже приємною, особливо для лісу, та вибирати не приходилося.

Загрузившись на хоздворі студентами, автобус проїжджав Куток і повертав у ще одну частину Лозуватської конгломерації, під назвою "Колгосп". Дорога вела вздовж єдиної вулиці, з одного боку якої стелилися поля, а з іншого людські хати з городами, що спускалися до двох ставків. Перший був швидше болотом із вузьким, звивистим струмком посередині, хоча насправді, цей потічок і є справжнім руслом Лозуватки, звільненим мабуть через великий паводок, який зруйнував греблю, та став причиною замулення ще одного, нижнього, лозуватського ставку, що знаходився біля наших гуртожитків й технікуму, та закінчувався невеличкою, бетонною дамбою з містком у селі Лозуватка. А от другий, горішній, був завжди повноводним і за розмірами навіть перевершував Ерастівський. Незважаючи на деяку подібність, він був якимось більш природним і диким, якщо так можна казати про ставки. Цю дикість йому додавали звивисті контури берегів і круті схили, порослі лісом, що відгороджували водойму від людських осель. Назву ставок мав дуже прозаїчну — колгоспний. Та це не впливало на ту дивну ауру, яка оточувала водойму. Ставок і так був досить довгим, та його форма, змієподібна, звиваючись між крутих схилів берегів, разом з оточуючими деревами, додавала йому ілюзію якоїсь безкінечності, а димка, що сповзала від лісу долиною Лозуватки, перетворювали дійсність на казку. Ще однією привабою колгоспного ставка була безлюдність і нереальна тиша. Якщо на Ерастівському ставку постійно знаходилися якісь рибалки, відпочивальники, кричали незчисленні зграї качок і гусей, а на додаток ще й сусідство зі станцією Железняково, то колгоспний, просто дзвенів у вухах своєю тишею. А додайте до цього незлічену кількість раків, яких ми тягали волочком. А ще, зимово-весняна риболовля. Це було щось. Так, саме зимово-весняна, по таючій, прогинаючоюся під твоєю вагою кризі, коли з лунки джерелом піднімається вода і ти вже стоїш у ній по кісточки, і взуття мокре наскрізь, і треба тікати, а явдоха клює так, що ти забуваєш про все. І тиша.

Залишивши селище позаду і завернувши в бік заказника, автобус переправлявся через русло річки Лозуватки, яка починалась десь у степових балках ліворуч. Проїхавши вздовж ще однієї балки, ми опинялись у лісі. Трохи ексзекуції лісовою

дорогою й автобус зупинявся, залишаючи студентів посеред прямокутної ділянки суцільного хаосу. Навколо лежали спіяні тополі, сторчали їхні пні, гілки безпомічно тягнулись у гору і різні боки. Отримавши завдання, ми наче мурахи в траві, розповзались по окрузі, дерлися на повалені стовбури дерев, зрубували гілки, щось кудись виносили, стягали до куп. Потім палили вогнища і грілися задихаючись у диму цих вогнищ, і власних цигарок.

Десь за тиждень наша кар'єра лісорубів завершилася і ми вже остаточно, повернулися до аудиторій, закінчивши на цей рік роботи просто неба.

Дні минали за днями, стаючи все коротшими, а ночі в свою чергу довшими. Сильні морози скували стоячу воду ставків досить товстою кригою. Тепер шлях із Железняково скорочувався десь на третину, проходячи по замерзлій поверхні ставка. Спускаючись від колій, ми виходили на кригу десь приблизно посередині водойми, звідкіля добре було видно Кулябський ліс. Одного разу пізно ввечері, переходячи цим шляхом, я бачив у стороні лісу невелику вовчу зграю. Це додало мені неабиякої наснаги і швидкості. На моє щастя, чи то сіроманцям було не до мене, чи може світло станції відлякувало тварин, наші шляхи не перетнулися. Пройшовши ставок, треба було піднятися вгору і пройти повз стареньку метеорологічну станцію, а далі асфальтованою дорогою, яка вела вздовж фруктових садів, що належали технікуму. По обидва боки дороги росли дуби. Красені самі по собі, вони особливо подобалися мені в місячному сяйві повні. Масивні стовбури й розкинуті навсібіч товсті, хвилясті гілки, підсвічені холодним світлом місяця, втрачали свою звичайність, і перетворювалися на сюрреалістичні витвори невідомого скульптора.

Після алеї з красенями дубами, дорога завертала до двоповерхових будинків для викладачів і працівників технікуму. Пройшовши повз них, мандрівники, мінаючи водонапірну башту-гранату, опинялися на стадіоні, з протилежного боку якого, в темряві ночі, немов вагони потягу, що очікував свого відправлення зі станції, світилися вікнами довгі будівлі гуртожитків. Дім, милий дім.

З кожним днем зима все міцніше брала до рук свої права. Як завжди, вона прийшла неочікувано, усі мабуть думали що ще буде літо, та в грудні, раптово вдарили морози і в гуртожитках розмерзлися труби опалення. Старенькі стіни промерзали наскрізь, а зважаючи на стан вікон із постійно вибитими шибками, за ніч, залишений на підвіконні скляний бутель із водою промерзав майже повністю. Тепер крім меблів у кімнатах з'явилися різноманітні обігрівачі, від тен з електричок, до цегли обмотаною розжареною червоною спіраллю. Ця ж біда з опаленням спіткала й сам технікум та хімхату, тому звичайною справою було навчання у верхньому одязі.

Взагалі зими середини вісімдесятих відрізнялись не тільки пекучими морозами, а й шаленими снігопадами. Досить звичайним явищем були метрові замети у всіляких закапелках обабіч дороги до гуртожитків, чим ми користалися, викликаючи писк, і верещання дівчат, звалюючи їх у кучугури і натираючи снігом обличчя.

Довгі зимові вечори повністю змінили наш спосіб життя. Тепер ми проводили час у

клубі, дрімаючи під сірі радянські фільми, або за грою у волейбол, регбі, чи просто тиняючись у спортзалі. Викладачем фізкультури був Дім Діміч. Людина пряма й безкомпромісна, він явно випадав з оточуючого середовища, і якимось не дуже вписувався в компанію місцевих викладачів. За ним тягнулося якесь минуле й студенти шепотілись про різні версії появи такого, досить неординарного чоловіка в такій глушині. Були різні версії, навіть про його кримінальне минуле. Ми до цього ставилися рівно, особливо зважаючи на те, що Дім Діміч займався карате, а радянська влада це вважала вироком. Його боялися і поважали. Навіть четвертий курс, здоровенні дядьки, опускаючи очі, швидко викидали цигарки, якщо Діміч пробігав своєю різкою ходою повз курилку. Діміч любив дисципліну й порядок і при ньому, ані студенти, ані місцеві не дозволяли собі зайвого. Випадки коли хтось виходив за рамки дозволеного, гасилися ним швидко та жорстко. Ходили навіть легенди про одночасне збиття ногами в стрибку двох мотоциклів з якимись зарвавшимися невігласами.

Та роки брали своє, і грізний Діміч, поступово, потроху здавав. Десь у наш час, взагалі стався перелом, хватка фізрука слабшала, він все менше повчав та втручався в наші справи, а згодом, за два роки, коли ми були на третьому курсі, проходячи повз курилку, вчитель вже просто дивлячись на курців відстороненим поглядом невдоволено хитав головою.

Але це ніяк не применшувало його заслуг. Крім участі студентів з Ерастівки в різних змаганнях поза технікумом, вчитель суттєво розвивав спортивну базу і в самому закладі. Спортзал знаходився на території хоздвору, в колишніх тракторних ангарах і сталевую хваткою Діміч вигриз ще одне приміщення, для нового залу. Зробивши ремонт, викладач вибив із керівництва технікуму гроші й закупивши спортивні тренажери, створив супер круту качалку. Новий тренажерний зал користувався славою не тільки в технікумі й окрузі, а частенько в ньому можна було зустріти відвідувачів із П'ятихаток і навіть Вільногірська.

Так неспішно, потроху чимчикуючи, ми дісталися до свята свят, Нового року.

Відбувши чудову виставу з Дідом Морозом і Снігуронькою у виконанні...Хоча ні, професійний рівень виконання не дозволив нам зрозуміти, хто ж так чудово зіграв персонажів із блискучими очами і червоними носами, зважаючи на те, що кандидатів із такими ознаками завжди вистачало. Зранку по пробудженню, ми позбирали свої речі, зникла навіть купка шкарпеток під ліжком Васі Артеменко і попрощавшись, порозліталися по домівках, на перші свої канікули. Майже всі кімнати нашого гуртожитку спорожніли і лише самотні постаті четвертокурсників приречено блукали територією технікуму з купами книжок, готуючись до неминучого — держіспитів.

РОЗДІЛ 9

Зараз, озираючись назад, коли напевно більша частина життя вже десь там, за обрієм, стає зрозумілим, що найбільш неоціненим із нематеріальних дарів цього світу, є час. Не хочу поринати в туманні лабіринти фізики, та якщо навіть вчені уми характеризують час як безперервну величину, апріорну характеристику світу, що

нічим не визначається, що казати за нас, звичайних, земних, зайнятих своєю значимістю істот? Треба ж? Нічим не визначається. Ну й не потрібно. У дитинстві, ти просто пливеш за течією, взагалі не замислюючись про деякі з оточуючих тебе речей і час напевно одна з них. Ти просто живеш не звертаючи на нього уваги, займаєшся своїми справами і це най безневинний злочин, що людина скоює по відношенню до часу. А дуже скоро, трохи згодом, ти починаєш займатися якимись речами просто так, щоб згаяти, ні, навіть не згаяти, а аби убити час. Вдумайтесь. Убити. Так, він нічим не визначається. І ми гаємо його, вбиваємо, а він все є і є. Та будь яка наполеглива праця, рано, чи пізно приносить свої плоди. Ми живимо, а позаду залишаємо гори чогось вбитого, згаяного, та нічим не визначеного. Ага. А цього нічим не визначеного стає все більше позаду і все менше попереду, а той, що залишився, він стискається, прискорюється і летить швидше, і швидше. І колись одного разу ти зупиняєшся, оглядаєшся і розумієш що час, це дійсно дар, здавалося б найзвичайніший і найдоступніший, та це ілюзія. Насправді найдорожчий і вкрай обмежений.

Згаявши всіма доступними і відомими з шкільних часів методами десять днів зимових канікул, я як і уся студентська братія повернувся в технікум. Як це не дивно, та залишений нами заклад переніс нашу відсутність більш-менш нормально. Четвертий курс був зайнятий собою, швендяючи між гуртожитком, їдальнею і бібліотекою. Кучугури снігу завалили все що можна було завалити і пересуватись територією можна було лише вузькими стежками. Опалення ніхто не зробив і студенти й надалі гризли граніт науки не знімаючи верхнього одягу. Дуже швидко, після канікул все повернулось на круги своя і монотонне життя знов попленталося між уроками, спортзалом, клубом, і гуртожитком.

Якою б темною не була ніч, рано чи пізно, прийде ранок і темрява розвіється. І вона розвіялась. Після місяців лютих морозів і скажених снігопадів, зима потроху почала здавати. Спочатку поважчав сніг, посірішав, став в'язким і липким, ще більше сповільнюючи ходьбу. На кризі Лозуватки з'явилися чорні продушини, з яких риба жадібно ковтала повітря, чим ми користались, вибігаючи на перервах і хапаючи її підсакою. Нескінченні зграї граків галасуючи знову потягнулися в небі, а саме небо посвітлішало, трохи піднялося, стало вище і об'ємніше. З кожним днем подих весни набирав сили. Повітря наповнювалося новими звуками і новими запахами. Та головне це те, внутрішнє, якесь тваринне відчуття, що охоплювало наші тіла і душі, та без жодних календарів оголошувало, що вона, весна, вже ось тут, між цієї криги і снігу.

Ще за якийсь час стежка через Ерастівський ставок просіла, налилася водою і пройти нею можна було тільки наскрізь змочивши ноги. Та згодом і ця можливість зникла, вздовж берега крига зовсім розтанула, залишаючи скутою лише центральну частину ставу, і студенти знов повернулись до старого шляху навколо водойми.

Весна спочатку повільно, обережно, та з кожним днем все наполегливіше ширилася Ерастівкою і навколишніми світами. Вона збігала з пагорбів по стежках і дорогах, струмками і потічками, наповнюючи ставки, і ріки, і болота, заливаючи низини, насичуючи землю водою, а повітря запахом звільнених із під снігу ґрунтів.

Розливалася глибиною неба, пташиним співом і радісним галасом четвертокурсників, здавших держіспити.

Одним із четвертокурсників був Олег Артеменко, брат нашого Василя. Повна його протилежність, спокійний, розважливий, навіть зовнішньо несхожий на меншого брата. Він часто до нас заходив і ми з ним, не те щоб багато спілкувалися, та мали досить товариські відносини. Якось одного дня, Олег взявши сокиру, ніж і декілька скляних банок, повів нас за тир, у кленовий лісок. Земля ось — ось тільки розмерзлась, та старі клени вже не гаяли часу, зі зламаних за зиму гілочок, і ще якихось ушкоджень по стовбурах сочився кленовий сік. Де краплями, а де й невеличкими потічками стікаючи до долу і зволожуючи й так промоклу землю. Спочатку старший Артеменко зрізав біля ставка очеретину. Підійшовши до старого клена, сокирою він зробив зарубку, а потім ножом підчистив канавку в якій зробив заглиблення. Зробивши зі шматочка очеретини жолобок, Олег встромив його в нижню частину канавки вирізаної в корі. За декілька хвилин, по свіжій, білій канавці побігли спочатку краплі, а згодом і невеличкий струмочок мутної рідини. Зачекавши доки потічок очистив канавку, ми підставили одну з банок під очеретяний жолобок, і цівка прозорої рідини полилася в банку. Повітря наповнилося ароматом весняної свіжості.

Тепер увійшовши в курс справи, ми почали помічати старі, загоєні рубці на стовбурах дерев, на які раніше і не звертали уваги. На деяких деревах була досить значна кількість відмітин, тож промисел процвітав тривалий час. Тепер ми самі, під наглядом Олега, зробили надрізи на деревах по кількості банок. Перекуривши і зачекавши якийсь час, кожен із нас, по черзі скуштував зібрану в банках рідину. Незважаючи на дивовижний запах, смак із різних дерев дуже відрізнявся. З одного клена сік був без смаку, наче звичайна вода, з деяких навіть із гіркотою, але в декількох банках, він був наче нектар. Незрівнянний аромат доповнював неповторний, солодкуватий смак. І це було якесь дивне явище. Дерева одного виду, десь приблизно одного віку, зростають у декількох метрах одне від одного, а коріння під землею напевно ще й переплітаються поміж собою, і п'ють ту саму воду, та дають такий різний за смаком сік. Напевно так і люди, зовні схожі, навіть живучи разом, займаючись спільною справою, внутрішньо геть різні, хтось гіркий, хтось так, не те, не се, ну, а дехто й зі смаком.

Замастивши глиною забраковані зарубки, ми залишили банки тільки біля тих дерев, де сік був смачним і солодким. Ще декілька днів, щоранку, перед заняттями, ми прибігали до лісу, де на нас вже чекали переповнені через краї банки. Від холодного, запашного соку зводило зуби і забивало памороки, тіло наповнювалося відчуттям свіжості, якоїсь земної сили і ейфорії. Таке відчуття можна порівнювати з тим, яке відчуваєш випиваючи з відра крижаної, колодязної води в літню спеку. Сік ми пили і замість води, і замість соку, і зранку, і ввечері. А ще не було кращого запивону під час численних, розважальних міроприємств. Та весна повністю увійшла в свої права, плями снігу розтанули навіть у найтемніших кутках. Земля почала підсихати і разом із розпусканням на деревах бруньок вичерпалися цівки кленового соку. Пройшло чимало

часу і ми забули за чудовий дар кленового лісу. А якось, під час одного з не дуже численних прибирань у кімнаті, раптом усі відчувли різкий запах браги. Продивившись всі закутки, ми так і не змогли знайти джерело такого аромату і лише коли зайшли до умивальнику, відчувши той самий запах, зрозуміли причину. Аромат забродившої суміші дріжджів із цукром, доносився з викинутої в сміття пляшки з засохлим вщент, весняним букетом кленових гілочок. Так, виявилося, що в звичайній скляній пляшці знаходилась брудна рідина з якимись плаваючими, білими шматками цвілі, яка колись була чудовим солодким напоєм. Хтось дуже романтичний, із мешканців нашої кімнати, під впливом весняного настрою, зірвав декілька гілочок із набряклими бруньками і принісши до кімнати, не знайшов нічого кращого, ніж поставити їх у пляшку з кленовим соком, де цей весняний привіт розпустився і зів'яв, і вщент висох, чекаючи не один тиждень, доки нас замучить совість і пил.

З кожним новим тижнем все більше змін з'являлося навколо. Нічні тумани і денне сонце остаточно звільнили землю від снігу. Яри і балки повкривались килимами з весняних квітів. З під минулорічних пожовклих трав почали з'являтися молоді паростки. Чорні від вологи ліси, потроху посвітлішали й щедро зігріті весняними променями сонця почали наливатися зеленню. На території технікуму повисихав асфальт, а студенти не зважаючи на ще холодні вітри, поскидали шапки і верхній одяг, порядком набридлий за нескінченні місяці зими.

Четвертий курс гучно відгуляв випускний і роз'їхався, тепер вже назавжди по домівках. Третьокурсники знов стали почувати себе господарями і почали надолжувати втрачений час. Знову на території технікуму замаячили місцеві гомініди. Найгіршим було те, що Вовік Афганець водив із ними дружбу і навіть разом влаштовував нічні рейди в гуртожитках. Це було вже занадто і остаточно опустило Афганця в наших очах. Прийшли часи якогось безвладдя і хаосу. Це порядком псувало нам настрої і наганяло депресію.

Та все ж життя брало своє. Ще наприкінці зими, в парку перед технікумом наша група разом з іншими першокурсниками, поділившись на ланки, висадила блакитні ялинки. Я свою висаджував із Василем Артеменком і ще кимось із нашої групи, й добре пам'ятаю, як всі загадували, що якщо прийметься, то залишимося у технікумі.

Згодом разом із Зюзем, те саме бажання ми загадували висаджуючи берези біля спортзалу. А в травні, разом із Наталкою Кудіною і Людою Іченською, висаджуючи на клумбі поперед технікуму сортові троянди, придбані в балтійських республіках. Взагалі в технікумі за роки навчання ми чим тільки не займалися, від збору фруктів і ягід, прополки, обрізки дерев, рубки лісу, якихось будівельних робіт, до збирання, й буртування буряків, і навіть вручну сіяли перетримане при стратифікації, проросле насіння кавунів. Але найбільше нам доводилося займатися висадкою дерев. Якщо пригадати приказку про обов'язок чоловіка посадити дерево, збудувати дім і виростити сина, то першим завданням, принаймні я, не тільки окупив друге та третє, а й зробив це ще мабуть за добру сотню інших чоловіків. Ми висаджували дерева цілими садами,

алеями. Обабіч доріг і в скверах, в ярах, і лісах. Яблуні, груші, вишні, берези і дуби, ялини і каштани, це не кажучи вже за шкілку фруктових саджанців, рахунок яких йшов на тисячі. А якщо ще додати кущі?

Весна і тепла погода кожного дня після занять виганяла нас із прокуреного вщент гуртожитку на свіже повітря. Кого на футбольне поле, кого в забородах, з остами на заливні луки річок, а мене тягнуло бледати десь у степ і балки. Зима в тісному гуртожитку змусила студентів із нашого курсу ще більше зійтись та зблизитись, незалежно від приналежності до груп.

Серед моїх сусідів по кімнаті любителів піших прогулянок на природі не знайшлося. Вася Артеменко цілими днями не відходив від своєї подруги з другого курсу, усамітнюючись із нею по всіляким закапелкам. Руслан часто їздив додому, а Зюзь, майже щовечора ходив у спортзал грати у волейбол. Та на щастя, для мене, між студентами виявилось багато споріднених душ. Однією з таких була душа Вітахи Пономаренка — Панамі, як називали його знайомі. Панама був родом із Великої Северинки, що під самим Кіровоградом і тому їздив додому вкрай рідко. Віталька ходив завжди трохи сумний і постійно чимось сильно спантеличений. В нього постійно були якісь пригоди: то з якимись бандитами, то місцевими, до яких Панама завжди ходив на розбірки, то ще якісь справи, про які він нам потім розповідав у такій манері, що ми нічого толком не могли зрозуміти і тільки з співчутливим розумінням кивали у відповідь. Ще, Панама виявився мисливцем і теж, як і я, любляв проводити час в якійсь глушині і нетрях. З ним за час навчання, ми обійшли пішки майже всі балки, посадки і гаї в окрузі Лозуватки.

РОЗДІЛ 10

Якщо слабка половина випускників Ерастівки, після закінчення навчання роз'їхавшись за розподілом у радгоспи і колгоспи вже могла замислюватись про своє жіноче майбутнє, то сильну її частину, чекав такий ще собі почесний обов'язок у вигляді служби в армії. Та не менш значущим міроприємством ніж армія, були проводи до цієї самої армії. Провести (чит. упитися) якогось умовного Василя, чи Петю, до армії приходило пів села. Додайте сюди ще таку ж кількість родичів, які поприїжджали звідусіль, шкільних товаришів, друзів дитинства, а ще музики і якісь знайомі з міста, і всю цю кагалу треба було десь помістити, й не абияк, а розсадити за столи, щоб всі були задоволені. В селі цю проблему вирішували дуже просто — ставили шалаш. Необізнана людина при згадці такої споруди, як шалаш, згадає невеличку пірамідальну конструкцію з гілочок, сіна, та очерету, з картини Рилова "Ленін у Розливі", та де там? Шалаш на проводах до армії, це перероблений армійський намет УСБ-56, треба ж звикати до армії. Та навіть у таку об'ємну конструкцію понапхати таку кількість люду, вдавалося якимсь дивом. По периметру в шалаші стояли дерев'яні столи. Столи були неабиякої міцності. Витримати вагу їства, випивона, запивона і розігрітих тіл проводжаючих звичайний стіл Вам не зможе. А тримати було що. На столах стояли якихось нереальних розмірів каструлі, миски, тарілки, з незліченною кількістю

голубців, вареників, картоплі, смажені котлети, кури, гусаки, риба. Самогон усіляких сортів: із дюшесом, звіробоем, тархуном, лився рікою і запивався такою ж рікою узварів, компотів, і лимонадів. За головним столом у центрі, з нещасним, потухлим поглядом приреченості, перев'язаний стрічкою призовника, сидів винуватець урочистості. Навколо щасливця розміщалися друзі, особливо наближені гості і обов'язкова проводжаюча дівчина. За іншими столами з обох боків кипіла кричуща, п'юча і поїдаюча все без розбору маса. На дворі юрбилась ще купа якогось люду, родичів помічники бігали з бутільками, пляшками і каструлями. Біля музики з баяном, на прикиданому соломою майданчику, вже танцювали розпалені самогоном, веселі, пишнотілі, червонощокі тітки в супроводі червононосих дрищів і де тільки можна, плутаючись у всіх під ногами, бігає юрба дітей. А десь після другого столу, розмірів танцмайданчика вже не вистачало і перемішана з глиною солома, рясно вкривала взуття гостей, перетворюючи його на керамічне. Якби якийсь господар допетрав підкидати під час танців потроху ще соломи й глини, то після проводів, мали б ще чималу купу лампачу. Плач, сміх, музика, настанови якихось бувших єфрейторів. Яке свято, які традиції. Ну то таке. А от якщо ти вчився в технікумі, неабияке значення мала ще кількість присутніх на твоїх проводах студентів. Це було як зірки на погонах, чим більше, тим значущим ти був авторитетом і шанованим чоловіком. І от зважаючи на цю традицію, та кількість випускників, місяць травень перетворювався на місяць суцільних поїздок по близьких і далеких селах Дніпропетровщини, та прилеглих країв. Тікаючи з останніх пар, учні технікуму цілими групами їхали електричками, автобусами, йшли пішки, й знов їхали сільськими ПАЗиками і КАВЗиками, вивчаючи географію і традиції рідного краю.

Першим до кого я потрапив на проводи був Олег Артеменко. Не маючи жодної уяви, що таке сільські проводи до армії, я з радістю погодився на пропозицію. Повага до Олега, потяг до мандрів і нових відчуттів не давали жодної хвилини сумнівів.

У призначений день, ледве дочекавшись закінчення другої пари, ми з Василем Артеменко чкурнули в гуртожиток, перевдягнувшись і узявши якісь речі, побігли до місця збору з нашими компаньйонами. За сільською лікарнею нас вже чекала чимала юрба студентів, включаючи Васькіну і Олегову дівчат. Дочекавшись ще декількох товаришів, ми рушили на Железняково.

Артеменки жили в старовинному козацькому селі Спаське. Про те, де це і як туди дістатися, ніхто з присутніх крім Васі не мав жодної уяви. Доїхавши до Дніпра, ми пересіли ще на якусь електричку, та виявилось, десь на коліях йде ремонт і наш транспортний засіб змінив маршрут, накидаючи чимале коло в об'їзд. Їхали ми досить довго з постійними зупинками і нарешті, десь таки приїхали. Здається то був Новомосковськ. Як і для чого ми туди потрапили, я не знаю, та нарешті дочекавшись автобусу, наша скромна компанія майже повністю його зайняла і він рушив до Спаського.

Опинившись в селі, наш загін ще довго блукав його вулицями, роздивляючись все

навколо. Спаське виявилося досить таки немаленьким селищем, розташованим між нескінченних звивин річки-красуні Кільчень.

Все тут було якимсь дивним і незвичним, особисто мені впало в око і запам'яталось, як якийсь старий дід орав свій чималенький город кіньми, запряженими в плуг. Не знаю як для кого, та для мене, то був культурний шок.

Втративши бог знає скільки часу, наша делегація зі страшним запізненням, нарешті дійшли до мети поїздки. Якби й не знати точної адреси, будинок Артеменків можна було знайти за звуками музики, яка лунала на всю вулицю. Біля воріт оселі нас зустрів особисто Олег, як завжди привітний і спокійний, перев'язаний стрічкою призовника, поверх білої сорочки. Для чого та стрічка, хто зна? Може це був натяк на орденську стрічку, та швидше за все, це була мітка, щоб зранку, після проводів, у запалі не переплутати призовника і не відправити до армії когось, із недуже тверезих проводжаючих.

У дворі по класиці вже витанцьовували ухвачені червонолиці чоловіки й жінки, за станом яких, ми зрозуміли, що запізнилися досить серйозно. Розігріті застіллям і танцями, побачивши новоприбулих, не збавляючи темпу, танцюючи, вони почали кричати:

— Штрафники, по штрафній їм. Штрафники!

Звідкілясь понабігала ще сила — силенна народу, тримаючи в руках чарки наповнені до країв.

— Штрафна до дна — не унімалася юрба.

Під настільки наполегливим тиском, один за одним, я та мої супутники осушили піднесені натовпом чарки. Спокутувавши страшний гріх запізнення й залишивши речі в будинку, ми нарешті підійшли до шалашу.

Пройшовши крізь портал входу до шалашу, зграйка студентів потрапила в світ їжі, питва та веселощів. Звиклі до одноманітного меню їдальні, засліплені яскравим штучним світлом, спраглі та зголоднілі, наші очі розбігалися від побаченого. Перше на що вони дивились, були столи. Заставлені мисками з салатами, тарілками з рибою, голубцями, котлетами, смаженою птицею, графинами з різнобарвними напоями і всим про що тільки могли мріяти завжди голодні студенти, та й ще після такої довгої дороги.

Не прийшовши до тями, ми повсідалися до запропонованих місць за столом, поруч із центральним, за яким сидів Олег Артеменко. Праворуч від нього вже пиячили приїхавші раніше за нас Воха Афганець і однокурсник Олега, Геша Манукян. За іншими стоячими по обидва боки шалашу столами вже на повну кипіло гуляння. Випиваючи й заїдаючи, гості голосно галасували й сперечались одне з одним, вже не зважаючи на Олега. Та наша поява відразу привернула увагу і відчуваючи нову нагоду накопити, розігріті вже випиваки почали товкати нові тости.

Не встигнувши як слід закусити штрафну чарку, нам довелося підтримувати чийсь тост новою, а потім ще однією. Алкоголь на порожній шлунок швиденько зробив свою справу. На мій майже річний стаж у випивці, самогон на звиробі майже не звернув

уваги.

Розм'якшивши незміцнілу кору мого дитячого головного мозку, алкоголь першою чергою познімав усі перепони і гальма. Ба більше, якимсь підступним чином, незважаючи на первинне відчуття голоду, самогон замінив його, спрагою до себе. Один тост змінювався іншим, один проголошувач настанови, другим і все ця карусель, не зупиняючись супроводжувалася опрокидуванням чергової чарки. Переживши перший для запізнівшихся і якийсь там по рахунку, для інших присутніх стіл, я разом із натовпом вийшов на вулицю.

За межею шалашу вже був вечір і небо над Спаським освітлювали прожектори та лампи з подвір'я Артеменків. Музика з колонок вдаряючись об вечірне небо, верталась якимсь спотвореним відлунням назад, заливаючи шалаш, будинок, гостей і навколишнє село. Напевно десь там, у горі, вже засяяли зірки Великої Ведмедиці, чи сузір'я Лева і Волопаса, та такі дрібниці мій зір вже не фокусував.

Перше що я зробив вийшовши на світ божий із тенет застілля, це наніс своєму мозку хук правою рукою, запаливши сигарету. Ця моя дія відправила мене в стан нокдауну.

Колись, за довго до цього теплого, травневого вечора, англійський письменник і філософ Олдос Гакслі в творі "Брама сприйняття", описував свої дослідження щодо вживання деяких речовин, виготовлених із мексиканських кактусів. Моя "Брама сприйняття" речовини виготовленої з українського буряка якимось умільцем зі Спаського, скінчилася десь посередині другого столу і не те що, про якийсь опис, а навіть про спробу пригадати якийсь епізод, навіть мови не могло бути.

Ранкове пробудження пройшло у великому здивуванні і з двома фальстартами, якщо можна застосувати подібний термін до даної ситуації. Прокинувшись перший раз, я довго лежав у темряві, з відчуттям повної пустоти, новизни, якогось начала і божественного пробудження. Хто я? Я ніхто. Де я? Я ніде. Оглянувши навколишнє оточення, мої відчуття божественності посилилися, бо я досі не розумів, хто я і де? Копаючись у незрозумілому стані мого я (хто воно і що воно, я ще не зрозумів) не зважаючи на обертання навколишнього простору, я сфокусував свій зір, і розгледів якусь білу площину у верхній частині нового всесвіту, в якому я відродився. Нижче нього, навколо, знаходились якісь кольорові візерунки з магічними фігурами і знаками. Я лежав на якійсь твердій і водночас м'якій, приємній на дотик поверхні. Навколо мене знаходились якісь велетенські, загорнуті в савани істоти, схожі на личинки. Незважаючи на недавнє народження, мою сутність турбувало відчуття спраги.

З однієї зі сторін пробивалося слабеньке, відокремлене від темряви світло. Важко піднявшись над поверхнею з істотами, я поплентався крізь морок простору на світло. Мене зупинив якийсь пронизливий дзвін. Мандруючи цим новим для мене світом, переміщаючись у просторі, моє я зіштовхнулося з якимсь холодним і гладким на дотик предметом. Обмацавши його, своїм внутрішнім чуттям я зрозумів, що це те, що зараз потрібно моїй душі, бо чи було в мене тіло, я ще не зрозумів. Знявши зверху цього

дивного предмета посудину, я погрузив її в середину, де вона наповнилася прохолодною рідиною. Піднісши напій до своїх новонароджених вуст, я зробив кілька ковтків. Жах. І в цьому всесвіті теж існує дюшес. Світло, картинки в очах і всі відчуття згасли.

Я прокинувся від страшного головного болю і якогось галасу. Перше що побачили очі, шурячись від сонячного світла, була біла стеля. Трохи прийшовши до тями, я зміг роздивитися велику кімнату, в якій знаходився. Всі стіни були завішані великими, червоними килимами, з кольоровими, завитими візерунками і фігурами.

Навколо мене, з обох боків, теж на великому, товстому килимі, лежали загорнуті в якісь ковдри і покривала, мої товариші. Дівоча частина нашої компанії вже прокинулась і гомонячи між собою, наводила марафет. Насилу піднявшись, кволо розгойдуючись, ми повиходили на двір. При вході до будинку, на веранді, в кутку, на дерев'яній табуретці стояв великий, алюмінієвий бідон із металевим кухлем на кришці. Юрба потягнулась до посудини, жадібно ковтаючи прохолодну рідину. Піднявши кришку, я зачерпнув чашкою вміст бідону. Після ковтка на мене нахлинула відраза. Напій із дюшесом. Ненавиджу.

Вийшовши на двір, я побачив свою курточку, що висіла на мотузці для білизни. Вона була вологою і я, залишивши її на мотузці, поліз у кишені. Замість цигарок і сірників з обох кишеней я натрусив жменю жовтого, кар'єрного піску. Оглянувши двір, мій погляд зупинився на купі такого ж піску, що лежав з краю двору. Саме питання про те, чому куртка мокра, як пов'язанні пісок у кишенях і ця купа, викликали не дуже добрі думки, а розпитувати оточуючих було соромно і гидко. Напевно Гакслі і не снилося в його брамі таке сприйняття.

У дворі вже метушилися якісь жінки й чоловіки, і вся студентська компанія попленталась до шалашу. У світлі штучного світла, за столами ми розгледіли досить вже численне товариство. Засідателі з м'ятими, червоними обличчями поправляли своє здоров'я, наливаючи повні чарки і галасно обговорюючи якісь події, час від часу вибухаючи голосним сміхом. Пройшовши до своїх лавок, студенти розсілися за столом. Звідкись повиринали спритні, охайні жіночки у фартухах і перед нами, як за помахом чарівника з'явилися тарілки, миски повні всіляких страв. За таким самим помахом на столі з'явилися чарки наповнені під краї самогоном. У мене сама думка про алкоголь, викликала нездоланну відразу, та приклад товаришів і сила волі здолали цю перепону, і випивши чарку, закусивши якоюсь гарячою стравою, я поринув у стан нірвани. У голові заспівали якісь райські пташки, а дивні істоти з крилами, напевно похмільні янголи, схопивши душу й визволивши її із тенет тіла, підняли над столом, під самий брезентовий створ шалашу, і струснули так, що де й поділася та важкість. Душа повернулася до тіла, розливаючись теплом по всіх його частинах.

З'єднані наново тіло з душею, відчули таке полегшення і благодать, що всі негативи та відрази ранкового пробудження розчинились, і забулися в якомусь тумані. А потім була друга і третя чарка, і оточуючий світ, а особливо жіноча його частина набули таких привабливих рис, і хотілося їсти, пити, дихати, і спілкуватися. Життя

налагоджувалося.

Зважаючи на недільний день, наш призовник ще залишався до понеділка вдома і тинявся по шалашу, підходячи, і спілкуючись із гостями. Просидівши залишок дня в застіллі, сподіваюсь достойно провівши Олега до армії і залишивши йому приємні, або принаймні веселі спогади, ми повернулись у технікум. Кожні проводи випускників Ерастівки до армії, на яких ми були присутні, завжди виділялися чимось особливим і винятковим, та ці, перші для мене, так і залишилися першими, та неповторними.

Зараз, згадуючи ті далекі часи, я дякую долю за всіх, із ким звела мене і хто став частинкою мого минулого. Тобі Олег Артеменко, дякую за те, що ти був і сподіваюсь залишився таким же спокійним, розважливим, і світлим чоловіком, яким я тебе пам'ятаю. І особлива подяка тобі, за смак весняного кленового лісу.

РОЗДІЛ 11

Переживши математичні, фізичні та хімічні тортури, відтанув від зимової криги й кучугур снігу, зігріті весняним сонцем, студенти розцвіли як весняні квіти. Від дівчат, скинувших зимовий одяг знов повіяло парфумами і флюїдами, оченята звільнені від тіні головних уборів заблищали якимось свіжо і яскраво. А може просто наші носи до цього весняного потепління, чомусь не тримались за вітром, та очі дивилися не в той бік, хто зна? Та тепер і ми не відставали, змінивши набридлі за зиму светри та кофти на легкі шведки й футболки, а кліка особливо модних студентів надягнула білі сорочки з чорними шкіряними оселедцями на шиях.

У клубі на сеанси побільшали черги кіноманів, які розмітали квитки на будь який фільм намагаючись усамотнитися десь на гальорці зі своїми пасіями. Вечорами всі дороги навколо технікуму нагадували бульвари для прогулянок дам і кавалерів, і знайти десь вільний куточок, щоб там не тинялась якась парочка, взагалі було нереально. Навколо творилося щось дивне і незрозуміле.

Отже зараз, у цьому місті, хтось напевно очікує, що після такого вступу повинно повіяти романтизмом і я мушу закрутити таку собі лінію кохання – переживання, таємні зустрічі під світлом місячного сяйва, ан ніт. Дзуськи.

В моєму розумінні, всі ці романтичні історії сприймаються нами лише тоді, коли мають трагічні відтінки й повинні бути схожим на історію Ромео з Джульєттою, або принаймні Тристана та Ізольди. Хоча можливо, на протигагу їм, навпаки, бути казкою зі щасливим кінцем і закінчуватися фразою: жили вони довго й щасливо. А от створити якийсь вартий уваги витвір, описуючи ходіння пар навколо технікуму, навіть якщо їм, як і героям Шекспіра трохи більше за шістнадцять років, вимагає неабиякого уміння. Та й антураж із рибальських гачків у голові й розпиття портвейну в лісі за гуртожитком, навряд чи прикрасе достойний твір. Звичайно, несправедливо буде оминуту випадки, коли в деяких закоханих, в їхні сімнадцять, з'являлися досить галасливі, навіть кричущі наслідки прогулянок навколо технікуму, та як правило весь романтизм закінчувався академвідпусткою й іншими неподобствами в вигляді

пелюшок, колисок, брязкалець та інших причандалів. Тож тему кохання в звичному для романів контексті, ми проігноруємо та спростивши все до дружніх стосунків, зі спокійною душею і чистою совістю повернімось до теплих, світлих днів мого навчання в Ерастівці.

Навчальний рік нарешті підійшов, чи швидше добіг до свого кінця. Закінчивши другий семестр іспитами, студенти всіх курсів перековували мечі на орала, тобто змінили авторучки на сапки і з задуршливих аудиторій пішли в поля, сади й городи.

Крім колекційних садів і ягідників, з яких почалася наша трудова кар'єра в технікумі, alma mater не гребувала коровами й свиньми, для яких вирощувався кормовий буряк. Сезон починався з весняної прополки цієї культури і закінчувався вже восени, її заготівлею й складанням у великі бурти. Ми наче латиноамериканці, на протязі тижнів рубали бадилля металевими мачете і скидали буряки у великі, довгі ями для зберігання. Та найбільші поля належали кукурудзі. Кукурудзи було стільки, що ми днями висапували в її рядах ширицю, пасинків цієї кукурудзи і всілякі мятлики, й тимофіївки. Закінчивши одне поле, нас закидували вже на інше, і як тільки воно скінчилося, треба було вертатися на попереднє. На наших очах, наче діти, з маленьких паростків, які ми легко переступали, виростали міцні рослини, до верхівок яких тепер годі було дотягнутись.

Якщо для студента може бути щось приємніше за запахи і смак обіду в їдальні, то це прибїгти з запиленого, розжареного літнім сонцем поля, і плюхнутись із розгону в прохолодні води ставка. І сидіти там, пірнати і плавати, а потім вилізти на берег, та влягтись на траву, роздивляючи білі хмари в синьому небі, додаючи до них дим сигарети й обмірковувати стратегічні плани на вечір.

Так день за днем, зранку відточуючи майстерність володіння сапкою, а вечорами відбиваючись від зграй комарів і завиваючи під гітару на ганку біля гуртожитку, студенти проводили літо. Тепер літо вже не було тим звичним часом, до якого я звик із дитинства. Воно було таким же спекотним і зеленим, та сприймалось геть по іншому. Літня практика провела нас через такий собі портал сприйняття. Час який я завжди сприймав як щось легке, створене для відпочинку й розваг, перетворився на час досить неприємної і важкої для мене праці. А от звиклі до сільського життя мої товариші, не відчували особливих змін, живучи звичним для себе життям, тож і я намагався при звичаїтись до нової для себе дійсності. Багато полів, на яких ми проводили трудові будні знаходились поблизу Кулябського лісу, але сам ліс якось відійшов на другий план через свою віддаленість і нашу втому після праці, тож основне навантаження лягло на кленовий лісок за тиром. Географічна близькість до гуртожитків, затишність і прихованість від сторонніх очей, робили його досить привабливим для нас місцем. Гори пляшок із під витворів радянського вінпрому, були хоча й не найкращим, та досить вагомим показником популярності цього затишного куточка. Згодом на терасі в лісочку ми вкопали саморобну лавочку, а в одному з кутків вільних від дерев зробили невеличкий спортмайданчик із боксерською грушею і турніком. Тепер відпадала навіть

потреба ходити хто зна куди до спортзалу, а кленовий лісок ставав одним із центрів нашого особливого мікросвіту.

Відбувши практику, студенти першого курсу роз'їхалися по домівках на свої перші, студентські, літні канікули, поставивши крапку в першій главі свого навчання. Закінчивши перший курс, вони зробили крок, піднявшись на одну сходинку в своїй ієрархії. Опинившись на місці своїх попередників із другого курсу, ми тепер відчували напевно те саме, що й вони рік тому. Хтось менший, прийшов на твоє місце і ти тепер вже не якийсь там першокурсник, чи нетямущий ні в чому дух, а який не який, студент-другокурсник. І усвідомлюючи це, ідея з так званою дідівщиною не здавалась вже такою неприйнятною. А десь на третьому курсі, вона вже здаватиметься і чимось само собою зрозумілим, і невід'ємним. Напевно в цьому й криється небезпека, підступність, і живучість цього явища.

При поверненні з літніх канікул, наше студентське життя зазнало неабияких змін. Не зважаючи на всі труднощі, нарешті будівельники добудували новий, п'ятиповерховий гуртожиток. Ще восени минулого року наш класний керівник, Олексій Васильович Руденко, в урочистій обстановці, мало не під звуки фанфар, із високо піднятою головою оголосив, що на кожную з груп прийшла разнорядка по розподілу кімнат у новому гуртожитку. Та головною родзинкою цього маніфесту була частина, в якій Олексій Васильович повідомив, що нас багато, а місць у гуртожитку мало, тож деякі особи, а саме я, Руденко Руслан, та його сестра Люда, не отримають права на місця для проживання, зважаючи на їхню поведінку. Поведінку, негідну мешканця такого прекрасного гуртожитку.

Особисто для мене, зважаючи на не дуже сприятливі стосунки з класним керівником, це не стало якоюсь новиною, хоча десь там, у глибині душі, гострий котячий кіготь і робив свою болячу і неприємну справу. Особливо активно він поведився, коли ми з Русіком проходили повз новий гуртожиток і в світлі ламп бачили, як наші однокласники наводили марафет у виділених їм кімнатах. Та час йшов, а всі балачки про новий гуртожиток так і скінчились прибиранням і балачками.

І от по приїзду в технікум, нас переселили з нашого гуртожитку №1 в гуртожиток №3, такого самого барачного типу. А найсмішнішим було те, що місць в новій п'ятиповерхівці виявилось ще менше і вистачило на переселення тільки дівчат, до речі в тому числі і Люди Руденко. Чоловічій частині залишилися всі старі гуртожитки, від першого по четвертий.

Нам дісталась така сама велика кімната, як і в минулому році. Переселились ми старим складом, за легкою відмінністю. Десь на нашому шляху загубився Олег Лучко, й незважаючи на те, що чудово прижилася блакитна ялинка, яку ми з ним садили, загадуючи бажання, не зумів здати іспити Вася Артеменко, за що був виключений із технікуму. Та Василь не був би собою, якби не вчудив щось таке чудернацьке. На початок нового навчального року, Артеменко з'явився в гуртожитку, як ні в чому не бувало. Не здавши іспити минулого року, він приїхавши додому, не зміг сказати

батькові страшної правди. Батько у Василя був досить жорсткою людиною і звичайною лайкою справа навряд чи б обійшлась. А враховуючи, що старший син пішов до армії і вся увага переключилась на меншого, становище Васіне було незavidне. Тож Василько чесно відгулявши літо, узяв тормозок, зібрав у торби речі, з традиційною купою шкарпеток і поїхав на навчання до технікуму. Жив він у нас у кімнаті підпільно, ховаючись від вчителів і комендантши Зіни. Вечори Василь проводив як і минулого року з коханою Тетяною в клубі, і різних затишних куточках. А от вдень, добре виспавшись, йшов на Ерастівський ставок ловити рибу. Частенько компанію Василеві складав Миник, який за любої нагоди не втрачав шанс порибалити, навіть якщо доводилось пропускати уроки. Нам нова роль Артеменка припала до смаку і в прямому, та переносному сенсі. Тепер ми майже не ходили до їдальні на велику перерву, а бігли в гуртожиток, де кожен день нас чекали юшка і смажені карасі.

Після закінчення пар, закинувши зошити й книжки до гуртожитку, ми бігли до Артеменка на ставок, де й проводили час до вечора.

Якось одного дня, як завжди після третьої пари, зібравшись чималенькою юрбою, ми пішли на Опитну. Василь разом із Миником були на улюбленому місці праворуч від сходів. Вони сиділи на впалому у воду старому дереві, з сумом спостерігаючи за поплавками, які й не думали занурюватись у воду. Навколо них плавала невеличка зграйка білих домашніх качок, які займались своїми качиними справами і гомоніли між собою, через що, всі місцеві карасі дременули десь подалі. Будь яка спроба відігнати цю інтелектуальну птицю кинутим камінцем, напроти, збуджувало їхню увагу. Галасно крикаючи, качки наввипередки кидались до місця падіння каміння і не знайшовши бажаної їжі, відпливали невдоволено гомонячи.

— А ми сьогодні качку піймали — похвалився Миник.

— Та ну? - не повірив хтось із новоприбулих. - Так, ледве відчепилась, спитай у Василя

- наполягав Миник.

— Дивись - спокійно відповів Васька, витягнувши з води гачок і начепив на нього шматочок хліба.

Начепивши нову наживку, рибалка розмахнувся вудкою і закинув гачок поближче до зграї птахів. Качки рвонули одна поперед одної, до шматочка хліба, що плавав на поверхні води. Одна, найспритніша, першою підскочила до наживки і вхопила її великим жовтим дзьобом. Василь вскочивши на ноги, підсвідомо смикнув вудилище, натягнувши волосіння струною, а на іншому його кінці, впираючись у воду лапами з перетинками і махаючи крилами, на весь ставок закректала качка. Злякавшись, Василь почав в різні боки смикати вудочкою, намагаючись позбавитися здобичі, та всі спроби йшли нанівець, з кожним рухом глибше заганняючи гачок, від чого качка кричала ще сильніше. Її подружки піднявши галас і панічно тікаючи, махали крилами, злітали, падали від власної ваги, знов піднімались над водою, наводячи на себе й на нас страшний жах.

Жахатися було чого. Ми, студенти з технікуму, знаходились серед білого дня, майже в центрі Опитної, один із нас тримав у руці вудку, а на іншому кінці волосіння, на гачку, біла крилами і кричала чиясь домашня качка. Оглядаючись в усі боки, Артеменко зіскочивши з деревини на берег витягнув здобич і спробував її відчепити. Та качка не унімалась і б'ючись крилами, витріщивши очі, горлала на всю Опитну.

Перелякані студенти кинулись на допомогу, пробуючи схопити качку, щоб витягнути гачок із дзьоба, та птиця не здавалася, даючи своїм кривдникам гідну відсіч. Раптом хтось, на наше щастя і качине горе, побачив якийсь корч, схопив його і ввалив птицю по голові. Качка обвисла і нарешті замовкла. Все вмить стихло. Шаленіючи від такого результату і викиду адреналіну, ми почали шукати місце для схованки труп. Засунувши тільце в якісь хащі, рибалки прикидали його листям і почали швиденько збиратися. Я обернувся навсібіч. Навколо панувала вереснева тиша. Ніхто з місцевих із вилами і лопатами до нас не біг. Решта качок відпливши від місця злочину заспокоїлась і мирно гойдаючись на темній поверхні ставка знов займалась своїми качиними справами. Сама поверхня ставка теж забула про нещодавній інцидент і лагідно переливалась сонячним сяйвом. Листячко на старих тополях тихо шелестіло під подихом вітру і єдиним, що на тлі цієї ідилії наводило на думку про щось неладне, була купка переляканих студентів. Трохи заспокоївшись, хтось з нас запропонував забрати качку в гуртожиток. Зважаючи на те, що рибалка була зіпсована, а в кущах лежала свіжа, гладка тушка, залишити її було б страшною помилкою. Поміркувавши трохи, ми дістали качку, завернули її в чийсь курточку і стрімголов помчали геть зі ставка. Добігши до посадки біля технікумівського саду, захекані студенти попадали на траву, перекурили і обскубли здобич. Цього вечора в нас був бенкет.

Наступного дня, наша команда як завжди пішла на пари, залишивши сплячого Василя на господарстві, а коли ні про що не здогадуючись, ми прийшли на велику перерву в гуртожиток, нас чекав сюрприз. Замість традиційної рибної юшки і смажених карасів, у битовці Вася варив суп із качки, і смажив качине м'ясо. Виправдовуючись, Артеменко

розповів, що качки наче переслідують його, і самі кидаються на гачок, а він тут ні до чого. Звісно, що хоч юшка з пернатої здобичі значно вигідніше відрізнялась від рибної, ми все ж таки почали непокоїтися.

Якось я навмисно завів розмову про качок із місцевим учнем нашої групи, Саней Тарасовим, і той розповів, що в Ерастівському ставку завелась, чи то сом, чи то щука, що їсть качок. Ну щука, то щука.

Так ми й жили, щасливо, та не довго. Кілька разів на території гуртожитків Васю зустрічав Рудяк, та погрожував зателефонувати батькові. І одного разу, повернувшись з занять, ми побачили біля гуртожитку "Волгу" Артеменків. Як і передбачалось, реакція батька була жорсткою, і навіть не дозволивши попрощатись із нами, зібравши речі, Артеменко старший посадив Василя в машину, та повіз додому.

Йдучи наступного дня обідати в їдальню і стоячи в безкінечній черзі, я відчував

подвійні відчуття. Звісно, з одного боку нам шкода була Василя, і дієта припала до смаку, та з іншого боку, все що занадто, то не здорово.

РОЗДІЛ 12

Другий курс навчання в Ерастівському технікумі, хоч і мав із першим різницю в один рік, у реальності був просто таки якимсь еволюційним стрибком. Антропогенез студентів Ерастівського сільськогосподарського технікуму, був порівняно швидкоплинним, та мав разючі результати. Так, учень другого курсу, зразка 1987 року, відрізнявся від того ж самого учня, тільки першого курсу зразка 1986 року, десь як пітекантроп, від австралопітека. Якщо на початку еволюції, тобто першому курсі, знання середнього першокурсника обмежувалися тим, в якому магазині на Кутку можна купити пляшку портвену, то у вересні наступного року, хоч вдень, хоч о третій годині ночі, він із закритими очима міг як мінімум у трьох місцях Лозуватки придбати досить якісний напій народного виробництва на буряковій, яблучній, або абрикосовій основі. Якщо основним місцем харчування того ж першокурсника була їдальня, то після року розвитку, будь який другокурсник міг легко потрапити на другий поверх гуртожитку до дівчат, повечеряти там, і головне без ексцесів, непоміченим, а ні вахтером, а ні черговим вчителем, повернутись до своїх апартаментів. І нарешті, з другого курсу поступово почали з'являтися предмети, заради яких я і поступав до Ерастівки. Так що, безумовно, другий курс, це прогрес. Хоча з погляду третьокурсників і перший, і другий курси, це нетесані неандертальці.

Наші заляті друзі з третього курсу перейшли на четвертий і нарешті здиміли на півтора місяці переддипломної практики. Подих полегшення і відчуття свободи тепер переповнювало кожного з нас. Перше вересня відрізнялось від торішнього тим, що ми стояли на лінійці зовсім в іншому ранзі, й з іншими думками. Чоловіча половина другокурсників, ламаючи очі, розглядала в юрбі новоприбулих студентів червонощоких першокурсниць і вже ввечері, дехто з нашого курсу, задравши носа намотував кола навколо технікуму, тримаючи під ручку одну з новеньких учениць. Крім першого курсу, поповнення стосувалося і нас, в кожную групу поступило по декілька учнів після десяти класів. Вони були старші на рік за нас і між нами, так і залишився якийсь бар'єр, принаймні в нашій групі, тож повноцінно своїми, ми їх чомусь так і не сприйняли.

Предмети, що мали безпосереднє відношення до агрономії з'являлись поступово, потроху витісняючи загальноосвітні. Одним із таких було землеробство. Сама назва цієї науки уособлювала сенс майбутньої професії і викликала, принаймні в мене, неабиякий інтерес.

Викладала предмет Лідія Петрівна, літня вже жінка, вдягнута в якісь неймовірні строкаті спідниці, із довгою чорною косою і фігурою трипільської богині родючості. Студенти чомусь називали цю своєрідну, добру жінку Пепа Петрівна, але здебільшого це було не зі зла, а з якоїсь іншої, невідомої вже нам причини. Сама Лідія Петрівна чудово вела свої уроки, та іноді, спілкуючись із нею поза аудиторією, можна було помітити якусь дивакуватість і трагічність її душі. Вона була з того покоління, яке

пережило голодомор і деколи проходячи повз звичайні для нас хащі бур'янів, зупинялась, і зірвавши одну з рослин, починала розповідати про неї, і її їстівні властивості. Аудиторія землеробства знаходилась у хімхаті, що при всій повазі до головного корпусу технікуму надавало предмету якусь особливу, таємничу атмосферу. Архаїка панувала у всіх кутках цієї дивної і затишної будівлі, й іноді здавалось, що пройшовши через хімхату, можна було опинитись у XIX столітті. На стінах аудиторії, де господарювала Лідія Петрівна, в старих дерев'яних рамах висіли величезні, більші за людський зріст гербарії злакових рослин, зі збереженою кореневою системою, які були схожі на бороди якихось казкових істот. Навпроти них знаходились різноманітні пожовклі від часу схеми й графіки, і все це, в поєднанні зі старою скриплячою підлогою, нерівними, безліч разів біленими стінами, та величезними арочними вікнами з широкими відкосами, викликало відчуття якоїсь аномалії, та місця застиглого часу.

Взагалі хімхата ніколи не переставала дивувати. Провчившись більше року в технікумі і вивчивши кожний закапелок, ми тиняючись на перерві, несподівано виявили, що зі зворотної сторони будівлі, в якомусь напівпідвальному приміщенні знаходиться невідомий нам раніше продовольчий магазин.

Спустившись із Русланом Руденком і Ігорем Зюзем старовинними сходами, під таким же стародавнім навісом, ми опинились у підвалі з полицями заставленими різноманітними товарами, на тлі яких, спершись на прилавок, сумувала білолиця продавчиня. Оглянувши полиці, наш подив викликав один особливий товар, цигарки "Політ". Біло-блакитна пачка крім назви мала ще якусь додаткову приписку-пояснення: "сигареты овальные. Полет". Ніколи і ніде в житті я більше не зустрічав цієї марки, і в Лозуватці, це було єдине місце де вони постійно продавались.

Звичкі до сигарет марки "Дніпро", "Експрес" та "Родопі", ми майже ніколи їм не зраджували. Хіба що коли їх не було в магазині на Кутку, гидуючи болгарським "Oral" і ігноруючи дорогий "Космос", всі курили дніпропетровську "Ватру" і ходили з обдертими губами, шкіра з яких чомусь намертво приклеювалась до паперу цих сигарет, і відривалась шматками після кожного затягування. Тож перший раз прочитавши дивний напис, ми з Русіком із цікавості купили цигарки і вийшовши на світло, відкрили пачку. З під відірваного шматка пачки, на нас дивились звичайні цигарки, без фільтрів, сплескані і такі ж овальні, як і будь яка "Ватра", чи "Прима".

А взагалі життя на другому році навчання не дуже відрізнялось від першого курсу. Як і раніше, ми проводили вільний від навчання і роботи в саду час, сидячи на кладці десь у затишному місці між очерету, стежачи за поплавком, або купаючись у ставку на Опитній. Якось вже наприкінці вересня, купаючись разом із Віхой Казіком в Ерастівському ставку, ми засумували, що тепла пора закінчується і з водними процедурами також доведеться зав'язувати. А не хотілося б.

— От би, як моржі - задумливо промовив Вітя. — Вони круглий рік купаються і навіть взимку.

— Так, було б непогано - підтримав я.

— Це треба поступово звикати - не вгамовувався Вітя.

— Так у чому проблема? Давай поступово, нам до четвертого курсу, ще ого-го. – підхопив я, добре знаючи Вітю і розуміючи, що це лише балачки.

Та Казік на диво не вгавав і запропонував кожного дня приходити на ставок, та плавати, поступово звикаючи, щоб із часом купатися взимку в ополонці. Як вирішили, так і зробили. Хоча Віха був дуже важким на підйом і більшість вільного часу проводив у ліжку, він дуже серйозно віднісся до нашого нового хобі. Кожного божого дня, після занять, ми йшли в гуртожиток, перевдягались і в легесеньких футболочках із рушниками через плече чимчикували на ставок. Перший тиждень нашого плавання милостива природа протримала досить теплу погоду, та згодом, із кожним днем ставало холодніше, і ранкові приморозки вкривали трави білим інеєм. Наш шлях на Опитну проходив повз стадіон, на якому футболісти ганяли м'яча вдягнуті в светри й кофти, а нечисленні вболівальники на лавках сиділи вже в курточках і жакетах. Та на противагу їм, двоє дивних чоловіків, у футболочках і з рушниками через плече, як ні в чому не бувало, щодня, за будь якої погоди крокували своїм маршрутом. Ще десь за тиждень похолодало вже не на жарт, і вітер пообривав із прибережних верб і тополь листя, вкривши ним всю поверхню водойми.

Остигла вода обпікала тіло і перехоплювала подих, тож злізши з напівзатопленої деревини, треба було швидко гребти руками, розсуваючи жовту листяну ковдру. Вискочивши кулею на берег, обібравши прилипле до тіла листя, розтершись рушниками, ми з почуттям власної гідності повертались у гуртожиток.

Протримавшись ще декілька днів, зважаючи на холодну і вітряну погоду, ми вирішили одного разу зробити маленьку перерву, так, тільки на один день, а наступного знову піти на ставок. Та ні наступного, ні ще якогось, ані футболісти, ані їхні вболівальники, так

більше ніколи і не побачили, двох чимчикуючих у футболках, із рушниками через плече плавців.

В принципі, Вітя хоч і був досить непоганим і навіть світлим хлопцем, відносини з ним трималися на спільних поїздках додому, та назад у технікум. Коли б не вони, невідомо чи взагалі, я б із ним спілкувався. На всяку пропозицію кудись піти, Вітя завжди відповідав якоюсь відмазкою, йому все було в облом і спекавшись мене, він біг до улюбленого ліжка. Напевно якби не заняття і їдальня, Вітя взагалі, навряд чи б із нього вставав.

Інші однокласники теж після занять десь розчинялися, а між мешканців нашої кімнати головною розвагою були незчисленні перекури. Що мене в принципі дратувало в нашій В групі, то це, якась незібраність. Дивлячись на Беків, я не розумів чому вони постійно десь разом збираються, займаються якимись спільними справами, в їхній групі між усіма досить товариські відносини, які не припинялись після занять. А ми, як якісь дундуки, після дзвоника з останньої пари, кожен у свою нірку і пам'ятай як звали, місцеві по домах, квартиранти по квартирах, інші по кімнатах гуртожитку, кожний у своє.

У моєму баченні все було інакше. Вибравши для навчання Ерастівку, крім отримання диплому і фаху агрономії, я сподівався проводити час не тільки в задушливих аудиторіях, і прокурених кімнатах гуртожитку. Займаючись під час навчання в школі, в секції орієнтування по азимуту, разом з однокласниками я звик до походів, поїздок, пікніків на природі. Влітку під час канікул, на велосипедах, чи пішки, не проходило жодного дня без мандрів і нових відкриттів. А тут живучи у такому місці і маючи стільки вільного часу, звичайно після відвідування бібліотеки, розважатись киданням недопалків у кватирку (о, згодилось, дякую тобі Колєся), вибачте, це не для мене. Тож вміння вирощувати огірки і помідори в майбутньому, це дуже добре, та жити якось живіше хотілося вже тут, і сьогодні.

Якось мені, нарешті, вдалося витягнути наш прекрасний колектив у Кулябський ліс, і не просто, а по серйозному, з ночівлею, наметом, чавунним казанком, та з нами було щось не так. Туристичного запалу в більшості групи вистачило десь до півночі і вчинивши істерику і внутрішньогруповий заколот, вони змусили нас збиратися, та посеред ночі, абияк поскручувавши намет, ковдри, і килимки, плентатися в гуртожиток. Вітя Казік так біг у гуртожиток до свого ліжечка, що заблукав і потрапив на якесь старе кладовище зі справжнім пугачем. А основна маса, теж зважаючи на темну ніч, заблукавши, розбрелася по всій окрузі і як бійці з оточення виходила до гуртожитків малими групами мало не до ранку. З цього моменту я припинив боротися з вітром.

Десь у середині нашого навчання на першому курсі, технікум зі звичайного навчального закладу перевели в категорію радгоспів. Працюючи в садах, та на полях радгоспу-технікуму, ми почали щось заробляти, і на рахунок кожної групи відкладались гроші. Зважаючи на систему, та справедливо оцінюючи продуктивність нашої праці, звісно гроші були не великі, та все ж. Кожного місяця, на загальну ощадну книжку групи лягала сума нарахована за копання, сапання, перебирання і тому подібні знушення. Книжка знаходилась на руках у старости. Якщо посада комсорга була чимось звичайним, тому що відповідала за продаж марок і комсомольські внески, а ще вимагала фізичної вправності, і наполегливості, бо як інакше щомісяця, не загонявши кожного комсомольця зібрати з нього десять копійок на той внесок? То посада старости була незрозуміла, і викликаючи асоціації з окупаційним режимом Рейха, як на мене, взагалі не мала жодного сенсу. Зважаючи на це, ніхто не хотів бути старостою і на кожних виборах відмахувався, як міг.

Та на щастя групи, ще один тезка Казіка, Вітя Страшний, мав вдачу тиху і неквапливу, та кожного разу не встигав відмовитись від довіри колективу, бо колектив вже закінчивши вибори, встигав змитися з виборчої діляниці, до того, як Вітя починав відмовлятися. Тож зважаючи на це, я не пам'ятаю, щоб за чотири роки навчання хтось зміг перемогти Вітю Страшного на виборах.

Вітя добре вчився, не мав проблем із поведінкою і проживаючи на квартирі десь на Циганівці, після пар зникав, уникаючи всякого контакту з нами. Його світ і погляди на життя зовсім не перетиналися з нашими, і ми не наполягали. Але було одне але. На

зберіганні у Віктора була книжечка, на якій зберігались гроші. Гроші нашої групи, тобто наші. Основним призначенням цих фінансів був культурний розвиток, а також закупівля подарунків і солодкі застілля на 23 лютого та 8 березня. Зважаючи на те, що до найпопулярніших совкових свят ще було ой як далеченько, приблизно так, як і до будь яких найближчих закладів культури, а також на те, що погляд на культурний розвиток у кожного свій, у мене виникла ідея. Що, якщо поєднати застілля, хай і не солодке, а навіть навпаки, з гірчинкою, та нашим культурним відпочинком на лоні природи? Ця ідея дуже сподобалась нашій чоловічій частині групи. Не гаючи часу, на одній із перерв, при активній підтримці Шельки і ще двох одногрупників я повідомив нашому старості, що наш культурний рівень занепадає і для його підтримки, виходячи з вартості чекушки горілки, та кількості спраглих до розвитку осіб, нам потрібно сорок карбованців. Така новина викликала у Віті невдоволення і навіть протест, та наша наполегливість і чисельна перевага виявилась переконливою. Віктор хотів, щоб ми якомога швидше від нього відчепились і наступного дня, після великої перерви, перерахувавши двічі, вручив мені в присутності двох свідків сорок карбованців.

Того ж дня, закупивши закусочний набір преміумкласу і все необхідне для подібних заходів, наша чисто чоловіча компанія досить високо підняла свій культурний рівень, чудово провівши час біля вогнища на галявині Кулябського лісу. Всього за сорок карбованців, я зміг позбавити сонливості та лінощів більшість своїх одногрупників, для яких цей привід виявився досить доречним, і так сподобався, що прийшлося пригальмовувати з цією традицією, аби не наражати себе і Вітю на неприємності. Звичайно, коли не коли, без зловживань, ми пригадували про старі звичаї, і староста Вітя, невдоволено бурмочучи щось собі у вуса, йшов до бухгалтерії з чарівною книжечкою, та чого не зробиш заради культурного розвитку.

Після станції Жовті Води, потяг плавною дугою колії повернув на схід. Ще за декілька хвилин за брудним вікном з'явилась асфальтована автомобільна траса. Виринаючи з під залізничного полотна крізь тунель, вона повертала ліворуч, паралельно колії прямуючи до П'ятихаток. Забравши сумку з дерев'яної лави, я вийшов у тамбур. Лісозахисні смуги скінчились і за вікнами з'явився різнобій приміської забудови. Сірі, коричневі, і якихось невизначених кольорів коробки будинків, безглузвих форм, без натяків на єдиний архітектурний стиль, чи напрямок із правого боку поїзда, і таке ж безладдя ліворуч, у локомотивному депо. Голос оголосив кінцеву зупинку й гальмівне верещання коліс поставило остаточну крапку в першому акті подорожі в часі.

На відміну від майже всього маршруту, П'ятихатський вокзал випадав із концепції повернення в минуле. Наприкінці дев'яностих, під час компанії реставрації вокзалів Придніпровської залізниці, якісь напівресторатори спробували тут усе споганити, та ідея закладена проектантими вокзалу була такою живостійкою, що навіть після ремонту, з під шару металевої бляхи, фарби і кіптяви, проглядались залишки минулої

величі. Крім будівлі вокзалу, все інше було спотворено до невпізнанності, включаючи й зрубані велетенські тополі, тож між електричкою та залізничним мостом виявилася часова прогалина. Міст на щастя тоді ще не замінили, і я, видираючись на цей виклик Гюставу Ейфелю, пригадав, як перший раз переміщався з вокзалу до П'ятихаток його пошарпаними дошками. Проживши шістнадцять років на другому поверсі, мій мозочок був непогано натренований під час куріння на балконі в шкільного товариша, на дев'ятому поверсі, а також, під час численних мандрів по сланцевим скелям над річкою Саксагань. Та навіть із таким досвідом, піднявшись на верх споруди я остовпів. Весь шлях до іншого кінця мосту був встелений старими, вичовганими тисячами ніг і зітлілими під дощами й вітрами дошок. Крім того що наступаючи на дошку я відчував як вона просідає, кожний крок викликав навіть не стогін, а скрипучий крик цього бідолашного шматка деревини. Та найстрашнішими були щілини між цих нещасних дошок, крізь які було видно усе потенційне місце падіння, з бетонними шпалами, коліями і стирчащим в усі боки металобрухтом у вантажних вагонах. При невдалому кроці в будь-яку з цих щілин, могла провалитися ціла нога, та й це було не найгіршим. Виявилося, що навіть такі дошки лежать не в усіх потрібних місцях. Схопившись за з'ідений іржею каркас, який на тлі всього іншого здавався стовпом міцності, я якось проповз до протилежного боку мосту, з жахом представляючи зворотній шлях.

Тепер після стількох років, я стояв перед сходами на міст, який зовсім не змінився й виглядав таким самим небезпечним атракціоном. Та як і двадцять років тому, не дивлячись під ноги, прибулі пасажери й транзитні перехожі піднімались сходами на верх, та без зупинок, вичовгуючи старі дошки, бігли мостом по своїм справам. Піднявшись дерев'яними сходами, я опинився над місцевістю, яку не бачив два десятиліття. Свіже повітря з оточуючих полів забило памороки, а передчуття зустрічі з минулим відлилося тиском у грудях. З протилежного краю мосту відкривався вид на площу біля автостанції. Цей закапелок, за деякими незначними винятками теж повністю відповідав правилам гри повернення в часі. Такий же убитий, хоча зважаючи на вік, швидше невбиваємий привокзальний туалет, підвладна всім примхам погоди скляна коробка автостанції і розмірами майже з саму площу калюжі. Посередині цієї ідилії стояв сріблястого кольору автомобіль марки "Хюндай". Як по телефону сказав власник: "У Вас такіе машины называют Джиип". Біля джііпу мене чекав Русік Руденко. Ще вчора, ні про що не здогадуючись, беручи в руки телефон для відповіді на невідомий номер, я жив у своїх справах і своєму часі, та власником невідомого номера виявився голос із минулого.

РОЗДІЛ 12+

Руслан Руденко мав склад розуму з потягом до математики та технічних наук, і був хоч і з п'ятихатським, та все ж міським менталітетом, тому коли батько мало не силою відправив його з сестрою вчитись в Ерастівку, впав у розпач, та розчарування. Ще під час абітури, Русік привертав до себе увагу оточуючих, та тоді більше своєю епатажною ходою в оточенні сестри Люди і її подруги Лілі. Вони приїжджали на автобусі з

П'ятихаток завжди в трьох, із Русланом посередині приходили до технікуму і таке враження, що і за партою сиділи в трьох. Після консультацій трійця верталась додому і ми з ними майже не контактувала.

Перше наше спілкування відбулось на хоздворі. Я сидів на дошках, спершись на кам'яну стіну сараю і смалив одну за одною цигарку в очікуванні якогось безглузлого завдання з гаяння часу від чергового начальничка. Той бігав по двору, заглядаючи в численні двері і когось шукав. Раптом, начальника впіймав якийсь інший командир із двома хлопцями і напевно доручивши йому ще двох роботяг, розвернувся й пішов геть. Бігун показав новоприбулим на мене, а сам знов зник у нетрях дверей. Хлопці підійшли до мене і привітались. Це був Русік Руденко і ще один мешканець П'ятихаток, Олег Лучко. Ми познайомились і довго сиділи, курили, розмовляючи про роботу, наркоманів, тупість системи, та ще якісь підліткові нісенітниці, очікуючи зниклого назавжди в порталі численних дверей керівника.

Далі ми перетинались вже під час занять, та остаточному знайомству сприяло переселення в спільну кімнату. Незважаючи на зовсім різні характери, виявилось, що ми з Русланом і Людою народились в один день. Поступово, з часом, стосунки набирали якихось особливих рис, які мабуть більшість назвала б дружбою, та я не люблю і не розумію це слово. Для мене воно завжди було якесь дитяче, мультиплікаційне. У моєму житті не так багато людей, яких я дійсно ціную і поважаю, й сподіваюсь на таке ж взаємне відношення до себе, та ніколи не назву це банальним, і якимсь заїждженим словом дружба. Та й взагалі, яка різниця, як це називається? Ми вчилися, жили, робили якісь речі і нам було, коли добре, коли зле, та воно життя таке і є, як не крути. Часом Руденко накривали приступи смутку, йому було тісно та душно в Ерастівці, бісило рішення батька, тож він досить часто, ні з того, ні з сього, все кидав і їхав у П'ятихатки. Та з ким не буває? А потім попускало, і Руслан знов, володіючи шаленою харизмою, був центром тяжіння оточуючих, заводило, баламут, головний гітарист курсу, ударник у студентському музичному гурті, і навіть законодавець мод у зачісках. Саме так. Маючи руде, рідке волосся, кожного ранку Руслан намазував його гелевою зубною пастою і не відходячи від дзеркала, по пів години робив начіс. Вже за пів року чимало студентів ходило з подібною зачіскою. Крім нас, одногрупників і однокурсників, Руденко досить швидко знаходив спільну мову і з старшаками, тож або завдяки цьому, чи зважаючи на іншу причину, починаючи з другого курсу, наші відносини з більшістю новоявлених четвертокурсників потроху врівноважились, а з деякими навіть перейшли в досить товариські стосунки.

Після повернення нового, четвертого курсу з практики, в технікумі знов закипіло життя на межі з хаосом. Незважаючи на відкриття нової п'ятиповерхівки, всі гуртожитки були забиті народом. Коридори технікуму на перервах могли конкурувати з київським метро в час пік. В їдальні теж почався бардак і повернулись шалені черги. І хоча наші запізнення на першу пару були неписаним правилом, час їх значно збільшився.

З — поміж нових четвертокурсників, за дуже рідкісним винятком, основна маса

народу була сіра, невиразна і не дуже привітна. Та були і винятки. І одним із них був Олег Паерель. Найперше, він виділявся своїм розміром. Можливо я і помиляюсь, та мені здавалось, що за весь час мого навчання в Єрастівці, більшої статури там не було.

Олег напевно відчуваючи силу, завжди ходив повільно, розкуто, розставивши плечі. Та на відміну від більш мілких своїх сокурсників був завжди привітним та товариським. По відношенню до місцевих, Паерель був повною протилежністю Афганцю і при найменшому непорозумінні довго в зуби не дивився.

Після повернення з переддипломної практики Олег зустрічався з однією з наших десятикласниць і чомусь довіряв мені передачу якихось послань, та питав порад стосовно Наталії. Я не був у захваті від такої довіри, та хіба відмовиш такому великому другу?

По приїзду з переддипломної практики, Паерелева компанія якось влаштувала в лісі за тиром бенкет. За якимсь надуманим приводом, а швидше без нього, бо так душа забажала, купивши добру кількість портвейну, Олег зібрав нас і стоячи на галявині посеред кленового ліска, наливаючи повні гранчаки, і викидаючи порожні пляшки, ми пили, і галасно про щось розмовляли. З якоїсь причини цю вечірку не зміг уникнути Дасич. Справа в тім, що Вовка категорично не вживав спиртне. Тобто абсолютно. Родом він був як і я з Кривого Рогу, і хоча мати працювала завмагом у комісійному магазині, а батько був якимсь керівником на ЦГЗК, жили вони на орендованих квартирах, і за чотири роки Дасич декілька раз міняв адресу. Вовкін батько займався боксом, до чого привчив і сина, тож в їхній родині мови не могло йти про шкідливі звички, а покарання могло закінчитися якщо не нокаут, то нокдаун вже точно. Зважаючи на це, Дасич вже в п'ятницю не курил, щоб у суботу по приїзду додому, батько не почув запах сигарет. Тож і таку шкідливу звичку як випивка, він завжди обходив стороною. Завжди, та не цього разу. Напевно Вова пішов із нами так, із цікавості, за компанію, та п'янка атмосфера подібних міроприємств обплутала волю чоловіка, або він не зумів відмовитись від чарки протягнутої рукою двометрового власника.

Здолавши зеленого змія і закинувши в хащі останню порожню пляшку, товариство в мить здиміло, розбігшись по своїх власних справах. За час проведений у лісі, сонце вже зайшло за обрій і почало сутеніти. Сам кленовий ліс знаходився на схилі долини річки Лозуватки, а при будівництві тиру, було нагорнуто ще більший бар'єр із глини, значно збільшивши перепад висоти. Навколо самого будиночку була відлита відмостка з бетону, яка слугувала нам єдиною стежкою до лісу. Зважаючи на цей ухил, навіть спуск по ній був досить проблемним, а підйом у сутінках, ще й після такої славної вечірки, і поготів. Та загартована в численних сутичках із чаркою юрба, спритно повиديرалась на гору і розбіглась. Зюзько та Русік, теж зникли, залишивши мене з Дасаєвим та Шелькою. Обидва мої напарники, якось примітно притомились і не зважаючи на вихваляння, не могли самостійно вилізти на гору. Першим переміщався Воха, за ним чи то підтримуючи, чи чіпляючись за нього, то падаючи, то піднімаючись

ліз наш шульга і обидві ці вагонетки, я штовхав як міг. У сутінках, декілька раз я звертав увагу на те, як Дасич видається на гору на трьох кінцівках, тримаючи витягнутою вперед одну руку, та через погане освітлення і своє положення знизу, ніяк не міг зрозуміти, і роздивитись загадковий жест.

Нарешті, після страждань та мук, наша трійця перемогла сили гравітації. Видершись на гору, я підійшов до хитаючогося з витягнутою рукою Вовки, з'ясувати причину його пози. Повернувшись до мене, посміхаючись, Дасич протягнувши мені свою руку, запитав захмелілим голосом:

— Андрюха, куда это? – тримаючи в руці стакан, наповнений портвейном.

Довівши двох сопляшників до їхньої кімнати в гуртожитку, я зі спокійною душею пішов до власної. Ні Зюзька, ані Русіка в кімнаті не було, тож узявши сигарету я вийшов на перекур.

На ганку гуртожитку хитаючись стояв Дасич. Повернувши його до кімнати, я не знайшов там Шеляга. Поки я повернув шульгу, знов пропав Дасаєв. Я хотів плюнути на цей дитячий садок, та як на зло, черговим вчителем того дня був наш Олексій Васильович, а цей добродій такі випадки не пробачав, тож залишок вечора я провів у ролі няньки. Я не знаю як сам Вова, та я його перше знайомство з алкоголем запам'ятав дуже добре.

Якщо послухати мої казки, то може здатись, що це звіт товариства юних сопляшників.

Згоден, моя жінка теж так і сказала. Та на свій захист скажу: по-перше, це все ж таки казка і вірити всьому, що тут написано не можна, а по-друге, пригадайте свої студентські роки.

В принципі, якщо замислитись і бути чесним із собою до кінця, то мабуть у більшості людей приказка: "Є що пригадати, нема що дітям розповісти", могла б бути епіграфом до скороченого опису студентського життя. І це стосується цілком нормальних, адекватних людей, навіть нудних і сірих, і закомплексованих в повсякденні. Запроси такого кудись на філіжанку кави. Ну вистачить Вас на пів години якихось розмов про дітей, роботу, а далі? А якщо замість кави щось інше? І спровокуйте його на розмову про студентські літа. А далі все залежить тільки від кількості випитого і ваших внутрішніх гальм, які теж залежать від кількості випитого. І ото ви наслухаєтеся і дізнаєтеся...

Хтось скаже туфта, життям можна насолоджуватись і іншими способами. Так, можна. Насолоджуйтесь.

Насолода життям має масу сценаріїв і перелічати їх немає жодного сенсу, хоча б виходячи з того, що вподобання наші настільки різні, настільки ми й самі відрізняємося одне від одного, не даремно ж кажуть: 'Що жах для одного, то жінка іншого'. Хіба це не так? Сто відсотків.

Так, якщо наприклад для Віталі Пономаренка немає кращого заняття, ніж бігати по хащах із рушницею за кабаном, то я, піду на полювання тільки під прицілом цієї самої рушниці. А Рацуху, навіть у мороз за вуха не відтягнеш від лунки з судаком. Тут вже не

тільки я, а й Панама покруте пальцем біля скроні. І таких прикладів тисячі. Та є один засіб примусити і мене, і Панаму, добровільно піти в мороз на рибалку. І ми підемо. Здогадались який?

А що вже вимагати від Вас, коли Вам сімнадцять із хвостиком, і вечір, і навколо такі ж як Ви, і без гальм?

Та бувають в житті випадки, коли сама доля знущається над людьми. Ідеш ти, розмірковуєш про теорему Вієта, а тут таке...

За часів СРСР, жоден рід військ не святкував так свій день, як десантники і прикордонники. Може хтось і заперечить мені, та я жодного разу, в жодному фонтані не бачив ні танкістів, в їхніх чудних шоломах, ні моряків, у тільняшках і безкозирках, запускаючих кораблики. А от десантники полюбляли фонтани і кожного року робили десантування саме в цих малих архітектурних формах.

Ще одними володарями тільняшок, хоч і зелених, були погранці. Саме так. Це мабуть як у випадку з Опитною і дослідною, так і тут, ніхто не називав прикордонників прикордонниками, всі казали, та це ж Віталя погранічник, чи Паша погранічник, чи ще хтось, але жодного прикордонника. Може ці погранічники боялись, що слово кордон, дуже схоже на картон і з них будуть сміятись, і думати що вони служили десь при картоновій фабриці. Тож зважаючи на це, по містах і селах, 28 травня щорічно, в зелених тільняшках і кашкетах, підтримуючи одне одного, ходили молоді і старі, худі і з пузами до колін, погранічники.

Після вечірки в кленовому лісі, Вова Дасаєв більше жодного разу у вживанні алкоголю поміченим не був і жив своїм, нормальним, студентським життям, вчився, займався в спортзалі, кутив із понеділка по четвер. Ми провчилися ще один рік і готувались до здачі чергових іспитів, а у вільний час частенько ходили купатись на Ерастівський ставок.

На Ерастівському ставку, біля місця, де взимку проходить дорога по кризі, у водну поверхню врізається зелений півострів. Порослий із країв деревами, на самому його вістрі знаходився маленький, піщаний пляж. Віддалений від Опитної, він завжди був вільний від сторонніх, тож ми облюбувавши його, частенько купались саме тут. Знаючи як збираються дівчата, якимось ми не чекаючи їх, домовились про зустріч прямо на пляжі і пішли потихеньку вперед. Вже проходячи повз метеостанцію, зі сторони ставка, нам почулась гучна музика, та не зважаючи на це, ми спокійно спускались до водойми.

З кожним кроком музика голоснішала і дуже скоро з'явився галас гулянки. Порівнявшись із джерелом шуму, боковим зором, на галявині між дерев, ми побачили декілька машин і досить таки величезну компанію в самому розпалі святкування.

— Стой раз, два — прогрімів чийсь досить грубий голос. Незважаючи ми продовжували ходу.

— Я не поняв - не вгавав голос — ану стоять, раз, два.

— Та тихо ти, це наші пацани з Ерастівки — почав заспокоювати крикуна якийсь чоловік.

Ми зупинились і підійшли до шобла. На невеликій галявині, по краях стояло

декілька "Жигулів" і "Лад", а в центрі, за простеленими на землі і накритими стравами і випивомом ковдрами сиділо з півтора десятка тридцяти-сорокарічних чоловіків. Дехто з них був у зелених тільниках і кашкетах. Погранці. Крізь музику і гомін вже випивших дядьків, один із них звертався до нас;

— Пацани ви месні, чи як ?

— Ми студенти з технікуму — відповів хтось із нас.

— Ну клас, наші. Сьогодні в нас свято, День погранічника — продовжував чоловік.

— Давайте за погранцов — запропонував він, наливаючи з пляшки горілку.

Нас було п'ятеро і декілька мужиків піднявшись, поналивали собі і кожному з нас по повній чарці. Дасич хотів було щось заперечити, та глянувши на нас і червонолицих мужиків, зрозумів, що слухати про те, що він спортсмен, і не вживає спиртного, тут ніхто не буде. Закотивши очі, Вовка видихнув і залпом влупив чарку.

— Пацани ви нам допоможете?— продовжував один із чоловіків, наливаючи нам по другій чарці. — Ми сьогодні будемо вільногірців валити.

— Яких вільногірців? Вже розкуто спитав Русік.

— Та що Ви, не чули? Сьогодні з Вільногірська сцикунва приїде, ставити Железняково на коліна, от ми вже й готуємось.

— Та не чіпай пацанів, хай йдуть, ми й самі впораємось — вмішався ще один мужик. — Ви пацани краще за девок скажіть, є ж у вас там класні, в технікумі? Можете організувати?

Фраза про девок привела нас до тями. Хоч швидкість з якою дівчата завжди збирались і зіграла нам на руку, та не виключено, що вони вже десь на підході, а про те, що буде при зустрічі з цими пузянями, я навіть не хотів і здогадуватися. Випивши по другій чарці, я забрав Дасича і ми побігли в сторону гуртожитку, а Русік, Зюзько і Сеня Лучко, пішли до пляжу. Підходячи до метеостанції ми здригнулись від двох, майже одночасних пострілів із рушниць, ще за хвилину пролунав третій, а потім і четвертий. Двох одразу, а третій тікав, сказав я Вовке, спробувавши пошуткувати, та зважаючи на обставини, цей жарт якось не зайшов.

Прибігши до гуртожитку, ми були шоковані, бо наші красуні досі були у процесі перевдягання. Хоча в даній ситуації я навіть зрадив, що вони так повільно збиралися. Домовившись про зустріч на Опитній, на сходах, ми помчали назад. Пробігши повз метеостанцію, ми з Вохою пригальмували і з опаскою стали спускатись до ставка. Погранці гуділи, як бджоли. Проходячи не зупиняючись повз них, нарешті крізь дерева ми побачили пляж і постаті пацанів.

Хлопці так і не роздягнувшись, чекали нас стоячи під деревами біля ставка. Підійшовши до Русіка я спитав, що тут трапилось і чому вони не купались?

— Тільки ви пішли, один із мужиків взяв рушницю, повісив консервну банку і давай по ній стріляти — почав Руденко — а потім другий каже, диви, он хтось купається на тому березі, давай влупи по ним. І той довбень почав стріляти, то ми і не залазили у воду.

Не чекаючи продовження вистави, наша компанія швиденько пішла до сходів.

Дівчата прийшли майже вчасно, якщо не враховувати час на пригоду з погранічниками. Спустившись до води на бетонну пристань, ми роздягнулись, та покупатись так і не встигли, зі станції Железняково, з електрички по дорозі, що вела до Лозуватки, піднімаючи з ґрунтовки хмари пилу йшла здоровенна юрба. Вільногірці. Зрозумівши, що краще зібратись і відвести дівчат у гуртожиток, вдягаючись, ми спостерігали за нашествям. Навіть із протилежного берега ставка було видно, що вільногірці складали в більшості натовп із малоліток, та їхня кількість і впевнена хода викликала серйозне враження. Зібравшись і обговорюючи таку неординарну подію, наша компанія вийшла на лихівську трасу, там деренчачи на всю Опитну, на "Явах", у чорних шоломах віджігерювали якісь мотоциклісти, напевно вільногірські лазутчики. Повернувшись і провівши дівчат до гуртожитку, ми зайнялись своїми звичними справами.

Наступного дня, Саня Тарасов, як завжди розповів нам останні місцеві новини. Виявилось, що п'яні погранічники, побачивши приїхавшу юрбу, швиденько зібрались, і поки заїжджа орда, вихваляючись сунула від Железняково розганяючи курей, та наводячи жах на місцевих бабів, під'їхали до лісочка біля дамби Ерастівського ставка, й влаштували засідку. Ні про що не здогадуючись, вільногірці підходили до дамби, коли раптом на них, горлаючи і стріляючи з рушниць у повітря, вискочили скажені червонопикі мужики, в зелених тільниках і кашкетах.

Інтервенти так налякались, що позабували чого, і куди вони приїхали, й дременули навсібіч, та розпалені дядьки ввійшовши в кураж, повскакували в "Жигулі" і кинулись навздогін.

Вільногірську пацанву гнали полями і лісами, перекривши відступ до Вільногірська. Не знаю правда чи ні, та хтось казав, що деяких бачили аж під Червоним Яром.

Тож і друга Вовкіна дегустація спиртного припала на знаковий день, який крім дня погранічників, ще й увійшов в історію, як день перемоги ерастівських погранічників, над вільногірськими малолітніми інтервентами. Тут, як і схочеш, то як таке забудеш?

Живучи в такі знаменні часи і між такими славетними людьми, звісно життя мало коли здавалось нудним і кислим. Та іноді, все ж хтось там на горі влаштовував вихідні і збавляв хід, даючи нам передих, перетворюючи потік на спокійну, рутинну течію. А після спокійної рутинної течії, доля обов'язково приносила нас до неминучого, гримлячого і шиплячого водоспаду. І ім'я цьому водоспаду, іспити. І кожен рік, хтось із маловідомих і непомітних, а дехто і з добрих знайомих студентів, падаючи у водяну безодню, попадав у безжальний, холодний вир, і затягнутий ним, безсилий, зникав, навіки покидаючи лави нашого студентського кодла.

Тож цілий курс займаючись чим завгодно, тільки не навчанням, де за тиждень до судного дня студенти з головою занурювалися у формули, правила і закони, сподіваючись річну програму вивчити за сім днів. Та це вам не якийсь там світ створювати, відділяючи небо від тверді, чи світло від темряви. За сім днів вивчити те, що не вивчив за рік, нереально.

А буває так, що ти взагалі проспав не рік із викладанням якогось предмету, а ще зі

школи природа обділила тебе здатністю хоч щось розуміти в якійсь із наук. Для мене такими науками була математика і хімія. Якщо в математиці я хоч трохи вигрібав за рахунок геометрії, то кислоти та луги, ще зі школи безжально топили мене в піні своїх реакцій. Двічі в житті здаючи хімію, двічі я її перездавав.

Викладала хімію в технікумі, така собі Тамара Анатоліївна. Молода, струнка жінка, яка своєю зовнішністю була схожа на викладачку хімії. Так, це не помилка, спитайте мене ще тричі і тричі я Вам відповім, що Тамара Анатоліївна була схожа на викладачку хімії, точнісінько так, як качка схожа на качку, а кішка на кішку.

Викладаючи свій предмет, вона так віддавалась процесу, наче в аудиторії сиділо зо два десятки її клонів, точнісінько так само як і вона, закоханих у хімію. І хоча я мало розумів процеси перетворюючі одні речовини на інші, навіть мені було видно, що справу вчитель знає на сто відсотків. Заняття наші були цікаві і пізнавальні. Ми постійно проводили якісь досліди з рослинами, кудись їх занурювали, обробляли всілякими стимуляторами, та незважаючи на всі старання рослини вперто не хотіли розвивати кореневу систему і вмирили, всупереч написаним у книжках результатам.

Після цікавих дослідів, учні занурювались у світ хімічних формул і рівнянь, і тут вже приходила моя черга в'янення. Я не вважав себе якимсь тупим, чи неповноцінним, ну просто є птахи, яким не дано літати, є риби які дуже посередньо плавають, от і мої крила, і плавці, не створені для лавірування в хімічних формулах і реакціях. Я навіть запаху розчинника не переносю. Я птах іншого польоту. Та й взагалі, якось та буде, гадав я. Та сталося, не так, як гадалось.

І от отримавши екзаменаційний білет із самим невдалим для мене розкладом рун, стоячи на подіумі в кабінеті з хімії, я відчуваю, як холодний вир затягує мене в якусь безодню, обжигає і стискає тіло, і кожний мій рух, кожна спроба щось відповісти, безсило розчиняється, а рятувальне коло від викладачки у вигляді: "напиши хоч якусь формулу", тупо б'є по голові, і я тону, і ми обидва безсилі щось зробити. Не здав.

Вийшовши з аудиторії в супроводі співчутливих поглядів товаришів, я поблиндав у гуртожиток.

Я не знаю як це називається, та бувають такі моменти в житті, коли ти щось не зміг і всі тобі співчують, а ти такий думаєш (насправді там інші слова, та етика і самоцензура змушують), ага, вам добре, ви змогли. І від того що всі, всі, навіть ті що не повинні були, змогли, а ти ні, ти не перестрибнув, від цього стає ще гірше. І ти йдеш собі, тобі співчують, а ти, та засуньте ви.... І небо затягують хмари і трава навколо якась сіра, пташки змовкли, і життя мабуть на цьому скінчилось.

І ось раптом у небі з'являється промінчик. Ти не один. Так, доля підставила підніжку ще одному і тепер тобі буде з ким ділити це важке відчуття в грудях, і з ким ненавидіти цей несправедливий світ. Тож цього разу моїм колегою по нещастю виявився Паша Кучеренко, який як і я, не здав хімію.

Якщо хтось не вірить, то знайте, дива трапляються, бо зважаючи на прізвище, у випадку з Пашею природа влучила в самісіньке яблучко. Хто перший зробив крок,

залишається тільки гадати, чи то зважаючи на прізвище, волосся Кучеренків прийняло таку форму, або за ту форму, пращура Паши люди так прозвали, та більш кучерявої людини я не зустрічав. Крім кудрявої шевелюри, Кучеренко мав якісь нереально круглі щоки і маленькі, вузькі очі, які ті щоки повністю закривали коли Паша сміявся. А сміявся Паша постійно. В нього був якийсь дар знати всі не смішні, старші за нас анекдоти і постійно ними усіх грузити. Зайнявши театральну позу, Паша починав розповідати якийсь, не маючий жодного відношення до даної ситуації, ну не на грам не смішний і до того ж такий, який знали всі присутні, анекдот. Ще на середині оповідання, він починав сміятись, піднімаючи в гору щоки так, що від очей залишалися тільки дві рисочки. Цей вираз Кучеренківського обличчя навіть у самих стійких людей викликав приступ сміху. Зважаючи на реакцію оточуючих, гадаючи, що сміх викликаний вдалим анекдотом, Паша запускав ще більш плоску оповідку, закінчуючи її ще більш глибокою гримасою.

Події розвивалися по спіралі і після трьох анекдотів, всі присутні, в приступі гомеричного сміху тікали, хто де міг. Задоволений собою, Паша потроху заспокоювався, відкриваючи очі опусканням щік на їхнє місце і з високо піднятою головою залишав сцену, насолоджуючись успіхом. Ця міні-вистава в чергове підвищувала в очах Паши його власну значимість, а нас застерігала від майбутніх провокувань цього гумориста, та його рідкісного природного дару.

Та витівки природи цим не обмежились, справа в тім, що таких Кучеренків у технікумі було троє, три брати, на трьох курсах.

Поздававши іспити, з радісними криками, весь курс роз'їхався по домівках на канікули, залишивши гуртожиток на двох невдах.

Під вечір з'ясувалось, що в нашому полку прибуло. Доля подарувала нам ще одного компаньйона, в групі А, якийсь іспит не пройшов Сергій Пиливко і вечір, із бесідами про суть буття був розділеним на трьох небораків.

Наступний день ми з Пашей провели в невдалих спробах розчулити Тамару Анатоліївну, та зважаючи на відкритий у нас рідкісний дар повного нерозуміння хімічних процесів, вона не могла переступити через свою образу. Нарешті, після невдалих спроб, наші переговори перешли в інше русло і хоча віддалено й були пов'язані з хімією, вартували нам неабияких дипломатичних здібностей.

Серце хімічки здригнулося лише після того, як хтось із нас, звернув її увагу на непристойно подерту шкільну дошку і вичовганий подіум. Ми запропонували виправити ці недоліки виробом хімічної промисловості і скинувшись купили, і завершили справу фарбою, якогось до безобразя непристойного кольору. Пояснивши викладачці, що іншої фарби на Кутку не було, нарешті поверталися до гуртожитку любуючись трояками в залікових книжках.

Якщо здача іспитів — це одне з головних призначень студента, то їхня Perezдача — це вже якесь таїнство і вища ступінь студентського буття. І вище неї може бути тільки одне — це процес обмивання результатів цих іспитів. Нажаль Пиливко так і не вийшов

з мутних потоків на чистий берег, тож брав участь у нашому бенкеті, вже як бувший студент і наш однокурсник, тобто як цивільна особа. Найстарший брат із Кучеренків закінчив четвертий курс і вже служив в армії, а от середній був старше за нас на рік, і з однокурсниками відбував практику, тож увечері приєднався до нашої компашки. Закупивши на селі місцевого напою з буряка, а на Кутку традиційного продовольчого набору у вигляді хліба, ікри кабачкової, та кільки в томаті, і трохи збагативши раціон картоплею, позиченою на вчительських городах, нашим душам все ж хотілось чогось більш вишуканого. А що може бути вишуканіше ніж гладка, домашня качка? Тільки качка під соусом помсти.

У кожному навчальному закладі обов'язкова посада прибиральниці. В Ерастівському технікумі ця посада називалась бабатаня. Цю старішу за сам технікум, замотану в якісь ганчірки бісову бабцю боялись усі, від директора і завуча, до самого нетямущого першокурсника. Літаючи без ступи по поверхах технікуму зі шваброю і відром, вона могла накинутись на будь кого зі страшними прокльонами тільки за те, що в тебе є ноги і ти ходиш ними по підлозі. Та найулюбленішою її зброєю була брудна ганчірка для підлоги, якою діставалось всім, від Миника до Паереля, та особливо чомусь сімейству Кучеренків.

Тож зважаючи на це, в цей знаменний вечір, брати Кучеренки вирішили поєднати дві такі чудові страви, як качка і помста. Нічого не кажучи нам, вони пішли десь по справам. Поки ми з Серим в умивальні здирали тоненьку шкірку з молодії, кругленької картопельки, брати залізли в курник до бабитані і переполохавши всіх курей, гусей, і собак, вкрали найбільшу відьмину індокачку.

Потішивши наші душі фантастичними стравами, зіркою серед яких звісно була смажена птиця, обмивши наше закінчення другого курсу, а Пиливкове досрочне технікуму, ми полягали спати в очікуванні того, що вночі прилетить скажена бабця з відром і шваброю, по свою качку. Та бабця не прилетіла, а згодом виявилось, що як в Ерастівському ставку качок їсть велетенська щука, так у Лозуватці качок крадуть цигани, а крім качок, ще й копають картоплю на вчительських городах.

РОЗДІЛ 14.

Якою б важкою не була доля героїв будь якої казки, рано чи пізно всі лускунчики перетворюються на принців, а попелюшки на принцес. Десь щось подібне траплялось і зі студентами в Ерастівці на третій рік навчання. Хоч третій курс у технікумі і не найстарший, та в цій системі координат саме третьокурсники займали найбільш вигідне становище. Якщо четвертокурсник починав новий навчальний рік із переддипломної практики, бігаючи в робі по садах, полях і городах, десь за тридев'ять земель, в якомусь радгоспі "Тридцять років без врожаю ", розриваючись між виробництвом і збиранням матеріалу для дипломної роботи (принаймні так воно повинно було бути), то студент Ерастівського радгоспу-технікуму, третього курсу, в цей самий час поснідавши в їдальні, не поспішаючи, з одним загальним зошитом на всі

предмети й випадки, в білій сорочці, з чорним, шкіряним оселедцем на шиї і сигаретою в зубах, йшов на заняття в чисту, світлу аудиторію. Крім того, після повернення з практики, над четвертим курсом вже висіла тінь держіспитів та армії, а учень третьокурсник, ще цілий рік жив, як сир у маслі.

Першого вересня на щорічній урочистій лінійці третій курс почував себе володарями світу. Принаймні до п'ятнадцятого жовтня, доки не повернеться четвертий курс. На самій лінійці третьокурсники стояли з поблажливим виразом обличчя, вони вже все чули, все бачили і все знали, що нового Ви можете нам розповісти? Тепер за якимсь неписаним правилом можна було не ховаючись затулюватись цигаркою в курилці і жоден викладач, навіть грізний колись Дім Діміч, крім несхвального похитування головою не може тобі щось зробити з цього приводу. В ідальні ти стояв у черзі разом із усіма тільки тому, що не поспішав, бо поспішати тобі було вже несолідно. І взагалі, ти тепер все робив солідно та не поспішаючи. Тож пройшовши за два роки шлях від першого курсу до третього, ти здійснив еволюційний стрибок від духа до людини, яка просто насолоджується життям.

Залишившись у тому самому гуртожитку, наша компанія переселилась в іншу, меншу за розміром кімнату. Незважаючи на менші розміри, нова кімнатка виходила вікном на тиху, задню сторону гуртожитку і була більш затишною. Однак довго насолоджуватись затишком і тишею нам не довелося. Крім Руденка, Зюзя й мене, до нас підселився Валера Докторов. Дати притулок цьому дуже своєрідному створінню прийшлося зважаючи на те, що його вигнали з чергової квартири на селі і більше бажаних зв'язуватися з Валерою, серед місцевих не знайшлось. Прижившись, Валера досить швидко освоївся і розбавив наше монотонне життя своєю пришепелюватою енергетикою. Докторов абсолютно не вмів ні те що мовчати, а навіть тихо розмовляти. Появу Валери в будь якому місті постійно супроводжував якийсь гомін, крик і незрозумілі пісні. Йому будь де потрібно було щось нести своїм довгим язиком, і в усі справи пхати своїм, не менш довгим носом. Якось тиняючись по Кутку, Докторов підійшов і причепився до купки кавказців, що гомоніли біля місцевого кафе. Поки я купував у сусідньому магазині цигарки, Валера залишився з новоявленими земляками і енергійно жестикулюючи руками про щось із ними розмовляв. Скупившись, я вийшов на двір, відкриваючи нову пачку "Експресу", біля входу мене зустрічав радісний Валера з двома пляшками пива в руках. Виявилось, що ці діти гір взяли кафе в оренду і стоячи біля фасаду сперечалися з приводу його нової назви. На щастя, доля привела їм Валеру, який на їхню радість, зважаючи на походження всіх присутніх, запропонував назвати заклад "Кавказом". Радісні горці, схваливши ідею, віддячили мудрого земляка двома пляшками пива, а за декілька днів над дверима оновленого кафе висіла кольорова вивіска з гордою назвою "Кавказ".

Ледве переживши другий курс без втрат, на третьому, наш склад навіть поповнився. Після служби в армії до технікуму повернувся Вітя Губа. Невеликого зросту, кремезної статури, Вітя мав такі сильні руки, що міг без зусиль двома пальцями

роздавити волоський горіх, а на турніку робив такі викрутаси, що стоячи поруч, у мене починала ходити обертом голова. Вітя відслуживши армію був за нас старшим на три роки, та маючи досить добру вдачу знайшов свою нішу і поведився досить товарисько. Однією з розваг Віті було полювання на водяних щурів, з яких він збирався робити шапки. Якось пару раз я ходив із ним перевіряти капкани, які взимку той наставляв в очеретяних хащах біля щурячих хаток, та кожного разу ми заставляли пастки порожніми, може то місця були невдалі, а може в тваринок були якісь вихідні і господарі були відсутні по якихось своїх щурячих справах.

Жив Віха як кіт, особливо ні до кого не прив'язуючись і довго ніде не затримуючись. Він міг декілька місяців прожити в гуртожитку, а потім звалити на квартиру, де жив з іншим армійцем Майдановичем. Якось вони знімали житло в Лозуватці за Кутком. Стара, маленька хатинка-мазанка, з зеленими дверима й сволоками мала таку ж невеличку піч-грубу, і була досить затишним куточком.

Взимку ми іноді влаштовували там застілля, подалі від гуртожитків, з їх галасом і рейдами чергових викладачів. Господарем хатинки був старий як світ, і білий як крейда дід, із такою ж, тільки сварливою бабцею. Дід полюбляв коли до постояльців приходили гості і заходив потайки від жінки, наче просто привітатися, знаючи що студенти ніколи не пошкодують чарки з оковитою. Отримавши бажане, старий просив сигарету і зникав за дверима, а за кілька хвилин ми вже чули, як у сусідській хаті господарів бабця давала дідові прочухана. А іноді просто, затихав, забутий всіма в кутку за грубою й мовчки, або дивився на нас, або дрімав. Хоч до цього місця й потрібно було хто зна скільки чимчикувати, я полюбляв ці візити. Особливо мене захоплювала та тиша і зоряне небо, яким я насолоджувався виходячи на перекур. Не знаю чому, але з якоїсь дивної причини над гуртожитками я ніколи не помічав такої кількості зірок, а з приводу тиші, нема про що навіть заїкатися.

Розпрощавшись із математикою, фізикою і іншим шкільним відлунням, ми остаточно впряглись у борони, плуги і луцильники, та занурились в овочі, фрукти й комах, які їдять ці овочі і фрукти.

Відповідно й склад вчителів змінився кардинально, замість математично точних, і хімічно стійких жінок, прийшла ціла плеяда викладачів чоловічого роду, з рівнем, якому позаздрили б деякі артисти розмовного жанру.

Першими серед перших, як на мене, були викладач овочівництва Віктор Григорович Підберезський і Петро Йосипович Підгорний, який виконував обов'язки зам. директора, викладача генетики, рослинництва, розділяв зі своєю жінкою Лідією Михайлівною посаду класного керівника в Беків, і взагалі, був для студентів, як шука для карася, засобом від дрімоти.

Крім цих титанів, нам прийшлося мати справи ще з добрим десятком більш, чи менш харизматичних жінок і чоловіків, які зі слів Підгорного, щоденно, в муках і стражданнях витесували з таких телепнів як ми, спеціалістів широкого профілю.

Віктор Григорович був у технікумі таким собі сонячним промінчиком, невеличкого зросту, з лисиною на голові, зовнішньо нічим особливо не вирізнявся. Незважаючи на

це, манера викладання і спілкування була настільки своєрідною, що залишити когось байдужим не могла від слова абсолютно. Напевно зважаючи на прізвище, добрі студенти прозвали Підберезського Пеньком, та в реальності, це сухе прізвище не мало нічого спільного з цим жвавим і світлим чоловіком.

Стоячи перед аудиторією, тримаючи руки в кишенях брюк, похитуючись, він постійно робив якісь маніпуляції в штанах тими руками і при цьому, розповідав своєю гаркавою вимовою матеріал у такій легкій манері, що всім все було зрозуміло. Підберезський робив це настільки доступно і просто, що предмет овочівництва сприймався студентами як один із простіших і найприємніших. Та крім простоти подачі, Підберезський примудрявся тему предмету супроводжувати якимись невимушеними репліками і жестами, які мимоволі викликали в таких дурносмів як студенти напади істеричного сміху. Наприклад, зачепивши якимось технологією консервування огірків, Віктор Григорович захопившись темою, в своїй манері, почав розповідати про нормальні розміри цього продукту:

— Огірочок повинен бути маленьким, із мізинчик – показуючи мізинець на всю аудиторію, пояснював викладач – а в нас консервують, от такі лапті! — Різко підвищуючи голос, наголосив Підберезській, у запалі показуючи досить неоднозначний жест правою рукою, вдаряючи її на згині лівою, перед усіма студентами. І це був досить звичайний випадок.

Жоден опис нажаль не здатен передати атмосферу цих занять, та повірте, овочівництво як предмет розуміли всі, на відміну від не менш, а може й більш значущого предмету під назвою, організація праці. В дійсності, ми як майбутні керівники могли не знати якийсь сорт помідора, чи глибину загортання насіння огірків, та вміння організувати працю ввірених тобі людей виходило на перше місце. Це все зрозуміло з позиції будь якої нормальної людини, та тільки не викладача цього предмета, Собко. Настільки значущий і в принципі легкий предмет, цей викладач перетворив на якесь незрозуміле сплетіння правил і понять, вимагаючи суцільне зубріння і заучування, що возвело його в ранг найважчого з усього, що вивчалось у технікумі.

Якщо б в ті далекі роки проводились рейтинги анти популярності, то безперечним лідером поміж викладачів, на протязі багатьох років був би Собко. Ця не дуже доброзичлива з усіх позицій особа, з якоюсь підозрою відносилася до всього оточуючого і особливо, напевно до молоді, і виходячи з цього, найбільшим об'єктом неприязні, звісно були студенти.

Та й студенти не пасли заднього, зважаючи на взаємну неприязнь і допикання, які чинив цей викладач по відношенню до учнів, дні відпустки і поїздки десь подалі від Ерастівки, щорічно у Віктора Юхимовича припадали саме на час випускного.

А от найживописнішим викладачем безперечно був, Петро Йосипович Підгорний. У ньому було прекрасно все. Від зовнішності, до прізвища. Якийсь невідомий вихованець Ерастівського технікуму колись назвав Петра Йосиповича Бурмилом і більш підходящого слова годі й шукати.

Цим іменником у Підгорного характеризувалось все, і кремезна статура чоловіка, і завжди червоне обличчя, складене немов якимось каменярем-початківцем із кам'яних брил, і здоровезні кулаки, якими він не раз у запалі розбивав учительський стіл, і голос, яким після цього обурювався, пробуваючи тими ж ручищами скласти запчастини столу до купи:

— Ну що се за стіл? Ну хіба, хіба можна таке продавати за сімдесят рублів? Га?

Як не поглянь, Бурмило. Хоча насправді, своєю безкомпромісністю і прямою, цей чоловік-ведмідь викликав нашу повагу, і ми частіше називали його Буріком. Що стосується викладання предметів, то в мене з цього приводу склалось подвійне відчуття. Рослинництву з його плугами і луцильниками, Петро Йосипович підходив як ніхто, а от що до генетики, уявіть, як людина такого складу могла викладати предмет, який вивчає молекули, гени, і клітини?

Заходячи в аудиторію, Бурік зупинявся і в залежності від сценарію минулого вечора, або набундючений, мовчки йшов до вчительського столу, або ж із дверей починав урок улюбленою фразою:

— Ти диви. Я тут стою, а вони по партах бігають - і проходячи в аудиторію добавляв - ну що це? Не аудиторія, а якийсь звіринець.

Повісивши на дошку плакат із будовою клітини, викладач, тикаючи в нутрі цієї клітини указкою голосним басом із властивим тільки йому, ну дуже своєрідним почуттям гумору починав пояснення:

— Ось оце кругле, схоже на пробку від пляшки, це ядро. Ядро клітини, зрозуміло? А ось це, схожі на п'ятихатські пиріжки, мітохондрії - і так тикаючи указкою, перераховуючи складові тієї клітини, Петро Йосипович підбирав їм схожі і смішні на його погляд асоціації.

За тих часів мірилом комфорту серед автомобілів були "Жигулі". Всі, від викладача агрохімії Івана Федоровича Буряка, який вважав "Ладу" єдиною машиною, яку зробили люди для людей, до передового комбайнера Васі, який на питання про враження від нового комбайну "Дон 1500 ", оцінив: як у "Жигулях", всі захоплювалися "Жигулями". Всі крім Підгорного. Маючи у власності "Москвич", Петро Йосипович вважав еталоном продукт виробництва АЗЛКа, під номером 412.

Для проходження курсів із водіння легкового автомобіля, в технікумі був власний "Москвич". По черзі студенти старших курсів їздили на ньому по Ерастівським околицям, під керівництвом інструктора. Одного разу, під час мого уроку з водіння, по якійсь дуже важливій справі нам прийшлося везти Буріка в Жовті Води. Приїхавши до потрібного місця, ми сидячи в салоні когось чекали. Раптом повз нас проїхала новенька "Лада 2108 ", вісімка, як казали водії. Ця нова модель мала незвичний, прогресивний на той час дизайн і викликала інтерес, та захоплення. Сидячи на задньому сидінні, тримаючи обома руками свій портфель, Петро Йосипович мовчки дивлячись з — під лоба, провів поглядом автомобіль, пригнувшись, виглядаючи через бокове віконце Москвича і після паузи видав:

— Ну що це таке? Хіба ж це машина? Ха! Це жжжаба якась.

І в цьому був весь Підгорний Петро Йосипович, весь від самого свого ядра, до останньої мітохондрії.

Влаштувавшись на передньому сидінні джипа, я вставився на Руденка. Мені досі ще не вірилось, що це дійсність. Вчора, коли з трубки телефону пролунав чийсь незнайомий голос, я міг подумати на будь кого, хоч тінь батька Гамлета, та тільки не за Руденка. Та іноді життя приносить сюрпризи.

Вже після мого повернення з армії, ми ще спілкувалися з Русланом десь на протязі року. Я декілька раз приїжджав у П'ятихатки, а в березні 1993 року невеличким складом учні В групи навіть зустрілись в Ерастівці. Наталка Кудінова вийшла заміж за одного з місцевих і жила з ним в Опитній. Наш незмінний староста Вітя Страшний, по закінченню навчання передав Наталці на зберігання спадок у вигляді ощадної книжки нашої групи, принаймні те, що від неї залишилося після випускного. На ці кошти, які значно схудли після реформ Павлова, Наталочка і влаштувала нам бенкет. Після закінчення зустрічі ми вийшли на двір, де її чоловік сфотографував присутніх. Старе, чорно-біле фото так і закарбувало нас, з якимись розгубленими поглядами, вісьмох колишніх учнів групи В, трьох дівчат і п'ятеро чоловіків перед тим, як ми розлетілись хто куди, кожен у свій бік.

Невдовзі Руслан виїхав до Сполучених Штатів і більше я про нього не чув. І от вчора, після короткої розмови по телефону, на моїй кухні, за столом сидить Руденко. Це було ніби вибух, чи удар по голові.

Проводячи Руслана, я запропонував навідати Вітю Казіка, якого я інколи зустрічав у місті, тож ми поїхали в Шевченківське. Руслан проходив тут переддипломну практику і добре знав селище. Попитавши у місцевих адресу, ми швидко знайшли Вітю в якійсь малосімейці, де двері відкрила його жінка, бо інакше і бути не могло, Вітька як і два десятиліття тому займався своєю улюбленою справою, спав. Тож деякі речі не змінюються.

Після відвідування Віті, ми домовились наступного дня зустрітись у П'ятихатках, і роз'їхалися по домівках. І от повернувшись у машині часу на двадцять років за півтори години, я трясусь у Руденковому джипі по п'ятихатських дорогах. Якби я кліпав очима трохи повільніше, або одвертався в інший бік кожного разу, проїжджаючи деякі нечисленні магазини з новими вивісками, то П'ятихатки були б лідером у грі в повернення в минуле. Хіба ями на дорогах стали більші, а так повний залік.

Спілкуючись, Руслан маневрував машиною об'їжджаючи дорожні ями з калюжами. Ми їхали в Балку, так називався район де жив Ігор Зюзь. Справжньою балкою ця заглибина ставала вже за містечком, вбираючи в себе всі відходи життєдіяльності п'ятихатців, а тут біля міської лікарні, вона була швидше дренажною канавою, що не завадило їй дати негласну назву цілій частині П'ятихаток. Проїхавши майже через усе містечко, машина завершила в провулок, де перед воротами стояв якийсь лисий, гладкий дядько. Зюзько. Хоча дивлячись на чоловіка, що нас зустрічав, тепер крім як Ігор Валерійович, його і не назвеш. Вийшовши з машини я спробував обійняти цього

лева, та де там, немов обіймаючи здоровенного дуба, довжини моїх рук не вистачило. Літа, пиво і важка праця на залізниці перетворила Зюзя на неохватного громилу з двома кулачищами, а замість колишньої шевелюри на голові зяяла здоровенна, загоріла під вітром і сонцем лисина.

Дивлячись на нього теперішнього, я чомусь подумав, що того, переляканого пацаньонка, яким він прийшов до нас у гуртожиток на першому курсі в шкірянці і з сумкою в руках, цей дядько міг би запросто розчавити тими ручищами, посадивши на одну, й прихлопнувши зверху іншою.

На цьому сюрпризи не скінчились. Хвилини за десять до двору Ігоря під'їхала чиясь запилена " Нива " , зупинившись за Руденковою машиною. З неї виліз ще один колишній власник рудого начосу, який тепер теж відсвічував сонячне сяйво відполірованою верхньою частиною голови. Рацуха. Маленький, худорлявий хлопчик із мого минулого, перетворився на дорослого чоловіка з вивітреним обличчям, і тільки очі, сяючі очі, нагадували мені, хто стоїть переді мною.

РОЗДІЛ 15

З усіх чотирьох років навчання, третій курс у моїй пам'яті відклався чомусь найменш кольоровим. Навіть не те щоб там бракувало подій, чи якихось екстремальних моментів, ні, навпроти цього було аж занадто. Просто я думаю справа в тім, що ми поступово дорослішали і в нас, як у справжніх дорослих людей фарби світосприйняття теж поступово тьмяніли, а також змінювалися пріоритети, і те, що ще рік тому вважалося важливим, цікавим, і мало не вирішальним, ставало звичайним і пересічним. А може це просто дотримуючись законів фізики, при змішуванні різнобарв'я палітри нашого життя утворювалося щось середнє й сіреньке.

Нові спец предмети вимагали до себе досить багато уваги і енергії, тож за рибалку, чи купання на ставку прийшлося забувати. Дні проходили за вивченням нових, самих, що не є агрономічних наук, лабораторних дослідів, підйомах і спусках по поверхах технікуму, перебіжок між хімхатою, спортзалом, колишньою їдальнею, де тепер знаходилась аудиторія з механізації, та коротких перекурах у курилці. Аудиторія рослинництва конкурувала з аудиторією землеробства пишнотою злакових снопів та гербаріїв. Голова йшла обертом від переходів з одних кабінетів у інші, де плакати з яблуками і сливами змінювались плакатами з буряком і помідорами. У кабінеті хімічного захисту рослин все було завішане плакатами зі здоровенними попелицями, жуками, та гусеницями, які жадали накинутись на ті яблука і помідори, а вже на тих гусениць, з іншого плакату жадібно дивився хижий клоп-черепашка, на честь якого, до речі, ми прозвали викладача з цього предмету. Так, у нас був викладач, напевно з найдовшим прізвиськом — Шева хижий клоп-черепашка. А в аудиторії з механізації на подіумах стояли справжні плуги, борони і дискові лушпильники. І все це, ми повинні були розрізняти по сортах, строках дозрівання, глибині загортання, методах внесення, видах, родинях, способах обробітку і модифікаціях. Де ти моя люба математика? Повернись.

На щастя в кафе "Кавказ " нові орендарі налагодили безперебійні поставки пива і портвейну, що значно полегшувало наші страждання, і сприяло емоційному розвантаженню після важкої інтелектуальної праці. От ми і розвантажувалися.

Та особливим шиком, було після двох пар, зі станції Железняково, на електричці доїхавши до Дніпра попити пива з таранькою в пивбарі на Озерському базарі і встигнути повернутись останнім рейсом у гуртожиток.

Частенько цим екстримом грішив Саша Майданович із Б групи, розповідаючи потім байки про 12 випитих за раз кухлів пива і якусь неймовірну кількість з'їденої тарані. Взагалі, на третьому курсі нам стало вже якось тісно в Ерастівці і крім попити пиво в Дніпрі, щоб подивитись якийсь фільм поза смаком нашого кіномеханіка Васі, ми їздили у Вільногірськ, а на дискотеку до П'ятихаток.

Якось перед восьмим березня, дотягнувши до останнього дня, мене з Руденком, Зюзем і Шелягом, чоловіча частина групи делегувала в Дніпро, за подарунками для дівчат. Отримавши виділену старостою групи, невідомо з яких розрахунків суму на квіти і подарунки, ми опинившись на Озерці встали перед дилемою.

Справа в тім, що зважаючи на досить довгу дорогу і пізню годину, логічним було б спочатку зайти на квітковий ринок і купити традиційних мімоз, чи тюльпанів, та якийсь недолугий проектант зробив все неправильно. Якщо йти до Озерки з вокзалу, трохи вище самого базару знаходився заклад, де у великих, скляних кухлях подавали запашний, якогось нереального, бурштиново-сонячного кольору напій, що стікав із країв цього ж кухля шиплячою і ваблячою, ніжною, немов морською, піною. А додатком до цього божественного напою, на вибір, напівпрозора, жирнюща, набита золотистою ікрою тарань, сушені щуки і карасі, копчені оселедці, і переливаючи всіма кольорами райдуги скумбрія, або закарлючки губатих, солонючих бичків. І всім цим можна було вільно насолоджуватися, не побоюючись що зараз сюди увірветься Дім Діміч, або Бурік, та з заздощів і для порядку вчинить скандал.

Альтернативою всьому цьому були обшарпані, металеві прилавки з віниками напівсухої мімози. Зваживши всі за і проти, і зсилаючись на архітектурні недоліки міського планування, за згоди колективу, щоб потім не вертатись, було прийнято рішення спочатку заскочити на десять хвилин до пивбару, щоб просто промочити горло, а потім виконати основне завдання. Та в цей день, на Озерку, вочевидь завезли якесь неправильне пиво. Навіть після третього кухля нам ніяк не вдавалося промочити горло. До того ж і таранька була нетипово висушеною, тож ми ні як не могли оцінити її смакові якості. А ще, в цьому місці виявилась якась часова аномалія, тому що коли ми вийшли з пивбару через десять хвилин, за його межами чомусь посутеніло і минуло, чи не дві години.

Металеві прилавки розчарували ще більше. Якись поморожені, напівзелені тюльпани мали вигляд скручених ембріонів ельфів і залишалися в кількості, по півтори штуки на кожну з наших красунь. На сусідньому прилавку, в достатній кількості була мімоза, та маючи вигляд віників, вона коштувала мов новий пілосос. Та нарешті доля

нам посміхнулась. Виходячи з порожніми руками з ринку, десь у темряві, хтось із нас побачив темну постать. Якийсь мужик стоячи поодаль від прилавків, збираючись уходити, складав із простеленого на асфальті мішку здоровезну купу в'яленої мімози. Поторгувавшись, ми вдарили по руках і радісні розійшлися кожний зі своїм, мужик продав всю мімозу, яку б вимушений був тягнути на базар ще й завтра, або швидше за все, через пів години десь викинути, а наша делегація виконала першу половину завдання. Підбадьорені таким успіхом, поскладавши гербарій у мішок, ми сіли на трамвай і поїхали до Універмагу.

Центральний Універмаг у Дніпрі, навіть у порівнянні з Кутком справляв досить солідне враження. Кількість світильників і лампочок, перевершувало напевно все сукупне освітлення лозуватської конгломерації разом із щебзаводом і Циганівкою, та заманювало роззяв й перехожих, як комах на вогник. Від блиску відділів, вітрин і товарів розбігались очі, а голова йшла обертом від кількості і галасу людей, що юрмилися в усіх кутках цього храму Меркурія. Та головним дивом і атракціоном у цьому світі спокус, звісно був ескалатор, тремтячий та гуркочучий в усі усяди, це диво прогресу вирішило нас чомусь трохи подратувати.

Звичкйй до ескалатора місцевий люд, спокійно ставав на плоску, металеву поверхню, яка за мить перетворювалась на сходинку і з такою ж легкістю з неї зіскакував. Коли черга дійшла до нашої групи, зчинився невеликий затор, кожного разу, намагаючись стати твердою ногою на це диво техніки, наші ноги, звиклі з чогось подібного, максимум до педалі зчеплення в тракторі, ніяк не могли зробити перший крок. Крім усього, вочевидь пиво, випите на Озерці, теж мало якусь сповільнюючу дію, тож нам прийшлося трохи пригальмувати, перш ніж вдалося спочатку вскочити на цей хиткий шлях, а потім із нього зіскочити.

Дослідивши всі відділи з підходящим товаром, ми зіштовхнулись із досить неприємним фактом. Коли Вітя Страшний виділяв нам гроші на поїздку, ніхто чомусь не спитав, із яких міркувань робився розрахунок і чи врахував він поточні витрати, і якщо так, чи входило в цю суму промочування горла, бо по приїзду в Універмаг, виявилось, що того, що залишилося після Озерки, на щось путнє, не дуже й вистачає.

Повигрібавши з кишень всі копійки і тричі перерахувавши наявну суму, ми тепер вибирали товар виходячи з нашої платоспроможності. При тому що кількість грошей трохи зменшилась, нам ще й не везло з кількістю вподобаних для подарунків об'єктів. Як тільки нашу увагу привертали якісь підходящі за ціною дрібнички, виявлялось, що їхня кількість не дотягує до кількості учениць третього курсу групи В, Ерастівського сільськогосподарського технікуму. Це становило не абияку проблему. Справа в тім, що 23 лютого було раніше за 8 березня і наші красуні вже зробили нам досить достойне свято, з солодким столом, вечіркою під чарівну музику, а головне, з подарунками, тож тепер черга була за нами, і ми не мали права вдарити обличчям у бруд. І завтра ввечері, після занять, дивлячись у вічі, з посмішками на губах, нам потрібно було вручити кожній з дівчат якусь цяцьку, від якої в них перехопило б подих, та запаморочилося в голові. Так що тепер, кидаючись від одного відділу до другого, ми

зіставляли наші бажання з нашими можливостями.

Витративши хто знає скільки часу і сил, наш вибір зважаючи на показник ціна — кількість, випав на якихось ляльок — неваляшок, і диво радянської парфумерної промисловості, парфуми " Фламінго ". Маленькі пляшечки з бурштиною рідиною в середині, поміщалися в якусь обкладинку з круглим отвором, навколо якого було намальоване пір'ячко, вочевидь із фламінго, а знизу, недвозначний підпис, " Фламінго " і через усе це була пов'язана чарівна, срібляста стрічка. Зачарувавши нас своєю ціною і кількістю, парфуми разом з неваляшками виграли одразу всі тендери, і були закуплені в кількості, відповідній кількості дівчат у нашій групі.

Звісно, що в той момент, у тому стані, жоден із присутніх при цьому дійстві не замислився про те, яку тупість ми вчудили купивши дівчатам ці пляшечки. По-перше, навіть для епохи розвинутого соціалізму подарувати вісімнадцятирічній дівчині якийсь радянський парфумерний ширпотреб, вже само по собі було дикістю і рогульством, а по-друге, зробити такий презент з одним видом аромату, одночасно всій жіночій частині групи, напевно могли лише якісь невігласи.

Та до честі наших красунь, хочу сказати, що вони достойно прийняли дарунок долі у вигляді незламних ляльок, які піднімалися з будь якого положення, обсипаючихся віників, з екзотичної мімози, та маленьких пляшечок із бурштиною рідиною, і лише через декілька років, вже на зустрічі випускників, Ірина Мушинська відкрила нам очі, пригадавши з легким докором ті " Фламінго ".

А з іншого боку, може їм все і сподобалось, а Ірина просто невдячна, та не має смаку.

РОЗДІЛ 16

Кожен із нас, у своєму житті, напевно бачив кінозапис із концертів групи Бітлз, або Елвіса Преслі. Чорно-білі, потерті часом кадри, незважаючи на досить умовну якість, все одно передають ту неймовірну енергетику і захоплення десятків тисяч верескливих дівчат, яке вони висловлюють своїм кумирам. Розхитуючи й виламуючи загороджувальні решітки та сітки, божеволіючи, галасливий натовп дерся до сцени з зірками, закидаючи їх своїми трусиками.

Звісно що трохи в скромніших розмірах і без скидання елементів нижньої білизни прямо на вулиці, але все таки з досить відчутним ажіотажем, у технікумі супроводжувалося повернення на навчання Антона Довнера.

Як і всі армійці, Антон поступив на заняття після десяти класів на другий курс, а через рік був призваний до армії і повернувся вже після служби. Ще до повернення, в технікумі ходили легенди про його круту вдачу і вплив на жіночу статтю. Поява цього двометрового брюнета робила без мікрофонів та музичних інструментів із жінками та дівчатами те, що Бітли робили цілим гуртом і за допомогою вагона апаратури. Навіть проходячи повз якусь зі студенток, Довнер примушував її серце вискакувати з грудей, не кажучи, що відбувалось із бідними ученицями, якщо цей Ловелас звертав на котрусь

із них увагу. Я особисто знав не одну дуреху, згодну покинути чоловіка та дітей, аби Довнер поманив.

Вищий на голову за будь кого зі студентів, Антоха завжди горував над юрбою, будь це черга в клуб, чи їдальню, або просто по дорозі до технікуму, де ще й привертав до себе увагу своїм галасом. Крім гучного голосу, він мав набір лексики, який більше пасував до тваринництва чи ветеринарії, ніж агрономії і складався з таких характеризуючих оточення прикметників, як бикороті, рогопіли, рогулі, та інші парнокопитні терміни.

Родом Довнер був із Кривого Рогу, принаймні так всім розповідав. Це було такою ж напівправдою, як і його служба в Афганістані. Взагалі, все що стосувалося особистих даних Антона, було повною туманністю за сімома печатками, хоча ця таємничість якимось чином і додавала бонусів цьому аналогу місцевої рок зірки.

Поводився Довнер і був оригіналом в усьому. Частенько, зайшовши до їдальні, можна було застати його сидячим за столом перед тарілкою вже з другим блюдом. Вистоявши чергу і придбавши повноцінний обід із першого та другого блюд, плюс компот з якимось пряником, ми підходили і сідали за стіл Антона. Той продовжував ковирятись у котлеті з вермішеллю. За розмовами, з'ївши борщ, друге блюдо і запивши це все компотом із тим пряником, ми залишали Довнера десь на середині процесу його діалогу з вермішеллю. На питання чому він так повільно їсть, Антоха відкидувався на спинку стільця і з такою ж неспішною дикцією відповідав:

— Мать приучила.

А ще Довнер був рекордсменом по кількості виключень із технікуму. Більш відмороженої особистості в цьому плані годі й шукати. Відрізняючись крутою вдачею, за час навчання, Антоха встиг нажити собі ворогів майже серед усіх вчителів. Не дивно, що особливі стосунки в нього склались із Собком, і як результат цих стосунків, стало його виключення зі складу учнів технікуму. Це був офіційний наказ, із печатками і підписами керівників технікуму. Та Довнер, як ні в чому не бувало ходив на заняття і на диво, все саме собою якось розсмоктувалось. За місяць всі за все забували і після нового зальоту на дошці оголошень з'являвся новий, завірений печатками і підписами наказ. І так тривало до дня отримання Довнером диплому з закінчення технікуму.

З самим Довнером особисто в мене і всієї нашої компанії склались досить непогані відносини. Декілька спільних поїздок додому сприяли їх розвитку і загалом, спілкування викликало взаємну довіру. Крім Антона, в групах старших за наш курсу на рік, чомусь зібралося досить велика кількість армійців і з більшістю з них у нас було взаємне ігнорування, хоча з деякими і досить натягнуті стосунки, які іноді переростали в неприємні сутички.

Між учнів, що відбули армію, на четвертому курсі вчилися такі собі дві сіренькі, непоказні особистості, Мазай і Бульба. Жили вони в гуртожитку з другим курсом і єдиною їхньою позитивною рисою було те, що вони до нас геть зовсім не мали стосунків. Та мабуть доля вирішила, що це досить нудно. Одного вечора, Мазай разом з

якимсь місцевим, досить плотно наступивши на пробку відчув себе билинним богатирем і зайшов у наш гуртожиток. Сталось так, що в цей час майже всі наші дивились у клубі фільм і особисто нікого крім мене в коридорі гуртожитку не було. Виходячи з кімнати на ганок для перекуру, я зустрів цих двох не дуже привітних джентльменів. Мазай підійшов до мене з якимись закидами, а його супутник став із лівого боку. Сконцентрувавшись на намаганні зрозуміти звуки утворенні ротовою порожниною Мазая, я раптом відчув різке і не дуже приємне відчуття в супроводі яркого спалаху в лівій частині обличчя. Прийшовши до тями, в підсумку нашого короткочасного спілкування, я залишився в холі гуртожитку на самоті, з похитнулою гідністю і дзвенячим, почервонілим вухом. Ані, Мазая, ані його місцевого друга в гуртожитку вже не було. За декілька хвилин, хол гуртожитку наповнився галасливою юрбою, яка повернулась із клубу, та парочки моїх співрозмовників і слід простив.

Ні на вулиці, ані в себе в кімнаті Мазая не було і справа мала зійти нанівець. На невеличкій нараді з цього приводу було прийнято рішення вирішити питання сьогодні. Крім мене цієї думки дотримувався і Саня Мельник, якого ми звали Мелом. Мел був за любий кіпіш. Він виділявся своєю статуєю, досить непередбаченою вдачею і ніколи не пропускав нагоди помахати кулаками, тож відчувши таку нагоду вже потирив руки.

Доручивши комусь із другого курсу стерегти Мазая, ми засіли в очікуванні. Нарешті десь через годину, з першого гуртожитку прибіг посильний із чудовою звісткою і вийшовши на ганок, я побачив світло у вікні. Разом із Мелом, не гаючи часу, як метелики, ми полетіли на те світло в Мазаєвому вікні. Саня, який відрізнявся досить безкомпромісною поведінкою, розлючений таким довгим очікуванням, сходу, без єдиного слова, з одного удару ноги вибив двері в мазаєвій кімнаті. Переполоханий Мазай вискочив на двір у самих трусах і зробив за сьогоднішній день другу, найстрашнішу помилку, став у стійку.

Мельник, побачивши таку реакцію, немов дикий тур, надув ніздрі і різко випустивши через них пар, вцідив Мазаю у вухо долонею, навіть не збираючи пальці в кулак. Та чуваку в трусах цього вистачило з лишком. Отримавши у вухо такою кувалдою, як Мелова долоня, Мазай навіть не міняючи положення ані рук, ані ніг, так у стійці і перевернувся, влетівши головою в чавунну урну для сміття.

Поки ми з Мелом стоячи над тілом думали що робити далі, отямившись, бідолаха різко підскочив і голосно гарлаючи побіг у гуртожиток до четвертокурсників. Ми рвонули за ним. Десь по дорозі узявся дружок Мазая Бульба і вся наша чудова четвірка забігла у гуртожиток. Гарлаючи, Мазай по сходах дерся на другий поверх, та повірте на слові, робити це, коли тебе за нижню білизну тримає Саша Мел, ой яка невдячна справа.

На другому поверсі цього гуртожитку жили армійці і всі вони переполохані таким галосом, у такий пізній час, повискакували з кімнат, хто в чому. Їхньому погляду відкрилась дивовижна картина. Над сходами через поручні майданчика другого поверху, звисало напівголене, гарлаюче тіло Мазая, якого тримаючи однією рукою,

другою гамселив Мел, а позаду їх, відмахуючись від мене, намагаючись допомогти дружбану, дерся Бульба. Остовпівши від побаченого, армії не могли прийти до тями, зважаючи на таке чудове видовище.

Ще б пак, у самому лігві, на другому поверсі гуртожитку, набитому до країв армії-четвертокурсниками, вночі, двоє третьокурсників анітрохи не стидуючись, дискутують із двома їхніми сокурсниками. Потім, все таки оговтавшись і перервавши нашу вечірку, армії почали розбірки. Навіть те, що Мазай по всіх правилах був неправим, в їхніх очах, нас ані трохи не виправдовувало. Головним було те, що ми підняли руку на армії, та ще й в їхньому гуртожитку. Зважаючи на кількість наших супротивників, справи мої з Мельником були не дуже. Та на наше щастя, на одному поверсі з армії жили Ванька Великий і Вітя Галушко, які теж повиходили на галас, й принаймні не дали б нас із Мелом в обіду, а вислухавши мої доводи, взагалі заявили, що все по чесному, Мазай редиска і всі можуть розходитись.

А коли я побачив усміхаючогося Антона Довнера, який стоячи біля своєї кімнати, багатозначно підморгував мені, то зрозумів, що нічого поганого з нами не станеться, ніхто нас за Мазая і Бульбу чіпати не буде, бо хоробрим доля допомагає.

РОЗДІЛ 17

Навчаючись у кінці вісімдесятих років, насправді, ми навчалися і жили на зламі епох, зовсім про це не здогадуючись. Саме так. Йдучи до армії в 1990 році з однієї країни, я як і всі мої однолітки повернулись геть в іншу. І це стосувалося не тільки якогось ладу, чи порядку, ні, це був злам епох, злам світогляду, злам менталітету. Після повернення, нас закрутив вир дев'яностих, з якого дехто так і не вирвався, дехто пройшов більш менш нормально, дехто так собі. А були й ті, кого ці дев'яності наздогнали потім, через роки.

Іван Великий, як і наш староста Вітя Страшний, був родом із невеличкого, але довгого кіровоградського села Йосипівки. Чому довгого? Саме таке враження залишило це селище в мене, коли після проводів Івана до армії, ми зранку чимчикували до сільської зупинки з класичним, помаранчевим ПАЗиком, його нескінченною вулицею. Прокинувшись після гучної ночі на якійсь лаві, попрощавшись із від'їжджаючим на " Жигулях " до армії Ванькою, я як і мої супутники поплентався в напрямку вказаному (в доброму сенсі цього виразу) кимось із місцевих.

Вийшовши з двору, я здивувався досить невеликій у порівнянні з вчорашнім днем кількості наших студентів, та поступово картина почала змінюватись по мірі того, як ми йшли селом. Телепаючись по дорозі й втупившись під ноги, боковим зором я помічав, як нізвідки до нашої ходи прибавлялися знайомі обличчя. З якихось закапелків, хат і дворів, виходили і приєднувались до юрби якісь люди в перемішку з нашими студентами.

З одного з дворів вийшов Комсорг, Саня Скакуненко, а слідом за ним вискочила молодичка і всунувши почервонілому на обличчі Саші якийсь згорток, бігом

повернулась у хату. Поступово, натовп значно зріс, ми йшли далі, ноги запліталися, хотілося пити, хотілося зупинитися, повернутися, або десь прилягти, а дорога все ніяк не закінчувалась. Всі йшли і я йшов за ними. Сонце піднялося вже досить високо і яскраво освітлюючи навколишній світ, хати, дерева, юрбу, засліплювало очі, а ми ледве перебираючи ногами йшли і йшли. Зважаючи на загальний стан самопочуття після минулої ночі, напевно досить нормальним було те, що все сприймалось у такому сповільненому темпі, та навіть це пояснення не полегшувало таку довгу ходу. Нарешті дорога кудись повернула і ледве піднявши повіки, я помітив оповитий сяючою аурою ПАЗик, із дверима відчиненими в такий бажаний, та такий далекий зараз, мій звичний світ.

Юрба ринулася до цього помаранчевого чуда на колесах. Місцеві жінки і чоловіки, напевно звиклі до подібних марафонів, розуміючи, що через понаїхавших на проводи студентів, їхні шанси сісти у автобус, зважаючи на нашу кількість скоротилися ще десь у двічі, мчали чимдуж обганяючи одне одного. І тоді я зрозумів, що маю досить велику перспективу затриматися у цьому чудовому місці.

Та раптом, чийсь руки підхопили мене з усіх сторін і ледве торкаючись землі, ми понеслися до автобуса. Мел, Саня Скакуненко, ще хтось із наших, потягнули мене до ПАЗика. Якимось дивом втиснувшись у двері, стиснуті з усіх боків натовпом, ледве дихаючи, ми все ж опинились по іншій бік реальності що склалася, і задоволені рушили зверхньо дивлячись крізь запилене вікно на залишившихся на зупинці невдах.

Так для мене закінчилося перше знайомство з Йосипівкою і проводи Івана Великого до армії.

Маючи таке гучне прізвище, Іван Великий, напевно мав тримати марку, принаймні в технікумі це йому вдавалось досить легко і природно. Як і коли ми познайомилися, історія і моя пам'ять замовчує, та вже при нашому навчанні на другому курсі, Ванька був частим гостем у нашій кімнаті. Він заходив зі своїм другом Віктором Галушко до нас поспілкуватись, завжди збираючи навколо себе чималеньку юрбу. Хоча всі й називали Великого Ванькою, між нами з Руденком і Зюзем було заведено називати його Балшим. Це було прийнято лише між нами та Іваном, і походячи від спотвореного прізвища, являлося частиною нашого внутрішнього сленгу.

Іван серйозно займався карате і навіть якось на пару місяців затягнув нас до себе на тренування, безжально ганяючи навколишніми садами, та зіпсовані сигаретами й портвейном, такі організми як ми, порозбігались не витримавши навантаження і темпу. Ванька махнув на нас як на спортсменів, що зовсім не вплинуло на наші відносини.

Заняття спортом не заважало Івану досить добре навчатися і якщо я нічого не плутаю, а я майже ніколи нічого не плутаю, він закінчив навчання з червоним дипломом.

І ще, я ніколи не бачив Великого без посмішки на обличчі, ніколи. Чи ми дуркували, чи просто про щось розмовляли, або яка б не була серйозна ситуація, обличчя Балшого завжди світилося усмішкою. Навіть того останнього разу, коли я

бачив Івана на його смертному ложі. Так, він теж лежав посміхаючись.

Другий раз я приїхав на проводи Великого в Йосипівку, тільки тепер, ми проводили його з нашого світу в інший. Сотні людей йшли за труною по вкритій квітами дорозі, до сільського кладовища, проводжаючи посміхаючогося Івана Великого, тепер вже назавжди.

Вбили Івана жорстко і технічно, не залишивши йому жодного шансу. З того що я чув, то це те, що за його автомобілем поставили "Жигулі", з встановленим автоматом Калашникова на дистанційному керуванні. Після того, як Великий підійшов до дверей свого автомобіля, пролунала автоматна черга, а в самих "Жигулях" спрацювала вибухівка, стерши всі сліди злочинців. Ясно, що виконавець був профі і виконував заказ досить серйозних людей. Версій про причину і замовника було багато, та напевно, Івана просто наздогнали дев'яності. Після його смерті, я чув якісь неприємні речі, знаю що напевно частина з них мала місце, бо часи змінюють людей, а особливо часи 90-х, та все ж крім цього знаю і тих, хто з великою повагою й вдячністю згадує Івана Великого, тих кому він дуже допоміг, причому в таких справах, що мало хто б наважився. А для мене, як і для всіх наших, Іван Великий назавжди залишився тим Ванькою, яким ми його пам'ятаємо. Ванькою, який виходив із посмішкою на обличчі в нічний коридор гуртожитку й вирішував, що все добре і пора розходитися, і добрий десяток армійців просто розвертався, та мовчки розходився по кімнатах.

РОЗДІЛ 18

Якось спілкуючись із викладачем фізкультури, я почув одну, сказану ним фразу, яка досить сильно мене зачепила. Не знаю чи звернув на неї увагу ще хтось із присутніх, та я чомусь запам'ятав її дуже добре. Дім Діміч, як поборник здорового способу життя, чихвостив нас за куріння, чи ще якісь студентські гріхи й наприкінці закінчив свій монолог словами, які відклались у моїй пам'яті: " Колись із роками, Ви зрозумієте, що це був найкращий час Вашого життя ".

Тоді під тиском тогочасних проблем і справ, звісно що нам так не здавалось, і навпаки, хотілося швидше вирости, закінчити технікум, і змінити набридлу обстановку. Та згодом, закінчивши навчання й занурившись у доросле життя, я досить часто згадував слова старого викладача й з роками, сенс їхній стає все чіткішим і зрозумілішим. Тепер ті часи дійсно сприймаються як щось тепле і світле, весняне та квітуче. І з роками все відчутніше.

Звісно, що самі по собі молоді літа своєю природою, з її відчуттями і гормонами, немов весняний сокорух пробудили і зростили кожного з нас, залишаючи якийсь теплий, та світлий слід у житті, хоча напевно не менше значення для формування особистості має й саме місце зростання. Це як різниця між тим, щоб народитися і жити в Італії, з її природою, архітектурою, Неаполітанською затокою у вікні, або десь, в обдертій криворізькій хрущовці, з видом на закопчені димом труби Коксохіму. Так, нам пощастило опинитися в своїй маленькій Італії, зі своїми природними і архітектурними принадами, чого тільки вартий Ерастівський ставок із затишною алеєю сріблястих

тополь, вздовж водойми сяючої в променях заходу сонця, пристанню, острівцем, і будинком Бродських. Та й сама територія технікуму мала вигляд старого англійського парку, центром якої був палац із розарієм, казковою будівлею хімхати і навіть мініатюрною набережною, яку прикрашала квітова ваза й білі сходи, що під пологом плакучих верб спускалися до темної гладі Лозуватського ставка. Як не дивно, цю атмосферу на псував навіть більш примітивний в архітектурному плані новий гуртожиток, а тим більш наші, одноповерхові помешкання, які розміщувалися біля кленового лісу, де кожної весни, невмовкаючи, днями й ночами між старих крон заливав округу своїм співом соліст місцевого Ла Скала — невгамовний соловей.

Місце проживання і навчання, безперечно, має дуже великий вплив на формування будь якої особистості, особливо в юнацькому віці. Та мабуть не менший, якщо не більш значущий відбиток вносять і оточуючі особу індивідууми. Це стосується будь-чого, починаючи від моди на зачіску, вбрання, закінчуючи манерою поведінки, спілкування, набором слів і виразів.

При тому чим авторитетнішою вважається людина в суспільстві, тим більш значущим об'єктом для наслідування вона являється для оточуючих. Виходячи з цього, половина нашого курсу ходила з руденківським начосом на голові, а довернівський лексикон, навіть досі, по прощестю десятиліть, іноді проскакує в мене при спілкуванні. Особливо виразно це стосувалося й одягу, від шкіряних краваток, драпових штанів, до джинсів варенок, та махерних шаликів.

Що стосується зачісок, то середина і кінець вісімдесятих, взагалі відрізнялась безбашенністю, і назва однієї з модних тем, " вибух на макаронній фабриці ", вже сама по собі про щось каже. Хоча більшість тодішніх модників надавали перевагу об'єму, між нас були й шанувальники більш консервативних течій.

Перукарем на Кутку працювала досить симпатична жіночка, на їм'я Тетяна. Зважаючи на високий рівень майстерності і привабливу зовнішність, я досить часто надавав їй перевагу, над міськими майстрами, тим більше, що Тетяна була ще й приємною співрозмовницею.

Зачіска, яку робила мені майстриня, називалась " бобрик ". Коротка й охайна, згодом по відростанню, при невеликій корекції, вона перетворювалась на асиметрію, з довгою чолкою. Цей "бобрик" дуже подобався Валері Докторову і не раз він згадував про це. Чому Валера не стриг цю зачіску в перукарні, я не пам'ятаю, та зважаючи на тарганів орендуючих жилплощу в його голові, особливого подиву це не викликало.

Валера дуже довго вмовляв мене підстригти його під "бобрик " і всі мої послання на невміння, відкидав, аргументуючи моїми чудовими здібностями в малюванні. Відмахуючись до останнього, якось я здався, вирішивши, чому б і ні? Валера так довго мене вмовляв і вселяв мені віру в мою майстерність, що я увірував. Будь яка справа залежить від підготовки і інструментів. Прошерстивши весь гуртожиток, та назбиравши всі наявні інструменти, які більш-менш асоціювалися з перукарством і були придатні для стрижки, ми приступили до дійства. На білій поверхні стола в битовці лежали: невелике кругле дзеркальце, штук п'ять гребінців, три пари ножиць,

дві електробритви і навіть таке диво б'юті — індустрії, як шаветка, або небезпечна бритва, для правки якої, я навіть знайшов десь шкіряний ремінь.

Викуривши з Валерою по сигареті для сміливості і не маючи уяви з чого починати, я почав. Перше враження про досить просте завдання, змінилося невеличкою невпевненістю, яка наростала з кожною новою сходинкою на Валериній потилиці. Завернутий у простирadlo, Докторов спокійно сидів виставивши свій гоголівський ніс в очікуванні результату, в той час як я, пітніючи, намагався зробити плавний перехід між його шиєю та головою. Вискубавши задню частину голови мого піддослідного ножицями, я сподівався вирівняти ситуацію електробритвою, за допомогою пристрою для рівняння скронь, та крім схожості звуку зі справжньою перукарською машинкою, нічого путнього видати мені не вдалося. Закуривши ще одну сигарету, я відійшов від моделі і почав розмірковувати, як це все закінчити? Кожна спроба покращити ситуацію, призводила до нової сходинки, або ще однієї білої прогалини на тлі смоляного волосся Докторова. Десь за хвилин десять, до битовки за чимось зайшов Миник і побачивши Валерину потилицю, почав було реготати, та зупинений мною, став заспокоювати запідозрілого щось недобре, мого клієнта.

Забувши про мету свого прибуття до битовки, Миник взявся за ножиці і спробував якось виправити ситуацію, вистригши ще цілий сходовий марш. На щастя, дзеркало було одне й клієнт хоч і відчував якийсь недобрий хід розвитку подій, навіть викручуючись, ні як не міг роздивитись результат нашої півгодинної праці.

Ще хвилин через десять, мови про "бобрик: вже не могло й бути, та й якось згладити хід справ, нам теж ні як не вдавалося. Через якийсь час, до нашої перукарні зайшов Шеляг і крім правосторонніх сходових маршів, на потилиці Докторова з'явилися ще й лівосторонні. Сеня Лучко, після спроби, теж виявився непридатним до фаху перукаря.

Поступово по гуртожитку прокотився слух, що в побутовій кімнаті, всі кому не лінь, тренуються на Докторові в майстерності стрижки. Десь хвилин за п'ятнадцять, ще три чоловіка з'ясували, що вони не вміють стригти й зібравшись із духом, нам довелося сказати Валері правду. Тільки під нуль. Незважаючи на незайману передню частину зачіски, стан антифасаду його голови залишав тільки одне можливе вирішення питання — під нуль.

Спонтелічений Валера десь зник, з'явившись у гуртожитку під вечір, повністю без волоссяного покриву голови.

Сталося так, що десь через пару тижнів, Валеру Докторова виключили зі складу учнів технікуму і він зник. Потім, через пару місяців він зустрівся мені біля їдальні, в супроводі своєї мами, коли приїхав за документами і знайшов нас, щоб попрощатися. Голову Валерки вкривало таке ж густе, смоляне волосся як і раніше, з його традиційною зачіскою, без усякого натяку на "бобрика".

Взагалі, Валера Докторов був досить яскравим персонажем і його перебування поруч ніколи не залишало шансів смутку. Всі згадки про цього нестандартного індивідуума під час навчання пов'язані з якимись чудернацькими ситуаціями, під час

яких сумувати не доводилося і які іноді, навіть лякали. Це була мабуть одна з причин, чому його вигнали з квартири. А після того як Валера переселився до нас у кімнату, усі тяготи захисту світу від Доктора, лягли на наші плечі. Спілкуючись із ним, у мене завжди було відчуття, що у Валери не всі вдома, хоча варто зауважити, що дурником його теж не назвеш, навчався він досить добре і мав доволі непогані оцінки.

Батько Доктора був старшим прапорщиком і служив у Вірменії, в Степанокерті. Родом він був із Вільногірська, де жила його мама, бабуся Валери, мабуть ця обставина і вплинула на місце навчання останнього. Мати Валери і його двох братів була віменкою і напевно досить вагомо вплинула на зовнішність і запальний характер сина. У 1988 році під час землетрусу у Вірменії, будинок Докторових був повністю зруйнований і лише дивом уся родина Валери залишилась цілою.

На початку травня 1989 року, зірки склались так, що в нас відбулося потрібне свято. Ми святкували чийсь день народження, один із другокурсників виставлявся в зв'язку з відбуттям до армії і третім приводом був приїзд у гості Довнера з Бульбою, які після закінчення технікуму, за розподілом працювали разом в одному радгоспі біля Кривого Рогу. Три приводи — потрібна доза.

Випиваючи з кожного приводу по одному разу, в підсумку виходила досить вагома кількість. А якщо враховувати те, що проголошення за будь яким приводом менше як трьох тостів, взагалі вважалося дурним тоном і правила нашого етикету цього не дозволяли, кількість per mille мала досить значний відсоток. До того ж Бульба причепився до мене зі своїм Мазаєм, виправдовуючись за стару бійку, тож прийшлося додати ще чималу дозу для замирення.

Перше, що кинулося мені по пробудженню, це була стіна. Вона знаходилася не з того боку і була якась не така. Звичайний килимок і все? Де дівся мій розкішний диван, скляні полицки з червоними стрічками і парфумерним набором? Окинувши оком кімнату, я з'ясував, що знаходжусь по сусідству від своєї, в Дасичовій із Шелягом. Вставши з ліжка з другої спроби, я кинувся до свого одягу.

Одяг був мій, та щось було не так. Складений мало не під лінійку, він був вщент мокрим і вкритий шматками зеленого хлюща, по якому повз перевіряючи шлях своїми ріжками маленький равлик. Побачивши мене, він здивувався не менш мого і швидко втягнувши ріжки, сховався в своїй хатинці.

Почувши моє вовтузіння, на протилежному ліжку прокинувся Вітя Губа.

— Віха що тут було? — запитав я.

— Тебе з Докторовим спалили — відповів Вітя, вкриваючись ковдрою з головою. — Рудяк, він чергував вчора.

Забравши свій одяг із равликом, я пішов до власної кімнати. Відкривши двері і переступивши Валеру, який спав лежачи верхньою частиною тіла на підлозі, а ногами на ліжку, я всівся на свій розкішний диван, зложений із двох каркасних матраців, обдивився свою полицку з пляшечками одеколону й ліг, не знімаючи ковдри.

Через декілька хвилин у коридорі гуртожитку почулись чийсь впевненні кроки. Не збавляючи ходу, хідок підійшов до дверей нашої кімнати і зупинився. Постукавши в

двері і не дочекавшись відповіді, він власноруч відчинив їх і включив світло в кімнаті, засліпивши мої очі.

— Добрий ранок, якщо він добрий — промовив незваний гість голосом Рудяка.

Ну як воно, а ? - Не вгамовувався наш класний керівник. — Догралися, а я вас попереджав. Голуб і Докторов, о пів на восьму, щоб були на хоздворі, на нараді - оголосив викладач і хитаючи головою вийшов із кімнати.

Покинувши нашу кімнату, Олексій Васильович зайнявся улюбленою справою. Прочистивши горло легким покашлюванням, він йшов вздовж дверей гуртожитку, стукав у кожную з них і голосно промовляв улюблену промову: "Подъем, просыпаемся, умываемся, в столовой есть горячий чай и печенье. Подъем".

Побудивши всіх мешканців гуртожитку, розігрівшись і насолодившись своєю театральною майстерністю, Олексій Васильович йшов у наступний гуртожиток, влаштовувати другий акт.

Дочекавшись коли Рудяк вийде з гуртожитку до нас у кімнату почали сходитись учасники вчорашнього свята, ділячись враженнями про минулий день.

Виявилося, що Докторов, будучи черговим по гуртожитку, не пропустивши жодного тосту з вчорашнього потрійного свята, ледве тримаючись на ногах, вийшов у коридор із віником і почав замітати підлогу, падаючи від однієї стіни на другу, гарлаючи при цьому на весь гуртожиток якісь пісні.

Чергувавший серед викладачів Руденко, почувши цей спів, пішов на звук концерту і потрапив ще й на виставу. Валера, не бачачи залитими сліпами вчителя, співаючи, продовжував свій танок із віником падаючи від стіни до стіни, доки не зіткнувся з Рудяком.

Та в той святковий день, бенефіс Докторова виявився невинними пустощами в порівнянні з кульбітами, які я викручував на ставку біля технікуму.

Не пропустивши ані жодного тосту і залишаючись у досить пристойному стані на вчорашній вечірці, я зламався на замиренні з Бульбою, з приводу нашого колишнього інциденту. Звісно, що в порівнянні з цим здорованем, мій мозок виявився менш стійким до такої кількості сивушних масел і десь на п'ятій пропозиції, чіткість картинок світосприйняття значно послабла, і зм'якла, як і загальний мій стан.

Всі ці обставини склались у досить неприємний пасьянс, результатом якого став ланцюжок подій, що привів мене до прийняття водних процедур у місцевому ставку де я був виловлений групою викладачів і силоміць доставлений у гуртожиток.

Зважаючи на те, що весь одяг виявився промоклим, для того щоб предстати на нараді в більш-менш пристойному вигляді, мені прийшлося вдягтися в якісь речі зібрані на скору руку по гуртожитку, перлиною серед яких, безумовно були штани Сані Скакуненка, в яких при бажанні крім мене міг поміститись ще й Докторов.

З'явившись на призначену годину на нараду, ми з Валерою були піддані вчительському осуду і засуджені до виключення зі складу учнів технікуму, з наступним оголошенням вироку на загальних зборах учнів, оголошених із цього приводу. Залишки сивушних масел у наших незміцнілих організмах продовжували пригальмовувати наші

реакції на подію, тож жартуючи та приколюючись один з одного, про реальний стан речей ми навіть і не замислювалися.

Весь ранок я і Докторов були центром уваги, співчуттів, всіляких жартів, такими собі чорними зірками. Ми намагались віджартовуватись, у відкриті диміли в курилці, показуючи свою байдужість незважаючи на викладачів, і взагалі вели себе досить розкуто, відповідно до здійснених напередодні подвигів.

Змирившись із долею, головним моїм бажанням було швидке вирішення нашого питання, без розбірок і осуду з якоюсь примітивною ганебністю, як це вміло і любило робити керівництво технікуму. Тож сидючи в клубі на загальних зборах, я з Валерою чекав вирок. Вислуховуючи з пів години якихось балачок про кукурудзу, буряки і надої, залишені на закуску, нарешті ми дочекались своєї черги.

Президія складалася з трьох чоловік і гордовито засідала за столом, виставленим на сцені клубу. Очолював цей винятковий захід персонально директор технікуму, Василь Прокопович Король.

Закінчивши з рослинами і тваринами, директор перейшов до іншої живності, оголосивши, що незважаючи на всі трудові і наукові подвиги, на все те, що денно і нічно робиться для блага учнів, на жаль не обійшлося і без надзвичайної події, яка очорнила почесне ім'я учня Ерастівського технікуму і мало не призвела до кінця світу, або ще чого гіршого. Цей злочин складався з того, що двоє товаришів, які тепер вже вам і не товариші, порушили правила поведінки в гуртожитку, і розпили спиртні напої. Тож зважаючи на ті правила поведінки, які вони своєю поведінкою порушили, ведучи себе геть не за правилами, їх виключено зі складу учнів.

Біохімічні процеси в моїй голові і цілому організмі, набирали якийсь не дуже добрий оборот, який вже відбив всі бажання не те щоб жартувати, а навіть дихати, схилиючи тіло до ідеї десь впасти, та випустити дух. До пересохлого горла підійшов величезний ком, а вуха сприймали промову директора, як суцільне бубоніння, з гучними викидами якихось викриків, що болісно відбивалися в скронях і лобовій частині голови.

Прочитавши свій монолог, Король Лір (жарт, просто Король), викликав Докторова.

— За порушення правил поведінки учня технікуму, виключити зі складу учнів технікуму, Докторова Валерія – урочисто оголосив директор.

З шаленою посмішкою від одного вуха до іншого, з задертою головою, ходую Пінокіо, розмахуючи руками, Валера урочисто залишив приміщення клубу.

Я з полегшенням зітхнув, заспокоївшись, що все відбудеться швидко, безболісно і без розбірок. Та радість моя була даремна і передчасна.

— Голуб Андрій – оголосив Король.(хто з Вас ще може так написати про себе?)

З надією на швидке вирішення питання, зібравшись із духом, я вийшов до сцени, очікуючи такий самий фінал подій як і з Докторовим. Приготувавшись до швидкої розв'язки, думками я вже був на своєму дивані.

— Ну що ж, розповідай – немов молотом по голові, вгрів мене питанням завуч

Романенко, який теж сидів у президії.

— Що розповідати?— Ошелешений від несподіванки, запитав я Романенка.

— Розповідай усе. Що пили, з ким, скільки, де взяли?— продовжував завуч.

Ком у горлі почав досить відчутно піджимати, а тиск у скронях так стискав голову, що єдиним моїм бажанням було швидше все скінчити і добратися до гуртожитку, та упирі з керівництва, бажаючи вчинити повчальний процес, вже вчепилися в мене, і так просто від показової жертви не відчепляться.

Намагаючись швидше відкараскатися, я розповів якусь байку про мужика на Кутку, який впіймав нас із Докторовим і мало не силою, змусив купити пляшку горілки і випити з ним на трьох. Моє пояснення оживило натовп глядачів, перетворивши нудне і монотонне міроприємство на балаган. Бджоляр Стельман, який напередодні приймав найактивнішу участь у моєму виловлюванні зі ставка, почав кричати на весь клуб, що ми слабаки і не вміємо пити, бо так сп'яніти від пляшки горілки, дуже соромно.

— Це гра на публіку. Виключити зі складу учнів. Це гра — цідив крізь зуби кращій друг всіх студентів, Собко.

— Это ошибка, он исправится - перечила Собкові викладач біології, Валентина Павлівна.

Студенти займалися кожний своїм, дехто спав, дехто всміхався і підморгував мені, а дехто кричав про поруки. Викладачі в більшості мовчали, та все ж багато хто з них досить жваво мене захищав. Та згодом я зрозумів, що питання зі мною і Докторовим було вирішене ще зранку, після того як ми пішли з наради, і ця подія набула такого показного вигляду тільки заради виховної мети. Мовчали ті викладачі, які були присутні на ранковій нараді, а сперечалися ті з них, хто не був там і не знав про прийняття рішення.

Нарешті директору здалося, що я досить принижений, Валера покараний, а наш приклад слугуватиме всім повчанням і почав витягувати з мене обіцянку не вживати горілку. Десь з третьої спроби, абияк вичавивши з пересохлого рота якісь звуки, схожі на обіцянку не вживати горілки, мені вдалося скінчити цей фарс, а з ним і першу частину моєї ексекції.

Незважаючи на мій стан, вихідного мені давати ніхто не збирався і в роздутих, мов вітрила Комсорових штанях, я був змушений цілий день плентатися за групою, та дезінфікувати аудиторії перегаром. Взагалі мені було дуже соромно і звісно я цим не пишаюсь, та все ж навіть у такому неподобстві бувають позитивні моменти. Першою після моєї ранішньої кари, була пара з організації праці, викладачем якої був мій добродійник, Собко. Невеликого зросту, цей добродій, сидячи на стільці за викладацьким столом ногами не дотягувався до підлоги, а верхня його половина ледве виглядала з-за столу, тож Віктор Юхимович вимушений був викладати предмет стоячи за невеличкою фанерною трибуною, яку він виставляв на стіл.

Приплентавшись до аудиторії Собка, я всівся за першу парту, навпроти викладача. Не гаючи жодної хвилини, Віктор Юхимович демонстративно взявши свою трибунку, перейшов із нею за сусідню, порожню парту, показуючи всім своїм єством

невдоволення і презирство. Та десь за хвилин десять, мій подих дракона, звів нанівець його маневр, тож трибунка в супроводі викладача перекочувала на парту в іншому ряду, а коли я повернувся з перерви, то стіл із трибуною вже стояв біля вікна.

Якщо до цього мої відносини з Собком ще хоч якось можна було називати відносинами, то тепер це перетворилося на якийсь сюр і навіть за досить пристойні знання я отримував незадовільні оцінки, приєднавшись до чималої когорти "улюбленців" цього світоча науки.

Що стосується Докторова, то десь за два тижні, він знов з'явився в технікумі, і наче й не було нічого, продовжував ходити на заняття. На питання, як так сталося, Валера всім розповідав, що Король персонально вмовив його повернутися на навчання. Все могло бути добре, та Валера після повернення став ще більш пришепелюватим і мало не щодня втрапляв в якісь неприємності. Замість того, щоб зупинитися і зайнятися навчанням, він і надалі робив якісь безглузді речі, продовжуючи всім розповідати про прохання директора повернутися в технікум.

Ці балачки дійшли до Короля (рядок гідний пера Шекспіра), і десь ще через два тижня, після моїх проб у перукарській справі, поголений налісо, Докторов був відчислений із технікуму вдруге, і остаточно.

Пояснюючи на одному з зібрань причину остаточного виключення Валери, Василь Прокопович розповів, що до нього приїхав батько Докторова і посилаючись на зруйнований у Степанокерті землетрусом дім, мало не на колінах благав повернути сина до технікуму.

Напевно директор слабо розбирався у військових погонах, бо три зірки старшого прапорщика, переплутав із трьома зірками полковника і декілька раз наголошував, що перед ним, мало не на колінах, стояв полковник, а тепер його син ходить, і розповідає нісенітниці про те, як директор технікуму, персонально вмовляв його повернутися на навчання.

Останній раз, ми зустрілись із Валерою коли він забирав документи з технікуму, а згодом, за декілька місяців отримали від нього листа з армії, в якому він описував події свого нового життя в своїй, такій же дивакуватій, як і сам Докторов, манері.

РОЗДІЛ 19

Випровадивши до армії всю чоловічу частину четвертого курсу, повисапувавши всі кукурудзяні і бурякові поля, й поздававши іспити, ми перевернули ще одну сторінку свого буття, закінчивши третій, і в більшості своїй, доживши до четвертого курсу. На цьому тернистому шляху з нашої групи якось тихо і непомітно відстали Вітя Казік, та Паша Кучеренко, вочевидь відбувши відсипатися і розповідати старі анекдоти новим товаришам в армії, й незважаючи на всі умовляння директора, залишив наші ряди, Валера Докторов.

Закінчивши навчання на самому комфортному курсі, ми опинилися на останній

сходився перед дверима в доросле життя. Четвертий курс, з усього навчання був найкоротшим і по суті являвся підготовкою до проходження державних іспитів. А ще він починався з півторамісячної переддипломної практики на сільгосп підприємствах. Весь вересень і половину жовтня, учні четвертого курсу повинні були провести в якомусь колгоспі, чи радгоспі, перевіряючи свою профпридатність у польових умовах. Тому після здачі іспитів і переходу на четвертий курс, всі учні написали заяви з назвою бажаного місця проходження практики.

На протязі весни частим нашим гостем був Довнер, що приїжджав у гуртожиток, чи не щотижня. Спочатку він це робив щоб разом із нами поїхати випроводити до армії чергового свого сокурсника, а згодом, за звичкою, просто щоб провести з нами час. Антон працював агрономом по захисту рослин в одному з радгоспів під Кривим Рогом. Зважаючи на це, мій із Дасаєвим вибір місця для практики був очевидним. Крім цієї досить суттєвої підстави, на користь нашого вибору вплинуло і географічно близьке розташування підприємства до Кривого Рогу. А ще, цей радгосп був підшефним мого району, тож із дитинства я його знав і ще зі школи, разом із класом ми їздили сюди, на усілякі прополки й збори капусти, редьки, та помідорів. Та головне, що під час однієї з таких поїздок, саме в цьому місці, я вперше побачив якогось мужика в брезентовій вітрівці й гумових чоботях, який ходив міжряддями капусти і щось там видивлявся, тож був мною кваліфікований, як агроном. Складаючи всі ці чинники, іншого вибору, крім як це знакове місце я і не уявляв. Єдиною ложкою дьогтю в діжці меду була наша розмова з Підгорним. Займаючись як зам директора розподілом студентів на практику, Бурік натрапив на наші з Дасичем заяви. Вже за кілька хвилин, я з Вовкою стояв у кабінеті, перед роздувшим ніздрі викладачем.

Бурік був таким збудженим, що одразу не міг промовити й слова, відкриваючи рот і хапаючи ним повітря, як витягнутий із води карась. Потім, зібравшись, на завищених тонах, він почав мичати своїм басом обдивляючись нас із Вохою червоними очима:

— Голуб, Каганець, я ж вас знаю. Чого Ви туди їдете?— Стрясаючи руками питав нас Бурік.

— Як чого? - перепитав я - ми їдемо на переддипломну практику.

— Це передове господарство. Відмовтесь. Я ж Вас знаю - продовжував повторювати викладач.

— Та Ви що, Петро Йосипович? Все буде добре, Ви ж нас знаєте-втрутився Дасич, доброзичливо посміхаючись і намагаючись заспокоїти Буріка, та той не вгамовуючись завівся ще більше.

— Я ж і кажу, що я Вас знаю. Це передове господарство. Ми багато років із ними співпрацюємо. Виберіть якесь інше - наполягав викладач.

— Петро Йосипович, все буде добре, ми Вас не підведемо — парирував я, теж завівшись від такої образливої недовіри.

Бурмило, видаючи якісь ричащі звуки зрозумів, що ми не поступимося і попередив:

— Дивіться мені, я Вас попередив Я особисто приїду на перевірку. Боронь Боже Ви

все зіпсуєте. Я особисто перевірятиму.

Погроза про особисту перевірку, звісно зіпсувала нам настрій, та вже за якусь годину, займаючись своїми справами, ми вже не думали про розмову з викладачем. А ще за кілька днів, роз'їхавшись на канікули, взагалі забули про цей інцидент.

В подальшій розповіді, зважаючи на те, що деякі казкові герої описуваних мною подій ще можуть бути в доброму здоров'ї, я не називатиму назви того чарівного підприємства, де проходили наступні події і яким так дорожив Петро Йосипович, але імена змінити не збираюсь, бо вони мною забуті, записані навмання, тож всяке співпадіння, являється співпадінням.

Тож до справи. Тобто до відпочинку. Опинившись на канікулах у місті, я майже не застав своїх міських товаришів, так як більшість їх, або десь роз'їхалась, або вже служила в армії. Просидівши декілька днів у задумливій квартирі, викуривши блок цигарок, я зібрався і вирушив у радгосп до Довнера. Опинившись на центральній садибі радгоспу, не заставши Антона на місці, я залишився чекати його в Лазоріка, Сані Лазоренка, на рік меншого від мене учня нашого технікуму, що жив недалеко від радгоспної контори. Менший брат Сані, побачивши мене, чогось вирішив, що я дуже схожий із Довнером і що ми брати, а вже в другій половині дня, все село знало, що до Антохи з міста приїхав брат.

Про появу Довнера нас попередив гавкіт собак і галасне деренчання якогось МТ, розлякавши в дворі Лазоренка всіх горобців. Вийшовши з дому, ми з Лазоріком побачили усміхаючогося Антоху, у вицвілій афганці, сидячим верхи на старому, пошарпаному мотоциклі з коляскою. Транспортним засобом прибулому агроному слугував чорний, бачивший види " Днепр ", із розірваним сидінням і стирчащим із проржавілої наскрізь коляски ікебани, зібраної за всіма правилами цього японського мистецтва. Дно коляски між зламаних і напівзотлілих дощок якихось ящиків, було встелено товстим шаром пожовклого виноградного листа і житньої соломи, яка напевно символізувала японське хікае, тобто землю. З цієї основи композиції, тягнучись до гори і символізуючи сін, тобто небо, стирчало з десятків хилитися під вітром житніх колосків, а центром цього витвору невідомого майстра, був величезний, квітучий кущ картоплі, уособлюючий соє, тобто людину в її японській інтерпретації.

— Чий апарат? – Запитав я.

— Теща подогнала – відповів Довнер.

— Яка така теща? — Здивувався я, хоча у випадку з Антоном, чомусь дивуватися не доводилось, тож на відповіді я не наполягав.

Попрощавшись із Санею, я накинув свою торбу на плече, та всівся на розірване сидіння позаду Антона. Довнер теж попрощався сигналом клаксону, розігнавши повернувшись було до двору горобців і вивергаючи купи диму, та піднімаючи заспокоєних собак, рушив по вулиці.

Зустрічні перехожі, водії і трактористи вітались до нас, хто киванням голови, хто теж сигналячи клаксоном, нащо Антон панібратські відповідав помахом руки.

Коли мотоцикл промчав повз радгоспну контору, на першому поверсі якої був гуртожиток, я перекрикуючи двигун запитав в Антона куди ми їдемо?

— Спакуха, я тут уже не живу, щас все увидишь — у відповідь прокричав Довнер, різко додавши газу і вивернувши кермо, через що я мало не злетів зі старого сидіння.

Завернувши на сусідню вулицю і проїхавши пару дворів, Антон зупинив мотоцикл. Відкривши металеві ворота, ми втягли транспорт у невеликий, тінистий двір, накритий металевою, затягнутою виноградом перголою.

Посміхаючись, Довнер узяв із моїх рук спортивну сумку і заніс її до хати. Повернувшись із будинку, випереджаючи мої запитання, він всівся разом зі мною на велику лаву і запалюючи сигарету розповів, що це будинок його нареченої, що за три тижні весілля, і я його шафер. Покуривши і відпочивши від спеки в затінку перголи, нам здалося що пора щось поїсти. Антон пішов до літньої кухні. Крізь відкриті дерев'яні двері я чув, як чоловік ревізував холодильник, потім в якихось шафах дзеленчали каструлі й інший посуд. Хвилин за п'ять Антон вийшов із кухні в не дуже доброму настрої і трохи подумавши, вхопившись за кермо почав розвертати мотоцикл.

— Щас похаваем в столовке, а потом я тебя с Лариком познакомлю.— Заводячи МТ, промовив Довнер.

За пару хвилин, деренча і здіймаючи куряву з пилу, наш чорний зореліт причалив до радгоспної їдальні. Біля входу до закладу знаходилася невелика, але пишна клумба з квітучими, розкішними трояндами. Залишивши наш транспортний засіб на паркувальному майданчику перед нею, ми зайшли в середину храму громадського харчування. Як і в будь якій іншій їдальні того часу, в напіосвітленому приміщенні з численних плакатів на сірих невиразних стінах суворо дивилися хлібороби, з попередженнями для відвідувачів про дбайливе ставлення до хліба, а навпроти них висіли мудрі цитати великих людей, які стосувались харчів. Повітря цього храму їжі наповнював аромат каш, супів, і інших страв, а за вітринами з наїдками, між каструль та плит, поралися ловкенькі, червонощокі жриці в білих халатах і ковпаках.

Після мало не годинного обіднього процесу Довнера, за час якого я встиг з'їсти перше і друге блюдо, двічі запити це все компотом і викурити пару сигарет біля трояндової клумби, ми нарешті всівшись на старий мотоцикл з квітучою ікебаною в колясці, поїхали презентувати мені Антохіну обраницю.

Довнер направив мотоцикл до радгоспної контори і зупинився біля центрального входу. Перший поверх сірої, цегельної двоповерхівки був спланований під гуртожиток, а піднявшись по сходах на другий, ми опинилися в довгому, темному коридорі, з купою дверей, між яких бігали заклопотані жінки і чоловіки. Десь з іншого боку лунав звук печатної машинки. Пройшовши на звук далі коридором, ми опинилися біля дверей приймальні. Довнер відчинив двері і першим зайшов у невелику, але світлу кімнату з столом, за яким сиділа досить приваблива дівчина, що орудувала пальцями на печатній машинці. Побачивши нас, вона посміхнулася і припинила вдаряти по клавішах.

— Знакомься — это Ларик— почав Довнер.

— Дуже приємно - привітався я до Лариси, дійсно вражений її зовнішністю.

Світлоока і з довгим русим волоссям, дівчина мала досить приємні риси обличчя. А пропорції фігури, в порівнянні з іншими місцевими жінками, особливо жрицями з їдальні, возводили Ларіка мало не в статус місцевої королеви краси.

— Так, мені теж приємно - відповіла вона - як доїхали?

— Нічого, нормально.

— А Антон чомусь не казав, що в нього є брат. Ви ж дійсно брати? — Запитала Лариса.

Спочатку я не зрозумів про що йде мова, та в своїй манері втрутився Довнер, на ходу придумуючи і несучи якусь лабуду: "Конечно правда. Это наша семейная тайна, нас в детстве разлучили и мы росли у разных родителей, я у бедных, а Андрюха у богатых. Росли и не знали друг о друге, пока не встретились в технаре. "

Ларік сиділа й слухала з відкритим ротом, а я представив як Довнер зараз вискочить на стіл, скине ногою печатну машинку й танцюючи, заспіває індійську пісню.

Раптом Довнер повернувся до Ларіка спиною і показав мені пальцем знак, щоб я не втручався.

— Ну шо Лара?— Продовжував Антон, підморгуючи мені —Ты у девок спрашивала за наркотики?

— Які наркотики, Антон? Шо ти мелеш, я не збираюсь нічого ні в кого питати — червоніючи відповіла Лариса — відчепись.

— Та ты шо? Пацаны с Кривбасса приедут. Чем встречать будешь? Надо шприцы, таблетки - не вгамовувався Довнер підморгуючи мені.

— Які таблетки? - Ніяково дивувалась Лариса.

— Як які?— Промедол, Галопердол. Дасыч приедит, знаешь, что с тобой сделает если наркоты не будет?— Вже ледве стримуючи сміх продовжував Антон.

Не дочекавшись закінчення вистави, я вийшов із контори і спустився на двір, закуривши сигарету. За декілька хвилин до мене вийшов і посміхаючийся Антон.

- Нашо ти так?— Запитав я.

- Та то так, приколы— відповів Довнер. — Слушай Андрюха, мне на работу пора, хочешь на речку отвезу?— Запропонував Антоха, явно розраховуючи на мою згоду.

— Чому б і ні? — Погодився я, зважаючи на спеку й досить неприємну перспективу самому сидіти в чужій хаті.

Сівши на мотоцикл, ми виїхали з селища і помчали між полів та посадок до Інгульця.

Поступово дорога почала спускатися в долину річки, з іншого боку якої, незважаючи на відстань, виднілась панорама міста з відвалами кар'єрів і трубами заводів. Інгулець спокійно ніс свої води, переливаючись тисячами спалахів полуденного сонця. Привізши мене до води і договорившись за вечір, Антон розвернув мотоцикл і помчав у справах.

Піщаний пляж був майже порожнім, а юрба дітей галасливо граючись, стрибала у воду з гранітної скелі ліворуч. Роздягнувшись, я зайшов у воду. Вода була прохолодною

і настільки прозорою, що навіть зайшовши по пояс, я міг розглядати дно з камінцями, та шмигаючими між пальцями моїх ніг бичками.

Набравши повні легені повітря, я пірнув і занурюючись глибше й глибше, поплив вздовж дна на глибину. Вода з кожним метром ставала холоднішою, та залишалася такою ж чистою і прозорою. Усе дно було вкрите хитаючимися на течії заростями рдесту, елодії, довгих стрічок валіснерії. Між їх листям ховались зграйки окунців, на піщаних прогалинах господарювали маленькі піщані бички, а в розсипах каміння, помітивши мою тінь задирали клешні і п'ятилися зелені раки.

Повітря в легенях скінчилось і тиск у грудях змусив піднятися на поверхню. Очікуючи вечір, я провів залишок дня купаючись і загоряючи на піщаному пляжі, насолоджуючись то теплом серпневого сонця, то прохолодою прозорих вод Інгульця.

Десять біля п'ятої години вечора з дороги спершу почулося деренчання, а потім з'явилася курява пилу, центром якої був Довнер верхи на МТ. Зупинивши мотоцикл, він закурив і сказав щоб я збирався, бо нас вже чекають.

У центрі двору під перголою з виноградом стояв грубо збитий дерев'яний стіл, накритий строкатою клейонкою. Більшість поверхні вже була заставлена тарілками, мисками й іншим посудом. Біля столу поралися троє жінок, одною з яких була Лариса.

Другою була вже літня жінка в чоловічому комбезі і такими ж манерами поведінки, зачіскою, та голосом. Теща, мімікою і губами, беззвучно пояснив мені Антон. Тепер у повній мірі було зрозуміло, чий це мотоцикл і хто тут рулить.

Третьою була особа з таким виразом обличчя, ніби вона бачила вже все і у всіх, та головним був об'єм її талії-необ'ємний. В їхньому з Ларіком тандемі, зрозуміти, хто некрасива подружка, можна було навіть із гелікоптера. І в подібних ситуаціях я не міг зрозуміти, що в них, таких різних, взагалі могло бути спільного, хіба що вони обидві любили ловити рибу, або ходили разом на футбол чи регбі. Дивлячись на подружку, я відганяв неприємну думку, ні тільки не це.

Під стіною будинку, на лаві сидів якийсь худорлявий дядько, якого мені представили як батька Лариси, він мовчки споглядав за дійством і виходячи з поведінки, якщо, і їздив на мотоциклі, то швидше за все на місці ікебани в колясці, а якщо на сидінні, то тільки ззаду, тримаючись за жінку.

Після кожного входу і виходу тещі до літньої кухні, стіл набував більш досконалого вигляду. Нарешті, після появи в центрі стола великого графину всі заспокоїлись і повсідалися навколо по місцях. Антон ще раз, у більш офіційній обстановці представив мене присутнім, а потім присутніх мені, після чого, мої підозри стосовно Ларікової подружки остаточно підтвердилися. Саме ця особа була призначена на роль дружки, що повністю відбило в мене всякий інтерес до весілля. При всій повазі до Антона, легше було представити, як ця дружка вносить мене в РАГС на руках, ніж як ми разом, посміхаючись входимо туди за молодятами. Принаймні виходячи з наших пропорцій так було б більш гармонійно.

Залишок вечора ми провели за столом, осушуючи великий графин і годуючи

комарів, які налетіли на світло ламп з усіх навколишніх калюж, та боліт. Спочатку вони ховалися у виноградному листі, вичікуючи свій час, а коли вміст графіну розбавив і розігрів нашу кров, накинулися на нас, як студенти на халявну випивку. Довнер неохоче щось обговорював і обіцяв теще, яка, як мені здалося, не дуже то йому й вірила (до речі, правильно і робила). Тесть дримаючи за столом майже нічого не їв і не пив, чого не можна сказати про дружку. Ларік весь вечір веселилася, напевно в передчутті майбутнього весілля, а я споглядаючи на свою майбутню партнершу, просто заливав своє маленьке горе вмістом великого графіну. А всі разом, наче в якомусь циганському танці, ми хлопали себе по обличчям, ногам і рукам, відганяючи сп'янілих, і ще більш від цього нахабних комарів.

Наступного дня, попрощавшись із новими родичами Довнера, я сів у приміський помаранчевий ПАЗик і поїхав додому готуватися до практики й майбутнього весілля.

РОЗДІЛ 20

Все, що добре починається, закінчується погано.

Усе, що починається погано, завершується ще гірше.

Закон Паддера.

Вперше за дванадцять років я зустрічав перше вересня не на святковій лінійці. Яюсь дивно й сумно. Ніколи не любив це міроприємство зі стадною поведінкою, якимись безглуздими правилами, заїждженими, одноманітними фразами і промовами. Не любив, та ніколи не пропускав, а тепер стою і відчуваю якесь дивне, подвійне відчуття. Наче я й виріс вже з тих лінійок, я вільний, та їду по іншим, важливим і дорослим справам, а в грудях якась туга, і я почуваю себе школярем, що прогулює уроки. Дивно.

Домовившись із Дасаєвим про зустріч на автостанції, я купив квитки й чекав його стоячи біля скляної вітрини, споглядаючи за перехожими. Біля виходу з підземного переходу, численні бабусі влаштували стихійний квітковий базар, продаючи букети з хризантемок й інших різних бур'янів, які мами з дітьми в шкільних костюмах, і платтячках, розбирали наче гарячі пиріжки, по дорозі поспішаючи до школи. Люди текли нескінченним потоком, хто скуплятися на базар, а дехто поспритніший, вже й вертався з повними сумками. Навпроти автостанції, наперсточники заманювали і розводили лохів, обіцяючи легкі гроші, і так само легко їх позбавляючи. Звичайна п'ятниця, звичайний базарний день.

Нарешті між людською масою я побачив знайоме обличчя і пішов на вихід. Захеканий Вовка з великою спортивною сумкою на плечі, посміхаючись стояв біля входу в автостанцію. Привітавшись із товаришем, ми підійшли до стоянки автобуса і закуривши стали чекати потрібного маршруту.

За п'ять хвилин після об'яви нашого рейсу завжди хворим на ангіну диктором, ми вже стояли в набитому людом ПАЗику, стиснуті між сумками, мішками, іншими пасажирями, занурені в звичайну для нас останні три роки атмосферу і готові ковтати

пил з усіх відкритих люків та вікон.

Опинившись у селі, ми дістались до контори, та зайшли до приймальні для оформлення документів на практику. Ларік, не відриваючись від печатної машинки привіталась, але якось сухо і холодно, що було досить на неї не схоже, і зовсім не велася на мову. Що трапилося, я не розумів, Довнера ніде не було і де він, ми так і не дізнались.

У конторі до нас нікому не було діла і ніхто не знав, що з нами робити. Ми ходили з кабінету в кабінет, намагаючись комусь вручити свої направлення на практику, та місцеві канцеляристи відмахувалися від нас руками й ногами, і поводитись так, ніби перший раз чули про якихось практикантів. Було таке враження, наче ми з Вохою самі придумали якусь практику, приїхали в перший ліпший радгосп і втираємо цим добрим, заклопотаним людям про співробітництво. Це був перший випадок, коли я пошкодував, що поруч нема Петра Йосиповича Підгорного, з його розповідями про таку прекрасну співпрацю технікуму з цим передовим господарством. Мене з Дасичем відправили до гуртожитку, але і там, чи не було місця, чи ще з якихось причин, поселитися нам теж не вдалося. Нарешті втрутився директор і в супроводі якоїсь жінки, ми пішки відправились у трудовий табір, що знаходився хто зна де, на околиці селища.

Табір готувався до заїзду студентів із педагогічного інституту і крім персоналу, нікого ще не було. Салюту й розпростертих обіймів там теж ми не побачили і ніхто поселяти нас не збирався. Викликаний начальник табору і чути за нас не хотів, зсилаючись на нестачу місць, свою заклопотаність, і взагалі, хто за них відповідатиме?

Після наполягань і умовлянь нашої супроводжуючої, начальник нарешті виділив нам пожежний вихід із центрального корпусу. Це був наскрізний прохід із будівлі, навпроти центрального входу, з двома стінами й двома дверима, одні з яких були скляні, тож ми з Вовою могли відчути, як воно бути акваріумними барбусами, або гупачками.

За дорученням начальника, завгосп видав нам два ліжка і стіл, та головне, він приніс дві штори, тож забивши в двері два цвяхи і натягнувши на них дріт, ми отримали умовно— затишний куток. Ще одним хитким, але дуже приємним бонусом слугувала табірна їдальня. Хоча на нас ніхто і не розраховував, працюючі там практиканши з якоїсь кулінарної бурси, зі скрипом, все ж нагодували двох скитальців, пообіцявши й на майбутнє щось придумати, напевно розраховуючи на якусь взаємність, та зважаючи на типові для всіх жриць із подібних закладів габарити, нам щось не дуже це подобалося і кожен раз, ми врубали режим дурника і поївши тихенько зникали.

Підкріпившись табірними наїдками і викуривши по цигарці, ми з Дасичем почимчикували до контори нагадати радгоспникам і світу про своє існування. Взагалі, по життю, я дуже любляв ходьбу і не раз про це згадував. З дитинства я з друзями і дня не проводив без якоїсь мандрівки на чималу відстань по криворізьким річкам, кар'єрним відвалам і проваллям, чи ще якимись місцевими принадами. Пізніше, в шкільні літа, займаючись у секції орієнтування по азимуту, звісним ділом у походах

було намотування десятків кілометрів. У технікумі, з Панамою, ми теж любили робити пробіжки на досить значні відстані, та такий кілометраж, який ми намотували на нашії із Вовою переддипломній практиці, спокійно можна було б заносити до сторінок книги рекордів Гіннеса, якби тоді ми знали, що воно таке. Воістину, бійтесь своїх бажань. Отож, першого вересня 1989 року, коли всі студенти країни, після святкової лінійки сиділи в затишних аудиторіях, двоє майбутніх спеціалістів широкого профілю, під палаючим, степовим сонцем, виборювали своє право відбутися практику в надзвичайно передовому господарстві, намотуючи таку кількість кілометрів своїми ногами, від якої давньогрецький герой Фідіппід, не тільки покрити себе вічною славою, але ще й простягнув, ті, свої ноги. Прийшовши до контори, ми знов зіштовхнулись із нерозумінням і повним несприйняттям самого нашого існування радгоспною системою й пооббивавши ноги об конторські пороги, ні з чим повернулися в свою протипожежну конуру. Єдине що більш-менш вняти ми почули від однієї з робітниць контори, це була фраза, яка нас насторожила: "А, це ви з того технікуму звідкіля і Антон? Зрозуміло". Що їй було зрозуміло, вона не пояснила, та якийсь досить неприємний осад ліг на наші душі дуже товстим шаром. Взявши сумки, ми в розпачі знов поперли до контори. Якось із конторських жінок, побачивши нас, напевно щоб спекатись, порадила їхати додому, а з'явитись у понеділок, на ранкову нараду.

Колись, три роки тому, після бурхливих подій третього вересня, ми з Дасичем, як і більшість наших товаришів, вистояли в досить наполегливій спробі долі не дозволити нам стати спеціалістами широкого профілю, а четвертого, на зло всім негараздам вийшли на заняття, тож тепер, у річницю цієї події, ніщо не могло стати нам на заваді до нашої мети.

Хіба могла недолуга радгоспна система зламати дух, загартований у численних нічних дискурсах, що велись до хрипоті, і мало не до бійок, та стосувались тем, які сторонню людину могли ввести в повний ступор, наприклад про відмінності суниці від полуниці? Ніт. Хіба могли якісь там канцелярські служниці завадити нам, посланцям самого Короля Василя Прокоповича, після трирічної підготовки, пройти в польових умовах перевірку на профпридатність? Ніт. Ніколи. Тож четвертого вересня 1989 року, в річницю четвертого вересня 1986 року, о 8.00, ми з Дасичем сміливо стояли перед зачиненими дверима приймальні директора радгоспу N і гордо чекали, щоб нас хоч кудись пристроїли .

Після півгодинної напруги, з приймальні вийшов гомінкий натовп людей, серед яких був і Антон. Привітавшись, він сказав, що все нормально і нас передають під шевство бригадирки Тамари, на відділ огородинства. Весілля з Ларіком скасовується, бо вони всі бикороті, а він перебирається жити до нас, у трудовий табір. Після останньої новини, в мене залишилося подвійне відчуття, перше радісне, бо мене не буде заносити на руках у РАГС Ларина дружка, а друге, не дуже, на МТ нам більше не їздити.

Віднісши сумки до табору і переодягнувшись, ми повернулися до контори, де нас, нарешті посадили в кузов вантажного ГАЗона, і майже як людей, вперше, вивезли на

овочевий город. Поле нашої майбутньої діяльності являло собою поле, перепрошую за тавтологію, з незліченними рядами помідорів і такими ж незліченними штабелями дерев'яних ящиків, і сенс усього дійства був у тому, щоб наповнити ці ящики, тими помідорами. Головними виконавцями цієї маніпуляції з помідорами й ящиками була різношерста, завезена з міста публіка, від шахтарів, надісланих у радгосп кіровським рудоуправлінням, в'єтнамців із взуттєвої фабрики, студентів і школярів, до якихось найманців, із перегаром і синцями під очима, головною метою яких, було побільше накрасти повні торби помідорів, заховати їх у посадці, а потім непомітно позаносити в автобуси. Та на противагу цим несумлінним громадянам, Ерастівський сільськогосподарський технікум, заздалегідь потурбувався й прислав на практику двох, сумлінних молодих людей, чиїм завданням було керування процесом наповнення помідорами ящиків, і протидія наповненню тими ж помідорами торб.

Перші дні, я з Дасичем повністю віддавались процесу збору томатів. Ми розподіляли між організаціями ряди, рахували ящики, перевіряли автобуси і все це, при тому, що добру половину збирачів складали студенти з медичних, торгівельних, і економічних технікумів, де жіноча частина складала чи не сто відсотків. І мало не кожному відсотку потрібно було приділити час та увагу. А додайте до цього десятикласниць. Бачили б Ви, які там помідори.

Десь за тиждень, до трудового табору завезли цілий педагогічний інститут і все ожило, загуло, заголосило, заливаючи округу шаленою силою, і енергією. Мало не щодня студенти влаштовували дискотеки, якісь розваги, а головне, що тепер в ідальні нас більше ніхто не питав хто ми, і чого прийшли.

Довнер переселився до нас у табір, дивом втуливши ще одне ліжко, переставивши стіл у центр конури. Разом із ним у кімнаті з'явилась гітара, магнітофон і особлива гордість Антохи, світломузика, яка своїм миготінням крізь штори на скляних дверях, створювала враження, наче в наш протипожежний перехід заїхала пожежна машина.

Дасич привіз із міста та розклеїв на стінах плакати зі Шварценегером та Сталоне, тож тепер, хоч від постійного плентання туди –сюди натовпу і складалося враження, що ми живемо десь у переході, хоча в принципі так воно і було, вже не соромно було когось запросити до себе. Життя налагоджувалося.

Десь у першій половині цього твору, я зарікся не занурюватися в амурне питання і вважаю це цілком виправданим рішенням, зважаючи на постать мого головного критика й редактора, якій я першій читаю написані розділи. І якось до цього моменту, мені вдавалося з'їжджати з цієї теми, обходячи гострі кути, хоча звісно й шкодячи твору, позбавивши його гостроти й романтизму, а себе виставляючи якимось сухарем. Та мабуть правила для того й існують, щоб їх порушувати, так що додаю трохи перцю і підмочу власну репутацію. Тож *amore mio, amore mio*.

Вже на першій стихійній дискотеці в таборі, я познайомився з кількома студентками педінституту, а так як Дасич до жінок ставився приблизно як і до спиртного, то на мене самого лягав весь тягар підтримування стосунків із дівчатами й

намагання долучити до процесу Вову. Розкутий і товариський між нами, при спілкуванні з жінками, Дасич якось ніяковів і замикався, тож мені приходилося мало не силою витягувати його з нашої конури, і влаштовувати якісь посиденьки.

Нові знайомі займали кімнату неподалік нашого тунелю, тож іноді, заходячи до дівчат у гості, ми проводили разом монотонні вечори. Чи то з вини гороскопу, чи ще з якихось вселенський причин, взаємної цікавості вистачило на пару днів і більшість часу, ми нудьгували, просто перекидаючись якимись фразами.

Кожного разу прийшовши до дівчат, Дасич відсторонено сидів на одному зі стільців, а я намагався якоюсь лабудою підтримати розмову. Та одного такого вечора в двері постукали, і за хвилину кімнату осяяло світло, джерелом якого було створіння з сяючими блакитними очима, янгольською посмішкою і золотими пасмами хвилястого волосся, спадаючого на плечі з під напівпрозорої шифонової хустки.

Створіння зайшло до кімнати по якихось справах і щось питало в присутніх дівчат, та мої слухові рецептори відключилися, у вухах загуло, і я вже нічого не чув, а тільки дивився, відкривши рота, не в силах одірвати погляд від цього дива. Отримавши відповідь від власниць кімнати, створіння побачило мене і судячи з руху губ, привіталось, закліпавши очима з величезними віями. У цей момент, крім слуху, збій стався й із моїм голосовим апаратом, і з вщент пересохлого горла в мене зірвався якийсь безглуздий звук, після чого я ще й подавився, і потім довго відкашлювався. Та як не дивно, блакитнооку Німфу такий мій конфуз не відлякав, а щира посмішка ще більше прикрасила і без того миле личко. Тепер щось сталося і з моїм зором, тож крім цієї посмішки і блакитних очей, я більше нікого не чув і не бачив, включаючи й Дасича, який розчинився разом з іншими присутніми.

Все відбувалося в якомусь уповільненому стані, наче уві сні, оповитому туманом і осяяному сяйвом, що розливалось від посмішки, і золотистого волосся Німфи. Мое обличчя горіло, а ми вже кудись йшли і йшли, куди і навіщо я не замислювався, не помічаючи і не чуючи навколо нічого, крім своєї супутниці.

До тям я прийшов лише після того, як мої долоні пронизав гострий біль, а штани й футболку щось міцно схопило, зовсім не збираючись відпускати. Я стояв на одній нозі, в світлі ліхтаря, наполовину залізши в трояндову клумбу біля радгоспної їдальні, тримаючи в руках декілька зірваних величезних, рожевих квіток, чиї шипи вп'ялися в мої долоні, а решта кущів, із помсти міцно тримала свого кривдника за руки й ногу.

Деся поруч почали гавкати собаки, тож я швидко передавши квіти дівчині, насилу відчепившись від колючих гілок, виліз із клумби. Ми поспішили від їдальні, намагаючись сховатися в темряві тополиної алеї, ведучої до табору і сповільнили ходьбу, лише відійшовши на значну відстань.

Німфу звали Ірина. Вона навчалася на другому курсі інституту, на факультеті ГБ, що незважаючи на страшну аббревіатуру, означало географію і біологію. Ми повільно йшли алеєю, насолоджуючись теплим, вересневим вечором, ароматом троянд, шелестом тополиного листя, розмовляли, любувалися зоряним небом і вечірньою панорамою міста, що тисячами вогників освітлювало мало не половину того неба.

Дорога що вела до табору, була досить довгою і кожен раз, йдучи ранком до контори, і повертаючись увечері, ми втрачали купу часу й сил, та зараз, зважаючи на обставини, я вперше не хотів щоб вона закінчувалась, а хотів ось так йти і йти, і щоб не закінчувався цей вечір, і світили зорі, і місто, моє місто освітлювало мало не половину неба.

Життя як завжди намацало свої колії і незважаючи ні на що, продовжувало налагоджуватися. Прокинувшись і поснідавши в табірній їдальні, наша трійця рушала пішки до радгоспної контори. Частина шляху проходила дорогою, обабіч якої росли старезні, мало не в два обхвати пірамідальні тополі, звернувши з алеї ліворуч, ми опинялися на центральній вулиці селища і пройшовши повз сільську їдальню з трояндовою клумбою, хвилин за двадцять вже підходили до сірої будівлі контори.

Тут наші шляхи з Довнером розходилися. Він десь зникав, а я з Дасаєвим, на попутній вантажівці добиралися до томатного поля, де бригадирка Тома, кожен день, все з більшим пафосом роздавала нам якісь розпорядження і ми занурювалися в процес. Накерувавшись процесом та провівши автобуси з робітниками, я поспішав до табору, чепурився й залишок дня проводив у товаристві Ірини.

Довнер теж не пас задніх і вже через пару днів представив нам свою нову пасію, Ксюху, яка вчилася на третьому курсі педінституту, та на якомусь іншому факультеті ніж Ірина. Щоб Дасич не сумував і для балансу, Ірина познайомила його зі своєю подружкою Варєю і ми всі постійно робили все, щоб їх десь залишити на одинці, та Вова завжди викидав якихось коників, руйнуючи нашу ідилію. На противагу Дасаєву, в мене та Антона, все було чудово і ми проводили досить багато часу разом із нашими новими знайомими. Дівчата виявилися досить милими, веселими і модними створіннями. Чи не кожен день Ірина з'являлась в якомусь новому вбранні, міняючи щодня свій імідж разом із різноманітними хустками, шаликами і пов'язками. А ще дівчата частенько моталися розвіятися в місто, завжди повертаючись зі смачненькими тортками, чи тістечками і влаштовували нам солодкі столи.

Це якось дуже згодилося, коли до нас якимось вітром занесло Зюзя з Руденком та Шелягом, які проходили практику в Шевченківському, на іншому кінці міста. Відпросившись із роботи, ми відвели звалившись як сніг на голову товаришів у табір, де дівчата влаштовували нам чудовий стіл із тортом і тістечками. Це було напевно вперше в історії нашої компанії, коли ми відмітили зустріч саме солодким столом.

Незважаючи на мізерні розміри нашого пристанища, ми жили за принципом, що людина красить місце, тож повірте, краса нашого місця була незрівнянною. Магнітофон, або гітара, по черзі лунали на весь корпус до самого відбою, або й довше, а ще додайте сюди наші традиційні душевні розмови і святкове миготіння Антонової пожежної світломузики. Та як відомо, все кольорове і неординарне викликає неприйняття у всього сірого і посереднього, тож часто ця заздрість ставала причиною непорозумінь із деякими майбутніми географами і ботанами, а з їхньої подачі й керівництвом табору.

Справа в тім, що саме поняття відбою в Єрастівці, завжди було досить умовним явищем і майже все найбільш цікаве починалось саме після нього, а тут, якісь незрозумілі особи, нав'язували нам режим піонерського табору.

Особливим подразником адміністрації була вокальна творчість Довнера. Антон хоч знав і не дуже багато пісень, та майже всі вони були з тієї категорії, яку співати, а відповідно і слухати, можна було лише вваливши пару чарок тонізуючого напою, і якщо в нас із цим не було жодних проблем, то начальник табору і чергові викладачі не володіли цим секретом, тож кожен раз, коли з пожежного переходу центрального корпусу лунало: "Цыгане носят кольца, а кольца не простые, цыгане носят кольца, а кольца золотые", вокальний талант Довнера стикався з якимось несправедливим нерозумінням.

Дещо подібне відбувалося і при ранковому підйомі, коли всі студенти разом піднімалися і бігли на стадіон виконувати ранкову зарядку, а ми, спокійно закинувши на плечі рушники, йшли виконувати ранкове умивання. Та особливо напруженою ситуація стала після того, як у таборі з'явився декан під прізвищем Харламов.

Цей чоловік з коротким, гострим носом, бігаючими оченятами і виразом обличчя НКВДешника, тільки і займався тим, що постійно все винюхував і всіх ставив на місце. Все пізнається в порівнянні, тож навіть наш Віктор Юхимович Собко, на тлі цього аспіда, був просто доброзичливцем.

І от ця особа, яка зовсім не мала уяву про правильний ранковий підйом із промовою (про гарячий чай и печенье в столовой), чомусь вирішила, що люди, яких навіть Дім Дімичу не завжди вдавалося вигнати на зарядку, будуть виконувати його забаганки. Тож після двох нахабних спроб Харламова урівняти нас з іншими табірними обивателями, на третій, йому було запропоновано піти у дуже відомому, але не дуже приємному напрямку.

Судячи з реакції Харламова, таке з ним відбулося вперше і не маючи імунітету до подібних випадків, побліднілий та приголомшений, він миттєво десь зник. Наступного ранку нас вже ніхто не чіпав, і ми вирішили, що питання закриті.

Десь за пару днів вийшло так, що через дощову погоду, ми увечері ніде не пішли і разом із дівчатами просто проводили час у нашій кімнаті. Спілкуючись і в принципі тихо поводячись, всі засиділись, а дівчата досить суттєво затрималися після відбою. Раптом, незважаючи на пізній час, у коридорі почулись чийсь кроки і пролунав стук у наші двері. Звісно, що нічого доброго ці звуки принести не могли, але діватися було нікуди, та й провини за собою ми ніякої не відчували.

Я встав і злегка відсунувши штору побачив цілу делегацію очолювану нашим новим знайомим. Харламов стояв завернутий у залиту дощем військову плащ-палатку. З його мокрого волосся, обличчя і гострого носа стікала дощова вода, а за ним стояло декілька сонних, напевно піднятих щойно з ліжок викладачів педінституту.

Увірвавшись у відчинені двері, з озвірілим поглядом, він оглядався на всі боки, напевно сподіваючись побачити оргію, з оголеними, п'яними тілами, танцюючими на

столі.

Довнер із Дасаєвим спокійно сиділи на ліжках, я відкривши двері, вимушений був відійти в бік, а Ірина з Варєю і Ксюхою встали, ледве поміщаючись у таких розкішних апартаментах. Харламов смикався з боку в бік і збуджено повторював: " Вы видите, нет, ну Вы видите, я же говорил, с этим надо заканчивать". Сонні вчителі з кислими обличчями мовчки стояли і байдуже споглядали цей фарс, влаштований промоклим месником.

Зранку, зібравшись і відправившись як завжди на роботу, ми вже відчували, що скажений дід зробить з вчорашньої події всесвітній заколот і добром це все не скінчиться. Та чимчикуючи на поле, ми навіть і не здогадувалися про те божевілля, що чинив Харламов у цей час на табірній лінійці.

Зібравши на ранкову лінійку весь табір, декан вийшов вперед і з особливим пафосом почав нести таку ахінею, через яку дехто зі студенток мало не знепритомнів на місці:

"Их было пять человек, две девочки и трое парней. Сначала все выглядело невинно, но потом пошло по очень плохому сценарию. Двое удовлетворилось, а третий нет. В результате случилось самое страшное".

Натовп загомонів, як бджолиний вулик, і оглядаючись навсібіч, присутні почали голосно щось обговорювати. Хоча студентів у таборі і було досить багато, зважаючи на наше зOVOю і Антоном, так би мовити особливе положення, нас так, чи інакше знали майже всі, і про наші відносини з дівчатами також, особливо жіноча частина інституту. Крім того, зіпсоване сарафанне радіо рознесло по табору інформацію про те, що вчора щось сталося, та що саме, ніхто толком не знав, і наслуховавшись різних припущень всі з жахом чекали продовження від декана. Витримавши паузу, Харламов завершив свою притчу: "Это было в Никополе, в прошлом году".

Зітхнувши з полегшенням, натовп загудів ще голосніше, та мстиве стерво продовжувало насолоджуватися своїм бенефісом. Декан вивів наших дівчат і перед строем почав відіграватися на них за свою образу, роздмухуючи з невеличкого інциденту кримінальну драму. Звісно, що така слава нікого на тішила, та наші красуні виявилися досить мужніми особами і незважаючи на такий розголос, достойно перенесли цей казус. А головне, що ця подія не тільки не зіпсувала, а навіть ще більше зміцнила наші відносини з дівчатами, що явно розходилося з метою Харламова.

РОЗДІЛ 21

Для мене і моїх компаньйонів, ексцес із Харламовим закінчився переселенням у радгоспний гуртожиток, де після від'їзду сезонних працівників звільнилась кімната. Також, в наслідок цього переселення, на радість тамтешніх жриць нас було позбавлено можливості харчуватися в табірній їдальні. Тепер ми під пильним поглядом суворих хліборобів з настінних плакатів час від часу навідували радгоспну їдальню. Єдиним бонусом було зменшення відстані до роботи, натомість нам доводилося намотувати кілометри для зустрічей із дівчатами.

Сезон підходив до завершення, і разом із почавшимися дощами, в гуртожитку, що знаходився на першому поверсі радгоспної контори значно поменшало постояльців. З'являлись лише якісь тимчасові водії, експедитори й інші особи, з якими ми майже не спілкувалися. Та був серед мешканців і один особливий персонаж, на прізвисько Сталін. Не молодий вже чоловік, із червоним обличчям і солом'яним волоссям на голові, нічого зовнішньо не маючий спільного з вождем всіх народів. Мало не пів життя він просидів у в'язниці, а останні роки прижився в гуртожитку за схемою кота, пропадаючи раз на декілька місяців у невідомому напрямку, а потім нагулявшись, знов повертався до радгоспу. З якоїсь причини керівництво закривало на це очі, і кімнату Сталіна нікому крім нього не віддавали, навіть під час його загулів. Працював він різноробом і весь час крім запоїв та загулів був під рукою.

Походження його прізвиська можна було з'ясувати лише ставши свідком того, як випивши чарку горілки, цей індивідуум починав лаятись з якоїсь потреби. Зігнувшись у три погібелі, Сталін двома долонями одночасно в якомусь уповільненому темпі бив себе знизу в гору вздовж скронь, а потім, різко робив схожий рух у протилежному напрямку, б'ючи себе долонями вздовж зігнутих колін, і розкинувши в сторони руки з розчепіреними пальцями, протяжно, мало не співаючи вимовляв незмінну фразу: "Твою Сталина мать".

Жив він тихо, майже не привертаючи уваги, хіба що іноді, падаючи на підлогу для відпочинку після чергової пляшки хватався за скатертину, та скидав разом із собою стоячий на столі посуд і закусон.

А ще в Сталіна був плащ. Нереально крутий, шкіряний, французький плащ, який висів у нього за спеціальною шторкою й судячи з вигляду, якщо і вдягався власником, то напевно раз на рік, а то і рідше. Як таке чудо могло зберігатися в такого чуда, було справжнім чудом, та сам факт залишався фактом.

Кожен раз, коли нам з якоїсь причини доводилося заходити до Сталіна в кімнату, Воха Дасаєв мало не облизувався, дивлячись на цей витвір капіталістичної системи. Справа в тім, що Вовина мама працювала завідуючою в комісійному магазині, і рівного Дасичу модника в технікумі годі було й шукати. Наприклад завдяки старанням моєї мами, я мав досить непогані речі, та рівнятися кількістю і різноманіттям шаликів, курточок і кросівок із Дасичем, було невдячною справою. Та навіть для такої розпещеної особистості як Вова, плащ Сталіна був чимось недосяжним.

Опинившись у новому місці ми знов пристосувалися до нових умов. З пасіями в нас все було добре, тим більше що саме біля нашого гуртожитку місцеві влаштовували дискотеку, а після появи в таборі Харламова, всяке музичне життя там припинилося і вечорами студенти ходили розважатися до нас.

Наша нова кімната була мало не втричі більша табірної конури, тож і місця всім вистачало, ніхто не обурювався з приводу наших концертів, і ми могли займатися чим завгодно, не побоюючись привида в плащ-палатці.

Проводжаючи Ірину, я іноді навідував трояндову клумбу і поки дівчина чекала в тіні тополиної алеї, з'являвся з букетом духмяних квітів. Я вже твердо знав, що охорони

немає, сусідські собаки прив'язані й лякатися нема чого, тож звісно це вже був не той романтизм, що на першому побаченні, та все ж, думаю дівчину це тішило.

Поступово погода псувалася, пішли дощі. Помідорів на полі залишалося все менше, та й ті, що були, почали теж псуватися, їхній збір по розмоклому чорнозему давався все важче. Студенти, а особливо школярі дуже швидко втомлювалися і про виконання плану годі було й думати. Незважаючи на це, бригадирка Тома, постійно висловлювала нам якісь претензії та невдоволення. З кожним днем її запити зростали і вона чомусь вирішила, що нас із Воєюю направили в радгосп саме для підняття її власної значущості. Деякий час ми намагалися не звертати увагу, і ігнорували її зачіпки, уникаючи конфлікту, особливо після подій у таборі. Хоча була ще одна причина. Справа в тім, що Тамара хоч і мала більш-менш правильні риси обличчя і довге, відносно доглянуте волосся, крім не дуже гарного характеру, в неї була ще одна, досить неприємна вада — вуса. Кожен раз, коли бригадирка щось наvertала мені про нашу несумлінність і недостатню кількість зібраного врожаю, моя увага, мимоволі концентрувалася на верхній губі жінки і нічого поробити з цим я не міг, тож намагався триматися подалі, аби не зірватися і не наплести якихось дурниць у відповідь на її закиди. Дощі, брудні помідори, Тома, все це якось остогидло і почало набридати. А ще в Ірини закінчувалася практика.

Зважаючи на погоду, літні речі ми з Воєюю змінили на брезентові вітрівки та гумові чоботи, і так, шльопаючи шматками бруду по міжряддях, вирішували продовольчу програму. І от одного разу, я заведений після чергової езекуції Тамариними претензіями, в залитій дощем вітрівці, забруднених чорноземом гумових чоботях, вичитував одного з робітників, коли раптом, десь ззаду почув: "Смотри, этот как настоящий агроном"— хтось зі студентів педінституту, напевно з сарказмом, промовив це своєму товаришу, сміючись із мого вигляду і поведінки, та в цю хвилину я зупинився, озирнувся, і мене осяяло. Саме в цьому радгоспі, можливо на цьому ж полі, багато років тому я побачив мужика в брезентовій вітрівці і гумових чоботях, кваліфікувавши його, як агронома, і саме ця подія сприяла моєму теперішньому становищу, а тепер я стою в такій самій вітрівці, таких самих чоботях, а можливо й на тому самому полі і якийсь ботан кваліфікував мене "как настоящего агронома". Коло замкнулося.

За пару днів у студентів педінституту закінчилася практика і разом з усіма уїхали наші Німфи. Це посилило мою щорічну осінню меланхолію і вкрай зіпсувало настрій. Разом із виїздом табору, на нашому полі значно поменшало робітників. Ще декілька днів жовті Ікаруси привозили учнів шкіл, і студентів училищ, та їхня кількість вже не могла порівнятися з колишньою. Томатна лихоманка підходила до завершення. Тамару й далі з кожним днем несло все більше і одного разу, не витримавши її барських замашок я зірвався, і розповів їй все, що про неї думаю, а головне порадив поголити вуса.

Наступного дня ми з Дасичем і Довнером, в якого, як виявилось теж справи були не дуже, стояли перед зачиненими дверима приймальні директора радгоспу N, і під

стукіт Ларікової печатної машинки чекали, щоб нас хоч кудись пристроїли.

Після півгодинної напруги з приймальні вийшов гомінкий натовп людей і один із бригадирів, знайомий Антона, повідомив нам, що Антоніна Семенівна керуюча другим відділенням їде до сина в армію, і нам трьом в якості випробування довіряють її ділянку.

Того ж дня, після наради, нашу трійцю вивезли на друге відділення де ми приступили до справи. Нове поле нашої діяльності представляло собою зовсім іншу картину. Ніяких помідорів. Три відданих під нашу руку поля були вкриті столовим буряком, часником і перцем. Після розіграшу ділянок мені дісталися буряки, Довнеру перець, а Дасич потрапив на часник. І понеслося.

На відміну від поля з помідорами, на новому місці нашої діяльності вже зовсім не було студентів. Щодня туди завозилося декілька шкільних класів, а левову частку робітників складали шефи з кіровського рудоуправління, серед яких було багато моїх знайомих і навіть колишніх учнів із моєї школи. Кожного ранку ми приїжджали на поле і зустрічали ескадру довгих, жовтих Ікарусів, які важко похитуючись на слизькій, залитій великими калюжами ґрунтовці причалювали обабіч полів. З відчинених дверей автобусів підтягуючись і розминаючись після поїздки вивалювалась вдягнута в якусь сірість юрба. Головним був Іванович, сивий, літній чоловік, кульгаючий на одну ногу, колишній шахтар, який у сезон керував робітниками виділеними рудоуправлінням для допомоги підшефному радгоспу. Вийшовши з автобуса Іванович у супроводі двох своїх помічників підходив до нас, і на невеличкій нараді ми ставили завдання та вирішували куди, і скільки людей треба направити. Після розподілу робітників і наладки процесу, Іванович діставав зі своєї торби алюмінієву військову флягу і простягав мені, я щоразу традиційно відмовлявся, тож він декілька раз розливав її вміст між собою, та двома своїми помічниками. Згодом, походивши ще трохи по полю і покричавши для порядку на декого з підопічних, Іванович повторював маніпуляцію з флягою, після чого помічники відносили керівника в посадку де він відпочивав до кінця зміни.

Якщо з підопічними Івановича майже ніяких проблем не було, то школярі з лишком компенсували цей недолік і за себе, і за дорослих. Як тільки на полі з'являлися ці квіти життя, спокій і порядок зникав повністю й безповоротно. При чому це стосувалося саме молодших класів. З учнями старших я завжди знаходив спільну мову, і в більшості своїй це були врівноважені, самостійні люди, які спокійно сприймали завдання і майже не потребували уваги. А от там де були молодші, творилося щось неймовірне. Якщо дівчатка завжди тримались і слухалися вчительку, то малі негідники чоловічого роду сіяли навколо себе хаос і безладдя. Створіння, які самі були не на багато вищі за бадилля буряків, замість того, щоб збирати ці коренеплоди, бігаючи і галасуючи на все поле, кидалися ними один в одного, розкидаючи навіть купи, зібрані іншими робітниками. Вони нікого не слухали і нічого не боялися. Я схопив одного з таких розбишак за руку, та він не замовкаючи носився навколо мене так, що я його не втримав. Я кричав на них, потім на вчительку. Потім на них кричала вчителька, потім вона плакала і я її заспокоював. Це був якийсь апокаліпсис.

На щастя, невдовзі школярів перестали привозити, і в міжряддях буряків запанувала тиша та благодать. Життя текло спокійною течією, кожен займався своєю справою, я контролював процес, Іванович мирно відпочивав у посадці, робітники збирали буряк.

Після від'їзду дівчат у селищі вечорами особливо робити було нічого, тож ми їздили попиту пиво, або в нашу Криворізьку Лозуватку, з її єдиним дерев'яним кафе в центрі, або в аеропорт, де із місцевого кафе, за бокалом пива, спостерігали за злітаючими літаками. Дасаєв, який зовсім не вживав пива їздив із нами швидше за компанію, та просто щоб розвіятися, хоча на відміну від мене з Довнером, заряджених парою літрів бурштинового напою, більшу частину часу просто нудгував. Залишившись без можливості харчуватися в табірній їдальні, ми крім обіду, купляли їжу за свій рахунок, а подібні поїздки взагалі досить швидко виснажували наші й без того незначні ресурси. Довнер, числячись агрономом, отримував платню, та бенкетувати за його рахунок нам було якось не з руки.

РОЗДІЛ 22

Одного дня до мене підійшов Дасич, який керував збором часнику. Він був якийсь збуджений і схвилюваний: "Слухай Андрюха, тут до мене мужик підходив, пропонував продати ящик часнику".

— А ти що?— запитав я, оглядаючись навколо.

— А ти думаєш це нормально? – переминався Вовка.

— Не знаю, я задовбався брати гроші в матері і витратити на хавчик. Нас годують раз на день, а хотілося хоча б тричі — розмірковував я.— ну ладно, що ти йому сказав?

— Я продав -усміхаючись відповів Дасич — за п'ять рублів.

За п'ять рублів. Це була фраза, яка відразу розвіяла всі сумніви і вирішила всі наші фінансові, та культурні потреби. А після того, як Антон схвалив Вовкін вчинок посилаючись на те, що і помідори і перець і все, що тільки можна, керівництво здає на ліво, притихло якесь недобре відчуття в грудях. Та й нефільтроване пиво, яким нас частенько частував відставний майор Петрович, що працював сторожем на наших полях, теж йому на пивзаводі не за блакитні очі дають, добавив Довнер, остаточно закриваючи питання з нашим сумлінням совісті.

Тепер такому заможному панству проводити час в якійсь Лозуватській дерев'янці було якось і не солідно. По завершенні зміни, відправивши ескадру Ікарусів із робітниками, ми переодягалися і їхали гуляти в Кривий Ріг. Там ми тинялись по місту, або проводили час у пивбарі на Дзержинці. Старий, нічим непримітний бар у підвальному приміщенні приваблював нас своєю близькістю до приміської автостанції, копченими оселедцями і своїм контингентом. Неймовірні персонажі в піджаках на майку, з розтягнутими колінами спортивок, у шляпах з обдертими полями, створювали атмосферу якогось радянського кінофільму і були таким собі, безкоштовним атракціоном. Ми ставали за стіл у кутку біля вікна з вентилятором у кватирці (дякую Колєся, згодилося другий раз у житті), виставляли на стіл бокали з пивом, розкладали

на газетку тушки оселедця і насолоджувалися напоєм, споглядаючи за відвідувачами під коментарії Довнера, рівних якому в цій справі не було.

Я з Антоном пив пиво, Дасич їв рибу, ханурики копошилися розбавляючи пиво горілкою, вентилятор гудів. Коли гул вентилятора переставав нам дошкуляти, це було сигналом, що нам вистачить і пора забиратися.

Зранку, ми знов зустрічали караван Ікарусів і займалися збором врожаю, широко вірячи у свою місію по виконанню продовольчої програми. Все було добре, крім однієї маленької дрібнички. Віталька. Яку посаду займала ця особа, я так і не зрозумів. Віталю їздив на синьому "Запорожці" з прикріпленим на даху рупором і несучи через нього якусь маячню, ганяв робітників із незайманих полів, і відбирав торби з понаднормовими овочами. Та декілька раз він був помічений нами біля ящиків з овочами з якимись сторонніми людьми, після чого ящики безслідно зникали. У Довнера з Віталем колись був досить суттєвий конфлікт, після якого водій синього запорожця об'їжджав Антоху через три поля. До нас Віталька теж віднісся якимось без поваги, і після якихось безпідставних звинувачень тікав на запорожці напростець, через поле з цибулею. Та головне, що цей казковий чоловік мав чорний блокнотик, до якого заносив якісь свої роздуми і результати спостережень. Хоча після наших співбесід Віталю і тримався від нас на відстані, напевно в його записнику з'явилися якісь записи стосовно нашої трійці. Та поки Антоніна Семенівна в якійсь із військових частин на просторах Радянського Союзу годувала домашніми пиріжками свого сина, альтернативи нам не було, тож доля перцю, часнику, буряків і інших родичів Чиполліно з другого відділення трималася суто на нашій самовіддачі.

Варя і Ірина були родом із Кривого Рогу, тож після занять в інституті їхали додому, і нам із Дасичем, враховуючи розміри міста, та час добирання, розраховувати на зустріч із дівчатами в будній день не доводилось. А от Антонова Оксана була іногородньою, з Нікополя, тож жила в гуртожитку від інституту і Довнер частенько її навідував.

Якимось відробивши день, зібравшись у місто, ми чепурилися і готувалися до поїздки. Довнер збирався до Ксюхи, а ми з Вовою були предоставлені самі собі. Дасич якимсь переминався, а потім десь зник. Зібравшись, я вийшов у коридор і почув, що Вовка у сусідній кімнаті про щось домовляється зі Сталіним. За хвилину з кімнати вийшов Антон і ми зайшли до сусіда. Дасич стояв у кімнаті і тримав у руках плащ. Сталін, сидячи на ліжку з невдоволеним виглядом щось бубонів, із чого ми зрозуміли, що Вовка випрошує плащ. Сталін дуже не хотів позичати мабуть єдину цінну річ у всьому житті, та ще трохи поламавшись, попередивши про відповідальність, махнув правою рукою і гордовито заявив: "Добре, бери. Ти ж не забудь, три літри пива, як домовилися".

Приїхавши в Кривий Ріг наша трійця розділилась, Антон поїхав до інституту, а я намотував кола містом, складаючи компанію новоявленому Алену Делону в чорному плащі. Находившись містом і намилювавшись своїм відображенням у напівпорожніх

вітринах магазинів, Дасич був у такому піднесеному настрої, що сам запропонував мені зайти до пивбару на Дзержинці, в який раніше ми затилювали його мало не силою.

Створивши в пивбарі серед хануриків у майках і розтягнених спортивках фурор, приблизно такий, як колись Колумб серед американських туземців, Дасич із власної волі випив бокал пива, а потім ще один.

Так як Довнер десь там був зайнятий своєю пасією, а нам із нашим скудослів'ям коментувати місцевий контингент годі було й намагатися, допивши пиво і не дочекавшись припинення гудіння вентилятора, ми почимчикували на автостанцію. Дасич, до того завжди небагатослівний і не гомінкий, під якимсь чарівним впливом плаща з пивом, змінився до невпізнання. Замість спокійного, урівноваженого Вови, біля мене затараторив якийсь незамовкаючий балакун.

Прийшовши на автостанцію, я купив квитки і стояв у будівлі, споглядаючи через велике вікно за метушнею на дворі. Незважаючи на вечірній час, базар, біля якого знаходилась автостанція жив своїм життям. Людський потік кудись біг, метушився, щось шукав, купував, продавав. Недалеко від центрального входу до базару, свою виставу розігрували наперсточники. Підставний шахрай, мало не щоразу вигравав ставку, зоохочуючи роззяв. Трохи поодаль тупцювали бики, готові втрутитися в разі проблем з зарвавшимися невдахою, програвшим гроші і піднімавшим зайвий галас.

Спершу, Вова розігрітий вересневим сонцем, пивом і плащем, не схотів заходити в задушливе приміщення, тож залишався на дворі, курих, та насолоджувався своїм новим іміджем, порушенням координації і сплутаністю свідомості.

Я й далі стояв біля вікна, коли до мене раптом підійшов посміхаючийся Вовка:

— Слухай Андрюха, ти бачив? Він зовсім не вміє крутити наперстки. Я спокійно можу в нього виграти. От пішли, побачиш - не вгамовувався Дасич.

— Так Вова, сходи, якщо хочеш без штанів поїхати додому - відрізав я товаришу.

— Да, то такі аферюги, що свою справу знають - підхопив розмову дідусь, що стояв поруч і теж споглядав за наперсточниками.

— І як ще дурні знаходяться, що ведуться? - відповів я, споглядаючи, як у сторону наперсточників крокує людина в чорному шкіряному плащі. Озирнувшись, я зрозумів, що то була за людина.

За хвилину перед вікном автостанції швидкою ходою пройшов якийсь лисий мордоворот, із плащем під пахвою. До нього з заду підбіг Дасич без плаща і вирвавши його в мордоворота, побіг геть від автостанції. Я вискочив на двір і побіг за Вовкою.

Не роздумуючи ні секунди, ми вскочили в одне з стоячих на майданчику таксі: "Шеф жени, потрібний лічильник".

Таксист напевно дуже розторопний хлопець, швидко врубившись в обставини, досить вправно керуючи машиною, вискочив на дорогу і закусивши газ до поліка, помчав геть від базару. Обернувшись, я побачив "Волгу" і "Жигулі", які не відстаючи рухалися за нашим авто.

Декілька перехресть нам вдалося проскочити на зелене світло, та раптом Фортуна

десь відволіклася і на наступному світлофорі, крім червоного світла, шлях перегородила дитяча група, що парами переходила дорогу по пішохідному переходу.

— Я нічого не можу зробити – чомусь виправдовуючись, звернувся до нас водій.

З "Волги", що зупинилась біля нас вийшов невеличкий, худорлявий чоловік і звернувся до нашого водія: "Я записал твій номер. Проедешь и за поворотом станешь у обочины".

Водій запитав нас, що робити? Може відвезти Вас до міліції? Нащо протверезілий Дасич відповів відмовою.

Проїхавши перехрестя, таксі пристало до узбіччя. З супроводжуючих нас "Жигулів" і "Волги", вийшло декілька чоловік. Один із них відкрив двері таксі зі сторони Дасаєва і витягнув із Вовиних рук плащ. Раптом, Воха вискочив із машини і підбігши до бандюка схопив плащ. "Стой, семечки отдай!", прокричав Дасич, витяг із кишені плаща жменю насіння і з високо піднятою головою повернувся в таксі.

Повертатися на автостанцію не було ані бажання, ані сенсу, тож водій відвіз нас на Соцмісто, звідкіля ми аеропортівським автобусом доїхали до перехрестя, з якого ще п'ять кілометрів мовчки йшли до селища. На Соцмісті на останні гроші Дасич купив три літрову банку пива для Сталіна. Ми йшли і я представляв, як зрадіє Сталін такому вигідному обміну.

Прийшовши в гуртожиток ми застали там Довнера. Поки ми з Вовою бавились у гангстерів, Антон спокійно повернувся з міста і чекав нас у кімнаті. Вислухавши наш кримінальний детектив, Антон узяв бутель із пивом і ми пішли з докладом до товариша Сталіна.

Постукавши в двері, ми по черзі зайшли до кімнати Сталіна (це Вам, не догану від Короля отримувати). Господар сидів в окулярах на ліжку і читав книгу. Побачивши Дасича, старий стрепенувся і втупився на Вову запитуючим поглядом. Антон поставив на стіл стакан, налив пива і протягнув чоловіку.

— Ребята. Что случилось? – ковтаючи пиво і відчуваючи щось недобре запитував Сталін

— Где плащ?

— Ты выпей – наливаючи другий стакан, заспокоював чоловіка Довнер.

— Та нет ребята, что случилось? – випивши другий стакан і озираючись на нас, запитував Сталін.

— Короче Сталин, плащ ушел – не тягнучі кота за хвіст, рубанув Довнер.

— Подождите, Вы что-то не то говорите, ребята, как ушел, куда ушел? – мало не плачучи завопів старий.

— Сталин, плащ ушел – наполягав Антон. А потім переповів шокованому чоловіку почуту від нас версію подій.

Вислухавши Антонову розповідь, Сталін зайняв напівзігнуту позу і почав свій танок, зі згадкою Сталіна матері. Потім він видав ще з пару десятків різноманітних виразів, судячи з яких, можна було зробити висновок, що прізвисько Сталін, не єдине, яке за аналогією можна було надати цьому індивіду. Пообіцявши відшкодувати збитки,

ми залишили Сталіна на одинці з пивом і відчаєм. Десь за годину, колишній володар чорного плаща вирубився, сповістивши про це сусідів по гуртожитку глухим гуркотом падіння на підлогу тіла і посуду зі стола.

Повернувшись наступного дня з роботи, ми застали кімнату Сталіна порожньою і після цього більше ніколи його не бачили.

РОЗДІЛ 23

Фортуна, що відволіклась від мене з Дасичем на криворізькому перехресті, вочевидь так захопилась якимись іншими справами, що наші справи просто покотилися до прірви. Спочатку додому повернулась управляюча другим відділенням, Антоніна Семенівна. Крім того, що ми стали вже й не особливо потрібними, на нас вирішили навішати всі проблеми радгоспу, наче це я з Дасичем та Довнером винен у низьких врожаях і взагалі в провальній радгоспній системі. На додаток Антоніні Семенівні хтось, вочевидь володар чорного блокнота і синього "Запорожця", доповів, що ми навіть не з'являлись на роботі, а школярі з іншими робітниками, напевно самотійно, без чийогось втручання, кожен день розподілялися на полях і вели битву за врожай до останнього буряка.

Після цього між працівниками радгоспу поповзли плітки про якийсь плащ, якогось Сталіна, якого, чи то побили, чи то взагалі десь вивезли за той плащ. Це все ще більше похитнуло наше і без того хитке становище, а коли Дасич перестрибуючи рядки з цибулею вдруге наздогнав синій "Запорожець" і його власник відбувся не дуже легкими моральними пошкодженнями, нам повідомили, що така поважна організація, як радгосп N не потребує наших послуг.

Довнер, який за штатом числився агрономом із захисту рослин був офіційно звільненим із радгоспу з записом у трудовій книжці, і відпущений на всі чотири сторони. Він того ж дня зібрав речі і поїхав додому.

Моє ж із Дасичем становище, м'яко кажучи, виявилось трохи скрутніше за Антонове. У даній ситуації ми були ніхто, і звали нас ніяк. Ми не числилися, а ні тимчасовими, а ні постійними працівниками радгоспу, і навіть не знали де тепер знаходяться наші направлення на практику. Тож просто зібрати речі, і поїхати ми не могли, це було аналогічним написанню заяви за власним бажанням про припинення навчання в технікумі. І взагалі, ми з Дасаєвим ризикували увійти в історію технікуму, як перші студенти, які не пройшли переддипломну практику і залишитися в пантеоні слави alma mater навіки укритими ганьбою.

А ще, з кожним днем у моїй голові все голосніше чулись погрози Підгорного про особисту перевірку. Справа в тім, що до кожного господарства де проходили практику студенти з Ерастівки, мав приїжджати хтось зі складу вчителів в якості перевіряючого. Та зважаючи на якесь дивне відношення Буріка до місця нашого відбування практики, ми навіть і не сумнівалися, що до постаті ревизора. Та поки наші справи були більш-менш нормальними, ми якось не дуже цим переймалися, а от тепер, чорні хмари насувались з усіх боків і на обрії нашого майбутнього замайоріли не дуже добрі

перспективи.

Розгублені і виморені останніми подіями, ми вирішили трохи розвіятися і вирушили до Шевченківського, провідати Руденка із Зюзем, та обмінятися таким багатим досвідом, набутим під час нашої практики. По дорозі до однокласників нам зустрівся Вова Біловус із Б групи, якимось дивом опинившийся проїздом у Кривому Розі. Він відбував практику в якомусь горіховому, чи гороховому господарстві, і все в нього було добре, і він був усім задоволений. Щиро порадивши за товариша, зустріч з яким ще більше зіпсувала нам настрій, ми нарешті потрапили до Шевченківського.

Тут теж все було чудово. Зюзько з Русланом і Шелькою практично не маючи ніяких обов'язків жили в своє задоволення, і паралельно писали дипломні роботи. Зрадивши успіхам і цих товаришів, переночувавши в гуртожитку, два невдахи мовчки поверталися дивуючись тому, яким прекрасним може бути чуже життя, особливо на тлі того, як твоє руйнується якимсь нестримним вітром обставин.

Зважаючи на ці обставини, Дасич запропонував провести пару днів у його бабусі в Лозуватці, відпочити і обміркувати наші наступні дії. Сказано — зроблено. Два дні ми провели на невеличкому дерев'яному човнику з вудками в руках, стежачи за поплавками і покидаючи його тільки для ночівлі. Інгулець ніс свої спокійні води між Лозуватських скель, відображуючи на своїй чорній поверхні ті скелі, навколишні хати, верби, бані мало не єдиної церкви вцілілій на Криворіжжі і човник, спокійно стоячий на воді, попри бурі, що бушували в душах двох рибалок спостерігаючих із його бортів за поплавками.

Тиша та краса навколишніх пейзажів зробили свою справу, роби що маєш і будь що буде, вирішили ми, й наступного дня вирушили до радгоспу.

Зайнявши стіл в якомусь закапелку контори, ми пообкладалися купами амбарних книг, графіків, довідників, накладних і іншого канцелярського мотлоху, та цілий тиждень, виходячи тільки на перекури, вдарилися у наукову працю. Тепер із Вовою я знав спеціалізацію господарства, кількість поголів'я рогатої худоби і робітників, середню врожайність, площу посівних полів, і ще купу всякої інформації, за яку, аби не наше патріотичне виховання, ЦРУ, цілий блок НАТО і інші вороги радгоспної системи, напевно, могли б відвалити достатньо кругленьку суму. Та на щастя, незважаючи на відношення керівництва радгоспу до нас, ми з Дасичем були справжніми патріотами, а може через те, що нам ніхто не пропонував кругленької суми за ті данні, я вже не пам'ятаю, та ті данні померли десь серед куп макулатури, разом із нашими дипломними роботами, а потім і самою радгоспною системою.

Після закінчення дипломної роботи, описавши в щоденнику мало не кожную хвилину, проведену на полях радгоспу, нам із Володимиром залишилась справа за малим, отримати характеристику і бігти не озираючись. Ось тут і почалася наша справжня практика і перевірка на профпридатність у польових умовах. Обходячи кабінети радгоспної контори, які півтора місяці тому ми обходили з вимогою прийняти нас на практику, ми тепер обходили з наполяганням, щоб нас відпустили з цієї практики, та спротив був ще більш запеклим, ніж при прийнятті. Ніхто в радгоспі,

попри всі умовляння не збирався нами займатися. А та сама жінка, що колись питала нас, чи ми з Антоном з одного технікуму, знов ввела нас із Вовою в ступор: "Де Ви такі взялися? Ну були минулого року з вашого технікуму студенти, хлопці як хлопці, нормальні люди, а Ви? Нащо ви Віталю того по полю ганяли, зі Сталіним тим, алкоголіком що зробили? У трудовому таборі, що накоїли? Знаєте, як на Вас їхній декан скаржився? А Антон Ваш, ще й Ларису так образив. Ви з тим Довнером, наче з тюрми якоїсь, а не технікуму. Тут ніхто нічого не підпише, звертайтеся до Антоніни Семенівни, Ви ж у неї робили, нехай вона підписує".

Отримавши відмову в конторських кабінетах, двоє молодих людей, з останньою надією, пішки, вирушили до другого відділення, яке знаходилося на краю радгоспної географії, приблизно в двох переходах до горизонту, а потім ліворуч.

Наш із Вовою шлях проходив вздовж величезних, порожніх полів, на яких ще зовсім недавно кипіло життя, і де ми з такою самовіддачею і ентузіазмом бились за врожай, а зараз вимушені плентатися повз них за якимись підписами. Колишні помідорні й бурякові плантації тепер чорніли свіжою оранкою, над якою кружляли незчисленні зграї чорних граків, навиваючи спогади й наганяючи на нас ще більшу депресію.

Контора другого відділення знаходилася біля великого саду, який я знав ще зі шкільних часів. Тоді наш клас щороку привозили на збирання черешні, через що я навіть пам'ятав деякі дерева, на стовбурах яких, напевно, за бажання ще можна було знайти зарубцьовані написи з іменами моїх однокласників. Але тепер я опинився тут зовсім з іншої, не дуже приємної причини. Та як виявилось, ще й даремно. На відділенні керуюча Антоніна Семенівна категорично відмовилася щось нам підписувати: "Я не знаю як Ви працювали. І взагалі мені казали, що Ви не з'являлися на роботі. Я боюся. Йдіть до директора " .

У понеділок, 16 жовтня 1989 року, коли всі нормальні учні нашого курсу сиділи в аудиторіях із землеробства, механізації і овочівництва, двоє їхніх однокурсників, чиргикали степовими просторами Криворіжжя, втрачаючи з кожним кроком надію на благополучне завершення практики у такому чудовому і передовому господарстві. Повернувшись знов до контори, ми почули новину, яка остаточно розвіяла наші сподівання, директор радгоспу на цілий тиждень поїхав у відрядження. Цю фантастичну звістку нам сповістила секретарша Лариса, колишня наречена Антона.

Вислухавши нашу сповідь, Ларік посміхнулась і промовила: "Ех Ви, ось як треба" і показала мені якийсь аркуш. Я автоматично узяв у руки папірець і прочитав надпис, де єдиним словом, раптом зайнявши весь об'єм мого мозку, було слово характеристика.

— Що це, Лариса?— запитав я.

— Це моя характеристика - кокетливо відповіла секретарша — мені Харламов запропонував вступати до педінституту, от і характеристика. Сама писала.

Раптом мої руки затремтіли, в грудях перехопило подих, а в голові задзвеніли кришталеві дзвоники: "Це воно, тільки не упусти, тільки не упусти".

— Лариса, киця, а в тебе є ще такі аркуші?— Запитав я, тримаючи білий папірець у

руках.

— Звісно є, а як же? – Похвалилася дівчина, виймаючи з шухлядки цілу пачку з білими, гладенькими, запашними аркушами А4.

Від такої нагоди я не міг відмовитися. Переді мною сиділа секретарша з печатною машинкою, цілою пачкою аркушів, а я тримав у руці зразок характеристики, з якою можна було претендувати, не те що на повернення до технікуму, а навіть, мало не на посаду директора цього технікуму. Що б там не було, та спробувати було варто і в даній ситуації треба було поспішати, бо хто її знає ту Фортуну, знов вона зі мною, чи так, просто забігла на перерву.

Тримавши аркуш, я почав диригувати, диктуючи текст характеристики, змінюючи прізвища, імена і посади, а Ларік, старанно вибивала на машинці літери, мов піаніст-віртуоз ноти на клавіатурі фортепіано, випромінюючи найпрекраснішу в світі на той момент для мене з Дасичем музику.

За декілька хвилин, я з Вовою тримали на руках по два екземпляри папірців з описом людей, яких серед грішних землян годі було й шукати.

Тепер, щоб підтвердити наш високоморальний статус, залишалась маленька дрібничка, навіть дві, підпис офіційної особи на фоні печатки. Якщо підписи офіційних осіб ще зі шкільних часів для мене не створювали проблем, то з печаткою була проблемка, печатка була в столі директора, а директор взагалі, хто знай де. На цьому наша казка мала закінчитися не дуже добрим кінцем і можна було розходитися, та Пані Фортуна, все ж хоч і має досить вередливу вдачу, іноді витворює такі речі, що диву даєшся.

Сидячи в приймальні, розглядаючи такі цінні ще декілька хвилин тому папірці, ми з Вовкою остаточно прощалися з надією. Ларік пилочкою підправляла манікюр, десь у куту дзижчала муха, напевно потрапивши в тенета павука, по коридору тинялися конторські робітники, заглядаючи в приймальню, щоб потеревенити з Ларіком, та побачивши нас десь зникали.

Двічі коридором пробігла якась жінка, пропонуючи робітникам придбати марки, чим наводила на них паніку ще більшу ніж ми з Дасичем. Проходячи повз приймальню втретє, жінка зайшла і почала скаржитися секретарші на працівників контори, які зовсім не купують марки, ігноруючи мир у всьому світі і недбало ставляться до охорони пам'яток архітектури. Окинувши нас поглядом, особливо ні на що і не сподіваючись, вона запропонувала нам зробити внесок у справу миру, або збереження пам'яток архітектури.

— А хто Ви? – запитав я, оглядаючи жінку.

— Це наш керівник профсоюзу – відрапортувала Лариса.

— А печатка у Вас якась є? – поцікавився я, розвиваючи тему.

— А як же, я ж керівник профсоюзу – з подивом відповіла жінка.

— А там написана назва радгоспу? – уточнював я, обмірковуючи новий план.

— Звісно ж є, Катя неси печатку – читаючи хід моїх думок, зраділа Лариса.

За хвилину Катерина принесла печатку з написом "Профсоюз радгоспу N".

Повивертавши кишені, ми з Дасичем виконали тижневий план захисту миру і охорони пам'яток архітектури, вдячність за що, отримали на час печатку, після чого узаконеними були не тільки наші характеристики і дипломні роботи, а навіть кожна сторінка щоденників із докладним, щоденним описом нашої боротьби за врожай. Отримавши підписи Ларіка і Катерини, розцілувавши наших рятівниць, вже цього вечора, я з Вовою були в Ерастівці.

Наступного дня ми здали секретарші технікуму свої дипломні роботи, характеристики і щоденники, з занотованим та підтвердженим печаткою, кожним днем, проведеним у радгоспі в боротьбі за виконання продовольчої програми. Єдиним невирішеним питанням залишилась наша перевірка. Ми спочатку декілька днів старалися не з'являтися на очі Підгорному і очікували на якусь розв'язку, та все було тихо, навіть на своїх уроках Бурік поводився як завжди, нас не чіпав, і нічого не питав. Це наче б то і було добрим знаком, та напруга не спадала.

Так пройшло мало не два тижні. Якось сидючи на парі овочівництва, я помітив, що викладач, Віктор Григорович Підберезський, якось дивно на мене дивиться. Постійно підходить з якимись невпевненими рухами, наче щось намагаючись сказати, але все не наважується. Нарешті, зібравшись із духом, у своїй звичній манері, засунувши руки в штани і виробляючи ними там якісь маніпуляції, Віктор Григорович звернувся до мене:

— Слухай Голуб, а то ти там був на практиці в радгоспі N?

— Так — відповів я і від несподіванки обернувся, дивлячись на Дасича — Я, а що?

— З Каганцем? — продовжував викладач.

— Так, із Каганцем, а що таке? — уточнив я, намагаючись піймати погляд вчителя.

— Та я оце. Та я оце, у Вас перевіряючим був — переминаючись із ноги на ногу і відводячи погляд у вікно, продовжував Віктор Григорович.

— І як? — запитав я, знов оглядаючись на Воху, який застиг у напруженні.

Віктор Григорович, якось зніяковів, а потім витримавши паузу, своєю, не з чим не зрівняною вимовою видав:

— Та я оце приїхав, а воно нібито дощик, тож я поїв в їдальні і поїхав додому — різко закінчив викладач, щурячись і напевно відчуваючи полегшення.

Уся група випала зі сміху, а в мене з Вовою нарешті спав із душі такий величезний тягар підозри і невизначеності, що я мало не злетів до стелі.

Після цього ми розслабилися і вже спокійно ходили на заняття, не переживаючи, що нас наздожене відлуння нашої практики.

Так все налагодилося і заспокоїлося, а десь за місяць, ми з Вохою вже повністю забули, й зовсім не думали за пройдешні неприємності. Та одного дня, перед початком пари плодоводства до аудиторії увійшов завуч і побачивши мене, махаючи якимсь папірцем звернувся:

" Так Голуб, догрались? Бери Каганця, терміново до мене в кабінет". Піднявшись на другий поверх, ми з Дасичем зайшли до приймальні завуча, де крім Романенка ще стояла вічно бліда секретарша. Слід за нами з'явився Бурік і зайшла по якихось своїх

справах Наталія Нікіфоровна Кошман.

— Так Голуб, розповідай - почав завуч, гойдаючись на ногах і втупившись у папірець.

— Що розповідати?— дійсно не розуміючи теми розмови, запитав я.

І тут почалося.

— Як що розповідати, розповідай, що ви накоїли під час практики? — продовжував Романенко.

Секретарша полізла в шафу і діставши стопку грамот, почала тикаючи ними нам в обличчя причитати: "Ось так було всі роки, а Ви? А Ви?"

— Голуб, Каганець, я ж Вас попереджав, я ж Вам казав, це передове господарство, виберіть інше - почав ревти на всю приймальню Бурмило.

Не розуміючи про що йдеться, всіх по черзі питала Наталія Нікіфоровна: "А что произошло? Что здесь случилось?"

Ми з Дасичем стояли посеред приймальні, а навколо нас, як у сюрреалістичному фільмі бігала секретарша з грамотами, тикаючи їх усім підряд під очі і мало не плачучи, голосила: "Так було завжди. Всі роки. А вони, що ж це таке? " Раптом вона перечепилась об ніжку стільця і грамоти за всі роки, розлетілись по приймальні. Бурік продовжував кричати, що він всіх попереджав. Завуч запитував, що ми наробили? А Наталія Нікіфоровна все ж намагалася з'ясувати, що тут відбувається. Нарешті Наталія Нікіфоровна звернулась до мене: "Андрей, а что здесь происходит?"

— Я не знаю, Наталія Нікіфоровна.— відповів я, намагаючись нарешті теж з'ясувати, що тут відбувається. Я підійшов до Романенка, відмахуючись від грамот секретарші і взяв із рук завуча таємничий папірець. Це була повістка на моє і Вовкіне ім'я, яка забов'язувала нас з'явитися до дільничного криворізького району.

Зібравшись із думками я проголосив: " Нічого ми не наробили. Ми стали свідками страшного злочину і нас викликають, як свідків на впізнання".

— Якого злочину? - запитав приголомшений таким поворотом Романенко.

— У нас підписка, ми не маємо права розголошувати — відрізав я, глянувши на секретаршу збираючу розкидані по кабінету грамоти. — Можливо нас нагородять. Можливо грамотами.

— Так, у нас підписка - підтвердив Дасич, ствердно киваючи головою.

Після такого повороту усі заспокоїлися, усі крім Підгорного, який виходячи з приймальні продовжував щось бурмотати про попередження і передове господарство.

Отримавши дозвіл від завуча, ми з Дасаєвим вже цього дня відправилися в Кривий Ріг, а

наступного, насилу знайшовши вказану в повістці адресу відвідали дільничного. Там ми з'ясували, що десь пару тижнів тому, знов повернувшись до радгоспу після традиційного загулу і вийшовши із запою, Сталін згадав за свій плащ. Узавши в конторі адресу технікуму, він написав заяву в міліцію про інцидент, що й стало причиною нашого виклику.

Залагоджувати справу звісно був вимушений батько Дасича. Він компенсував потерпілому збитки, та саме цікаве те, що в приватній розмові сам дільничний натякнув, що зважаючи на постать Сталіна все можна було вирішити і за допомогою трьох літрів самогону.

На цьому наша практика остаточно завершилася, і згадувалася мені лише тричі. Перший раз, рівно через рік, коли я вже служив в армії і якось подумав, як там Петро Йосипович зі своїм передовим господарством? Другий, коли через багато років проїжджаючи по справам тими краями бачив залишки трудового табору, пеньки топиною алеї і вишневого саду, а третій, коли вигадував цю казку.

РОЗДІЛ 24

Після повернення з переддипломної практики, незважаючи на деяке не досить приємне відлуння, пройшовши крізь сито і решето, я з Дасичем влився в науковий процес і насолоджувався студентським життям. Провчившись три роки, тепер в якості старожил, ми могли дозволити собі трохи розслабитись перед вирішальним ступенем навчання. Переселившись за традицією в двоповерховий гуртожиток, четвертий курс отримував такий собі імунітет від рейдів чергових вчителів і міг весь позаурочний час присвячувати поглибленому вивченню агрономічних наук і супутніх їм тем.

Все починалося з одного нововведення, яке з'явилося після нашого повернення, а саме рейду по гуртожиткам другого та першого курсу і збору талонів на цукор. Так, саме ці папірці з круглими печатками і написом: "цукор 1 кг." після своєї появи перетворились на досить тверду валюту, якщо справа стосувалась одного рідкого товару. Незважаючи на самовіддане відношення до виконання продовольчої програми на переддипломній практиці нашим курсом, це якось мало вплинуло на загальну ситуацію в країні, і крім все частіших проблем із цигарками, в магазинах подорожчала горілка, чорнила продавали в обмін на порожні пляшки, і з вільного продажу повністю зник цукор, на який почали видавати талони. Почувши новину про продаж вина в обмін на порожні пляшки, ми звісно віднеслися до цього з гумором, маючи на увазі нескінченні, залишені поколіннями наших попередників запаси цього ресурсу в хащах кленового лісу, тож пообіцявши продавчині незабаром повернутися з мішком пляшок, не гаючи часу помчали в гайок, та прошерстивши вздовж і поперек усі чагарники, були шоковані, знайшовши лише пару розбитих пляшок. Тож наше чорнильне джерельце вичерпалося остаточно і назавжди. А як же студентам і без чорнила? Така ситуація могла вкрай негативно вплинути на навчальний процес. Отже для підтримки наукової діяльності, майже на сто відсотків наші потреби прийшлося задовольняти виробом місцевих майстрів, який тепер на відміну від колишніх абрикосівок і бурячих відрізнявся присмаком радянських цукерок "Батончик", або "Горошек", в залежності від сировини виготовлення. Зібравши потрібну кількість талонів, Саша Мел у супроводі Комсорга сідав на власний МТ і деренчачи та вивергаючи хмари кіптяви, починав від'їжджати від гуртожитку, та за хвилину, пригадавши минулі випадки, досвідчений

четвертокурсник не скидаючи газ кричав нам через вікно: "Може три мало? Може шість взяти?" На що отримував ствердну відповідь і вирушав на точку.

Десь за пів години гуркіт мотоцикла сповіщав, що Мел привіз вантаж об'ємом у шість літрів. До цього моменту стіл в одній із кімнат вже був накритий нехитрим закусоном, зіркою якого, між кабачковою ікрою та морською капустою була справжня наукова страва у вигляді сала, нарізаного транспортиром.

Всі ці наукові засідання на перший погляд були схожі на звичайну п'янку і будь яку сторонню людину сам процес і перекури з музичними паузами під гітару могли ввести в оману, та це тільки на перший погляд. Вже десь після третього заходу, міроприємство наповнювалося науковою тематикою і атмосферою. Розігрівшись міцним напоєм із присмаком цукерок "Горошек" і розім'явши голосові зв'язки Цоєвською "Звездой по имени Солнце", раптом хтось із присутніх зачіпав якесь питання стосовно нашої майбутньої спеціалізації і вже десь під третю ранку, крізь куряву сигаретного диму з вікон нашої двоповерхівки лунав гомін дискусій майбутніх спеціалістів широкого профілю про доцільність оранки, або про відмінність полуниці від суниці.

Я не знаю про що ведуть розмови на подібних заходах учні навчальних закладів залізничного транспорту і чи сперечаються студентки установ що готують спеціалістів для легкої промисловості про відміну бязі від сатину, та ми поводитись саме так.

Звісно більшість цих дебатів проходили в традиційній буденній манері, й вважалися чимось саме собою зрозумілим, і вже наступного ранку тема розвіювалась разом зі смородом нічного бенкету, та один випадок, особисто для мене став у пригоді, і в деякій мірі мав дуже вирішальне значення.

Десь під кінець нашого третього курсу в технікумі з'явилась родина вчителів, яка перевелась з якогось аналогічного закладу Кіровоградщини. Чоловік і жінка на прізвище Бабиш викладали овочівництво і плодівництво. Що стосується чоловіка, то це був досить неприємний, пихатий тип, який всюди сунув свого носа і по технікуму ходили чутки про його КДБшне минуле, що в принципі виходячи з його манер не викликало сумнівів. На щастя овочівництво в нас викладав Віктор Григорович Підберезський і з Бабишем ми майже не перетинались. Хоча і в моїй системі координат новоприбулець залишив не дуже приємний слід, заваливши мій держіспит з овочівництва до четвірки, що було не дуже добрим для мене результатом.

Жінка Бабиша, Наталія Григорівна, навпроти була занадто відстороненою, і якоюсь сумною особою. Її обличчя мало досить правильні і можливо навіть привабливі риси, та чорніючі, великі запалі очі надавали йому не те що сумний, а навіть якийсь печальний і відсторонений вигляд і завжди здавалось, що володарка цих очей думками десь в іншому місці. Манера розмови і ведення предмету повністю відповідали її зовнішньому вигляду і попри знаковість викладаємого нею предмету, нічого крім бажання заснути прямо в аудиторії в мене не викликала. Плодівництво в принципі являлося одним з основних предметів і разом з овочівництвом навіть складало назву нашого майбутнього фаху, агроном-плодоовочівник, а тут така ситуація. І якщо з овочівництвом у мене не

було жодних проблем і Підберезський добре знав рівень моїх знань, то на уроках плідівництва в мене складалась якась апатія, з чого Наталія Григорівна зробила для себе висновок про мою повну безперспективність. З цього моменту я перейшов на самоосвіту, а викладачка вирішила не гаяти даремно час на таку особистість, яка в її розумінні не мала бажання навчатись. Ми обидва так увійшли в свої ролі, що за рік навчання майже не спілкувались.

І от наближався час держіспитів. Десь за тиждень перед кожним із цих прекрасних міроприємств викладачі проводили консультації і плідівництво не було винятком. Прийшовши до аудиторії, зморений черговими нічними науковими дебатами, я з радістю розпростерся на парті і вже за декілька хвилин приспаний монотонним голосом Наталії Григорівни блукав у кущах царства Морфея. Раптом я почув, що хтось штовхає мене в бік. Це був Руслан, який сидів поруч: "Андрюха тебе Бабічка викликає".

— Так, Наталія Григорівна? – звернувся я до викладачки, яка дивилась на мене своїми запалими, сумними очима.

— Андрію, ну запитайте мене хоч що-небудь, Ви ж нічого не знаєте. — з жалем у голосі зверталась до мене вчителька.

— Ну так вже й нічого?— образився я, та небажання входити в дискусії з жінкою пересилили мене і раптом пригадавши колишній спір у гуртожитку я запитав:

— А чим відрізняється полуниця від суниці?

Зрадівши такому обороту, Наталія Григорівна мало не половину часу відведеному на консультації присвятила поясненню різниці між цими двома ягодами і цим самим ягодам, і робила на моє здивування це з таким запалом, що я відкривши рота сидів, слухав, і всмоктував ті ягоди, як губка воду.

Складання іспитів, це така собі лотерея. Знати все неможливо. Можна в чомусь дуже добре розбиратись, щось зазубрити, та знати все неможливо. Як би чудово ти не знав предмет, а завжди знайдеться тема, яка може попсувати нерви будь якому відміннику і при бажанні вчителя до любої теми знайдеться питання, яке може тебе, або витягнути з прірви (звісно якщо це не іспит із хімії), або остаточно потопити. Та люба лотерея, це ще випадок і везіння.

На держіспитах, крім Наталії Григорівни, завуча, секретарки і представника з Дніпропетровського Аграрного Університету, в комісії була присутня Лідія Михайлівна Підгорна, так звана Порічка. Вона була офіційним класним керівником у Беків, і викладала їм плідівництво. А ще, по сумісництву була супутницею життя Петра Йосиповича Підгорного, що напевно за роки тісного спілкування з цим прекрасним чоловіком відбилося на її характері, так би мовити професійна деформація, тож зустріч із нею зайвий раз нічого приємного не обіцяла. А ще, не зважаючи на профіль класного керівника, Беки не дуже добре здали держіспит із плідівництва. А наша група В, класним керівником якої в принципі був тракторист, який ходив у краватках із мультику, вже з перших прізвищ почала проявляти себе досить таки пристойно. Звісно це не дуже тішило Лідію Михайлівну, тож коли я зайшов в аудиторію і зіткнувся з

поглядом цієї чудової жінки, щось мені підказувало, що свято буде тільки на одній вулиці.

Крім підступно — надмінного погляду Порічки мене зустріли відсторонені очі представника з Дніпра, займаючийся чимось своїм завуч Романенко, та найбільшу увагу викликали два жіночих погляди, які змусили мене навіть здригнутись. Це була секретарка технікуму, яка на кожного виступаючого студента дивилась так, наче від результату іспиту залежить його життя і Наталія Григорівна, яка після успіхів перших учнів, дивлячись на мене вирішила, що прийшла черга сорому й ганьби.

Поправивши на собі новенький костюм, я витягнув екзаменаційний білет і пішов готуватись. Всі питання виявилися для мене дрібничками, але одне з них викликало подив і навіть невеличке здивування. Це було одне коротке слово, суниця. Я був впевнений у своїх знаннях із плідівництва майже в будь якій темі, та такий збіг все ж мене потішив.

Підготувавши відповіді на всі екзаменаційні питання, вибравши потрібні плакати, я вийшов до дошки і почав розповідь. Розкривши всі задані теми, супроводжуючи розповідь указкою по тематичних плакатах, я намагався не дивитись на секретаршу, з її фатальним поглядом, побоюючись розсміятися і спостерігав за Наталією Григорівною, яка дивилась на мене так, наче зробила найбільше відкриття в своєму житті. Так, тепер була моя черга дивувати викладачку і тепер вона сиділа, і зачаровано слухала кожне моє слово.

Після закінчення основного виступу присутні задали мені по одному питанню і отримавши пристойні відповіді заспокоїлись. Але не Лідія Михайлівна. Ні. Вона не здаючись продовжувала засипати мене питаннями, на які отримувала блискавичні відповіді, але тут вже була справа принципу.

Розуміючи що вона вийшла за всі межі, навіть Романенко зробив викладачці зауваження, та Порічка не вгамовувалась і наостанок вирішила забити цвях, який точно зіб'є мене з рейок, завдала питання, на яке я точно не міг знати відповіді: "А чим відрізняється полуниця від суниці?"

Після відповіді я зібрав із парти свої нечисленні речі і почав знімати з дошки плакати. Лідія Михайлівна сиділа за своїм столом і щось записувала, показуючи всім своїм виглядом байдужість і неупередженість. Секретарша нарешті розслабилась, розуміючи, що моєму життю вже нічого не загрожує. Романенко і представник із Дніпра займались власними справами.

Наталія Григорівна підбігла до мене і вчепившись у плакати схвильовано затараторила: " Я сама. Я сама"— намагаючись вирвати в мене їх із рук — "Андрію, дякую Вам, я не очікувала. Дякую". Викладачка не соромлячись виказувала мені своє здивування і одночасне захоплення, а я навпроти, відчув якийсь сором за своє минуле поведіння: " Що Ви, Наталія Григорівна, це я Вам дякую, це цілком Ваша заслуга як викладача, це ж Ви нас навчили".

Про що це все? Не знаю. Для кожного про щось своє. Для декого ні про що. Для мене мабуть, про моє минуле, про відносини з людьми, про те, що іноді, за надуманою,

безглуздою завісою, ми не помічаємо суть людини і несправедливо оцінюємо саме внутрішній її світ, а потім вже стається так, що відносини вже склались і вони не такі якими повинні бути, а вже пізно і назад вже не повернеш.

А ще це про дрібниці, знаки і співпадіння, на які ми не звертаємо уваги, а даремно, бо саме з них складається щось більше, щось таке, від чого залежить, і навіть складається саме наше життя. Хоча насправді це все про те, що ягоди, які Ви звикли називати клубнікою, насправді в більшості своїй нею не являються, це по — перше, а по — друге, на відміну від перцю і помідорів, вони насправді навіть і не ягоди.

РОЗДІЛ 25

Однією з сучасних візитівок Ерастівки є автобусна зупинка з Петриківським розписом. Вона знаходиться на дорожній розвилці на Лихівській трасі, і після побудови нового мосту з дорогою через річку Лозуватку стала мало не воротами в Лозуватську конгломерацію, відкинувши Куток на периферію. Я не знаю коли її розписали і взагалі не пам'ятаю, чи була тут раніше зупинка, та тепер проїхати повз неї не помітивши просто неможливо. Звичайна така собі зупинка з силікатної цегли, з лавкою для очікування в середині, таких у країні сотні. Єдина архітектурна відміна, це балюстрада над центральною частиною споруди, напевно, репліка з натяком на архітектурний стиль садиби Бродських. І все це вибілено білою фарбою, на тлі якої червоним саявом вибухає казкова флора в Петриківському стилі. Колись я трохи вивчав історію цього мистецтва і пам'ятаю, що однією з особливостей Петриківського розпису було малювання ягід і деяких інших об'єктів пальцями, а квітів пензликами з котячої шерсті, тож дивлячись на калинові і вишневі грона та квіти, що прикрашають стіни зупинки було цікаво дізнатись, чи дотримувались майстри традицій? Зважаючи на мою професійну деформацію, в мене склалося подвійне відношення до цього артоб'єкту. З одного боку, начебто квіти, ягоди і розпис автентичний, що зародився з традицій народного мистецтва з оздоблення й розпису сільських хат, а з іншого, все це занадто строкато й відірвано від навколишньої Ерастівської архітектури. А ще Петриківка, й під класичною балюстрадою, виглядає якось дивно, тож на мій погляд, ці ворота трохи дисонують навколишній картині. Хоча ж знов, з іншого боку, сама балюстрада символізує квітку дикого гранату, чим не поєднання?

Тож Петриківка. Якось восени, вже на четвертому курсі, Руслан Руденко розповів мені, що в однієї нашої знайомої з П'ятихаток сталися великі неприємності. Наталія, тендітна, симпатична дівчина з Русікової компанії, яку за прізвищем називали Шевою, навчалась у художньому училищі в Петриківці. Вітчим дівчини займався виготовленням із гіпсу якихось міщанських дрібничок для продажу. Всілякі скарбнички у вигляді поросят, попільнички з черепами, чортами, павуками і іншими жахіттями, статуетки святих, а Шева їх розфарбовувала і вкривала лаком. Бачачи неабиякий хист до справжнього малювання дівчини і відчуваючи вигоду, вітчим наполіг на навчанні Наталії в художньому училищі.

Маючи привабливий вигляд, Шева потрапила на очі, так би мовити одному з

тамошніх поганих хлопців. Отримавши від дівчини облизня, цей справжній чоловік не здався і разом зі своїми посіпаками почав її переслідувати, не даючи проходу, та значно ускладнюючи життя.

Дізнавшись про такі обставини Русік запропонував мені відвідати Петриківку для ознайомлення з художніми традиціями, та місцевим бомондом. Отримавши таку пропозицію я не міг відмовитись із цілих трьох причин. По-перше, мене просив Руслан, по — друге, це була чудова нагода потрапити в неприємності з невідомими наслідками, а по — третє, достатньо і будь якої з перших двох причин.

Відбувши дві перші пари, ми з Русланом чкурнули на Железняково і діставшись електричкою до Дніпра пересіли на рейсовий автобус на Петриківку. Зважаючи на пізню осінь пейзажі за вікнами були не дуже і єдиною прикрасою було малахітове полотно дороги, яке тягнулося між розораних полів, непоказних селищ і сірих, обдертих осінніми вітрами лісосмуг.

Прибувши до селища вже по темряві, автобус зупинився на місцевій автостанції, яка представляла собою будівлю схожу на велику сільську хату. Попитавши перехожих, ми з Русіком швидко знайшли потрібний нам гуртожиток училища, і вже за якихось десятих хвилин нам на шиї накинута зраділа і здивована одночасно Наталка.

Дівчина не вірила своїм очам. Дізнавшись про її проблему, Руденко нічого їй не сказав про свої наміри, тож Шева не могла повірити, що ми приїхали в таку далину заради неї, хоча в свою чергу і нас чекав сюрприз.

Про неприємності Наталії від спільної знайомої дізнався один місцевий чоловік на ім'я Олександр, який був у не дуже добрих відносинах з її кривдником. Крім того, незадовго до цього, Саня втратив в автокатастрофі дружину, тож віднісся до інциденту дуже серйозно, прийнявши близько до серця неприємності сторонньої людини і після жорсткої бесіди з винуватцем сповістив Шеву, що в Петриківці їй більше ніхто не чіпатиме.

З одного боку звісно для мене з Русіком це була добра новина, і вона нас потішила. Хоча з іншого, якщо розібратись, ми пів дня чиргикали хтозна — куди, щоб Натаха повисіла на наших шиях, хоча це можна було спокійно зробити на вихідних вдома у П'ятихатках. А крім того, завтра нам потрібно було витратити ще пів дня на зворотній шлях, це вже не кажучи про пропуск занять. Так що трохи поміркувавши ми попросили Саню, з яким нас познайомила Шева, все ж показати нам її кривдників.

Петриківське училище знаходилося в центрі селища і місцеве молодіжне життя крутилося навколо нього. У Сані тут був власний відеосалон, поруч проходили дискотеки, був якийсь бар, тож потрібних нам індивідуумів довго шукати не довелося.

Декілька досить дебелих чоловіків, на яких нам вказав Олександр, стояли біля місцевої дискотечної площадки й розкуто щось обговорювали. Коли юрба побачила Саню, напевно настрій їх трохи зіпсувався, а після того як він представив їм мене з Русіком і пояснив причину нашого приїзду, від розкутості не залишилося і сліду.

Коли я ближче роздивився цих суб'єктів, то ледве стримався від сміху. Звісно мода кінця вісімдесятих, це ще та тема, та така течія, якою пливли місцеві аборигени

викликала одночасно здивування і сміх. Здавалось, що ми потрапили на сходку комісарів — ідіотів. Більшість компанії була вдягнута в чорні шкіряні плащі і кашкети, завішані купою велетенських значків із серпами, молотами, і пришелепкуватими написами на кшталт: "Мастеру коноплеводства", або "Куй железо пока Горбачов". У одного з цих клоунів на темно-зеленому кашкеті висвічувала червона зірка, а у вусі висів хрестик. Таке поєднання звісно вказувало, або на когнітивний дисонанс, або швидше за все, на не дуже розвинутий інтелект. На жаль я тоді не знав приказку про труси і хрестик, тож просто розглядав цю дивину, а от Руденко, з ходу наїхав на остолопа: " Ти шо, нацик? ", вказуючи вказівним пальцем на хрестик у вусі. Неочікувавши такого наїзду, лобур оторопів від такого питання і почав нести якусь маячню, що це все заради приколу, і не серйозно. Я підійшов до Русіка і тихо його поправив: " До чого тут нацики? Це ж християнський хрест ". Нащо Руслан відповів: " Пофіг, цей тормоз все одно не шаре і взагалі, їх усіх треба грузанути ".

Головного винуватця між присутніх не було, як пояснили його товариші, він на декілька днів поїхав по справах, і взагалі, що стосується Наталії, це була помилка і ніхто його не підтримує. Незважаючи на провокації Руслана, вони вели себе досить сумирно і зовсім не виявляли жодного бажання конфліктувати. В принципі, такий розклад нас майже влаштовував і на цьому ми могли вважати свою місію виконаною.

Саня мусив повертатись до власних справ і уходячи, натякнув юрбі, що для завершення інциденту їм не завадило б вибачитись, та якимось компенсувати наші моральні збитки і переживання. На наш подив місцеві досить жваво зреагували на цю пропозицію і вже за пів години наша компанія стояла в якомусь закапелку біля місцевої школи, а один із наших нових знайомих комісарів, із трилітрового бутля наповнював гранований стакан.

У той час подібні сцени були досить звичайним явищем. У будь якому селі добрим тоном було розпиття самогону десь за клубом перед дискотекою, або для сміливості перед з'ясуванням відносин, чи вже після них. І звісно, що і мені, і Руслану не раз доводилося приймати участь у подібних заходах. Тож нічого незвичного не було для мене з Русіком і цього разу, хіба що сьогодні, крім сніданку ми нічого не їли, а єдину надією в плані закуски, крім забичкованої сигарети, я покладав на стоячий трохи поодаль від нас питний фонтанчик, з якого бив триметровий струмінь води.

Чи то від щирості душі, чи то з якимсь наміром, розливаючий умудрився перехиливши бутель налити мені не те що повний стакан, а навіть із гіркою. У даній ситуації, коли ми в двох із Руденком знаходились хтозна-де, між юрбою незнайомих і в принципі ворожих нам людей, ні я, ні Русік, не могли дозволити собі слабіну будь у чому, тож вглушивши залпом вміст гранчака до дна, навіть не скривившись, я передав стакан одному з місцевих, і поки ніхто не звертав на мене увагу, швидко направився до фонтанчика.

Сподіваючись загасити наслідки від вогняного напою, я зробив великий ковток, та замість відчуття прохолоди і полегшення отримав шок, відчувши повний рот гарячої води.

Я ще пам'ятаю, як на центральному залізничному вокзалі в Кривому Розі, біля колії знаходився кран з окропом для транзитних пасажирів і в дев'яностих роках працюючи в Укрреставрації, навіть приймав участь у його демонтажі, під час реконструкції вокзалу. Але повірити в те, що біля питного фонтанчика Петриківської середньої школи на перерві збирається черга з учнів і вчителів із чайниками і чашками, щоб набрати кип'яточку, звісно було б абсурдно. Тож зрозуміти чому з нього бігла гаряча вода, неможливо. Мій стан після цього запивання краще не описувати, в першу чергу з етичних міркувань, і єдиною втіхою було те, що навколо вже було темно, тож наші нові знайомі, зайняті попойкою не звернули увагу на мій конфуз. В принципі ці дивні люди особисто мені нічого поганого і не робили, та тепер у Петриківці, виявилося, є особа, яку я заочно зненавидів і з задоволенням занурих би в цей струмінь, та пояснив, яка вода повинна текти з питного фонтанчика. В мене не було іншого пояснення крім того, що напевно, або цей сантехнік, як і його земляк із зіркою на кашкеті не відрізнявся інтелектом, або, в гіршому випадку, він мав якісь зв'язки з тими ж силами, що і начальник Криворізького тролейбусного депо, який частенько бавився тим, що випускав тролейбус під бортовим номером 666 за маршрутом № 13 .

Поки я відходив від знайомства з петриківським гейзером, всі присутні вже накопили по гранчаку і тепер розливаючий комісар стояв із простягнутою до мене рукою, на знак того, що пора починати друге коло. На цей раз порція була скорочена вдвічі, тож осушивши стакан, я вже просто затягнувся сигаретним димом і відчув, як внутрішнє тепло розливаючись по тілу зігріває душу, від чого тій душі стало якось спокійно і безтурботно. І оточуючі мене люди не викликали жодної негативної емоції, і я навіть забув за безглузлого сантехніка. Русік щось розповідав нашим новим знайомим, від чого ті заходилися сміхом, а найголосніше, чувак із хрестиком у вусі, і зі сторони можна було подумати, що ми всі давні знайомі, які знов зустрілися і як зазвичай, проводять разом час.

Ще за пів години уся наша компанія сиділа в Саніному відеосалоні і на весь зал реготала з другої частини " Чужих ". Під час сеансу ми декілька раз виходили в бар, який був поруч із відеосалоном і деś під кінець сеансу я вже не дуже відрізняв Сігурні Вівер від чужинців.

Залишок ночі ми з Русіком провели ховаючись від чергового вчителя і вахтерки в гуртожитку, куди Шева завела нас якимсь таємним ходом. У вестибюлях і коридорах будівлі на стінах висіли роботи учнів училища, і здається навіть якась Натальїна композиція, яку дівчина з гордістю намагалась нам представити, та єдине, на що був здатний притомлений мозок, це відрізнити кольорові плями від білих стін. Тож перше моє знайомство з Петриківським розписом закінчилося повним фіаско.

Насилу дочекавшись ранку, попрощавшись із Шевою, ми з Русіком пішли на автостанцію. Вночі випав сніг і вкрив Петриківку, навколишні поля і лісосмуги білою ковдрою, додаючи новому дню світла і чистоти. Зворотна дорога завдяки цьому казковому явищу теж виглядала зовсім інакшою ніж вчорашня, і навіть не зважаючи на втому, я їхав та споглядав у вікно автобуса на ті ж самі поля, селища, і лісосмуги, що

набули нової подоби, виблискуючи на вранішньому сонці. Це була інша, холодна, мовчазна і в той же час казкова краса, повна протилежність тому світу і тій красі, що зображували майстри Петриківського розпису, наповнюючи простір своїх робіт жаркими і сонячними кольорами літа. Літа, яке залишилося десь там, позаду, тепер у такому далекому минулому, а попереду вже була зима, остання зима нашого студентства і мабуть остання зима моєї безтурботної і такої прекрасної юності.

РОЗДІЛ 26

От і скінчився час відведений на четвертий курс, пролетів напевно найшвидше з усіх чотирьох років, що я провів в Єрастівці. І це не тільки через те, що навіть разом із переддипломною практикою він складав лише шість місяців, тобто значно менше ніж будь який інший курс. Справа була в сприйнятті самого часу. Перший, та й другий роки навчання для мене складалися з перелому, переналаштування. Ми пристосовувалися до чогось невідомого, відкривали нові світи, міняли світосприйняття. Щодня на нас звалювалась така кількість подій і пригод, що життя просто було ключем, а кожен день був таким насиченим, що здавався нескінченним. Та поступово ми дорослішали і в житті змінювалися пріоритети, воно перетворилось на монотонний потік, де день пролітав за днем, і наступний, мало чим відрізнявся від попереднього, сплітаючись у такі ж сірі й невиразні тижні, які мчали повз мене, мов вагони швидкісного потягу. Тож якщо на першому курсі дні тягнулися нескінченно довго, то між переддипломною практикою і держіспитами я не встигав кліпати очима, і навіть помахати в слід тим вагонам.

Звісно, що я згустив фарби і звісно ж життя постійно наповнювало кожен день новими подіями, різними за масштабами і значенням, веселими і сумними, кольоровими і трохи сірими, та на мою думку десь тут, саме наприкінці моїх роздумів, для того щоб підкреслити закінчення цілого етапу життя не завадить і трохи меланхолії.

Тож дні змінюлись днями, тижні тижнями і от, наче ще вчора йдучи на заняття ми шорхали ногами осіннє листя, а вже сьогодні останні подихи зими змішуються з першими весняними запахами і звуками. Видохнувши держіспити і вдихнувши на повні груди передчуття свободи, наш курс готувався до випускного. Ну як готувався ? Звісно, що основне навантаження лягло на сильні плечі слабкої статі. Дівчата закуповували продукти, напої і всякі дрібниці для завершального вечора. Для більшості моїх сокурсників статі чоловічої підготовка обмежилась скиданням грошей і закупівлею двох ящиків горілки. Для мене з Мішою Осадчим все виявилось трохи складнішим. Не можу сказати завдяки чому, та ми з Миником опинились у ролі ведучих випускного. Можливо товариші висунули нас, як найкмітливіших і авторитетних постатей, можливо, я просто хотів щоб цей останній вечір був особливим і не вписувався в шаблонні рамки, хоча швидше за все, просто серед усього курсу інших дурників не знайшлося. Тож крім підготовки до іспитів мені довелося писати, а потім вивчати з Миником сценарій випускного вечора.

Ще одним завданням, яке однокласники повісили на мене, було придбання подарунка для класного керівника. Незадовго до випускного родина Руденків, яка крім нашого керівника складалась ще й із викладачки інформатики Галини Вікторівни Руденко, як і ще декілька вчительських родин, переселилась зі свого старого помешкання в новий будинок, збудований для них технікумом. Зважаючи на це, жіноча половина групи наполягала на придбанні для подарунку класному керівнику люстри. Чоловіча частина звісно не бачила сенсу в такому марнотратстві і наполягала на чомусь більш практичному, наприклад футбольному м'ячі. Дівчата категорично не сприймали цю ідею. Звісно що такі розпанькані особи, як наші Німфи, зовсім не розбирались і не цінували справжні подарунки, напевно не треба було минулого березня купувати їм парфуми " Фламінго " .

Після остаточного розділення в думках, було вирішено, від імені дівчат подарувати люстру, а чоловіча когорта вручить Олексію Васильовичу, як колишньому футболісту, справжній шкіряний м'яч. Тож отримавши від старости Віті Страшного гроші, при поїзді додому найближчими вихідними, в спортивному магазині я придбав шикарний, футбольний м'яч і зібравши на ньому підписи однокласників приготував для сюрпризу.

День і час Ч припав на сьоме березня. Цілий день ми готувались, розставляючи столи, готуючи для вечірки спортивний зал. Під власну розписку я взяв у холі жіночого гуртожитку журнальний столик і два крісла для кутка ведучих. Притягнувши їх у зал, я розставив меблі, прикрасив стіл вазою і приміряв пару варіантів розташування, для кращого сприйняття публікою дотепних жартів нашого з Миником дуету.

У гуртожитку теж кипіло життя. Майбутні випускники чепурились, готували одяг та паралельно сперечались, що до місця розташування двох ящиків із запальною сумішшю, яка повинна була задати святковий настрій сьогоднішньому вечору і пом'якшити біль розставання. Потрібне було місце, в якому б розміщена тара не наражалась на небезпеку зі сторони вчителів і в той же час була доступною при першій потребі. Кількість пляшок відповідала кількості випускників чоловічої статі, і для отримання стану під шафе, об'єм в пів літра на одну особу, виходячи з наших наукових дослідів, був більш ніж нормальним. Розмістивши і замаскувавши ящики в одній із кімнат, всі заспокоїлись і почали видвигатися на вечірку.

За роки навчання в технікумі мені безліч раз доводилось виходити на сцену. Це й пісенні номери під гітару на пару з Русланом Руденко, і участь у КВН, новорічні вистави, не кажучи вже про мій із Докторовим бенефіс після торішнього потрійного свята. Виступи на публіці ніколи не лякали мене, тож на відміну від Миника, який при кожній нагоді вибігав у сусідній зал і набирався хоробрості з припасеної для цього пляшки коньяку, я впевнено почав вечір, і навіть увійшовши в кураж, намагався імпровізувати відходячи від запланованого сценарію. Все йшло добре, та раптом у залі відчинились двері і посеред чергового мого діалогу з Мішою, перечіпаючись, та супроводжуючи це деякими незапланованими сценарієм виразами з'явилися якісь

чоловіки і почали заносити музичну апаратуру.

Це були місцеві зірки лозуватського вокально інструментального ансамблю. Вже порядком притомлені артисти, з червоними обличчями і скляними очима, прямо посеред нашого міроприємства увірвались у залу. Розставивши колонки та інше причандалля, покидавши гітари, нікому нічого не кажучи, вони так само миттєво як і з'явилися, щезли в сусідньому залі, явно створюючи небезпеку для Миникова коньяку. З усіх присутніх у залі ніхто нічого не зрозумів, тож Миник побіг перевірити свою заначку і zarazом з'ясувати, що взагалі відбувається.

За хвилину Миник вийшов із закапелка.

— Міша, що вони роблять? – запитав я напарника, що повернувся.

— Бухають — відповів Міша, сідаючи в крісло і відвернувшись від залу, як заправський фокусник загорнув у жакет костюма врятовану пляшку коньяку.

Раптом Панама почав показувати мені якісь знаки і коли я підійшов до нього, то з'ясував, що Беки, як завжди виділилися і найняли на вечір цей ансамбль. До того ж, нікого не попередивши.

Я повернувся до свого місця і почав вивертати ситуацію в нормальне русло імпровізованим діалогом із Минином. Все тільки почало нормалізуватися, як у сусідньому залі відчинилися двері і впливши на автопілоті, сузір'я місцевих зірок зайняло місця за інструментами, і без будь яких оголошень приголомшило мене й усіх присутніх "Синим туманом" В'ячеслава Добриніна. Виконавши декілька пісень, засипавши всі рани сіллю, музиканти знов миттєво зникли за дверима. Оговтавшись і розуміючи що з цією самодіяльністю щось потрібно робити я направився в імпровізовану гримерку до артистів, де застав їх за розпиттям чергової пляшки тонізуючого напою.

Спочатку я намагався якось узгодити програму вечора, та ні на які мої слова артисти не реагували, а після того, як мій погляд зійшовся зі скляним поглядом їхнього фронтмена, і я побачив там "нічого", то зрозумів, що про будь-яке співробітництво вони не те щоб не хотіли вести мови, а швидше за все, просто не могли. Звісно що люди, які вже не здатні розмовляти, та продовжують так співати, не можуть не викликати захоплення, та ця несподіванка руйнувала весь сценарій випускного і що далі робити я не розумів.

Кажуть, що якщо Ви не можете запобігти неподобству, потрібно його очолити. Звісно, що поки музики ще тримались на ногах, навряд чи щось могло запобігти цьому музичному неподобству, та про спробу очолити цей процес, теж не могло бути й мови, бо я взагалі сумніваюсь що його хтось, чи щось могло очолювати, тож ми з Минином спробували до нього прилаштуватися. Я не знаю чим вимірявся час між музичних пауз цих музикантів: літрами, пляшками, чи чарками, та нам так і не вдавалось увійти в ритм із цим музичним апокаліпсисом. Кожен раз, як тільки здавалось, що все нормалізувалось і ми з Минином верталися до сценарію, позаду нас відкривалися двері з пекла і на весь зал лунало: "Не сыпь мне соль на рану", остаточно дратуючи, і вибиваючи мене з колії. Не знаю, як виглядав цей хаос із глядацьких місць, та я ледве

стримував себе від бажання все покинути і піти випити свою пляшку заспокійливого.

Користуючись черговим музичним затишшям, нами був оголошений час вручення подарунків класним керівникам. Так як за списком наша група В була остання, то ми пропустили вперед Аків, з їхнім керівником Дзюбою і Беків, з їхнім тандемом Підгорних.

Коли черга дійшла до нашої групи, я запросив нашого керівника з його дружиною і привітавши їх із новим житлом, від свого імені дівчата подарували Галині Вікторівні люстру. Я дістав м'яча і підійшов до Олексія Васильовича. Чоловік стояв і дивився мені в очі. За чотири роки навчання ми так і не знайшли спільної мови і хоча й студенти були не подарунки, в дуже багатьох випадках по відношенню до своїх підопічних наш класний керівник поводився, м'яко кажучи, не дуже гуманно. У цей момент, стоячи в центрі залу, в тиші і оточенні своїх однокурсників і деяких викладачів, я мав декілька хвилин, щоб своєю промовою залишити Руденку не дуже приємні спогади, і вчинити з нам так, як іноді він чомусь робив нам. І Олексій Васильович це чудово розумів і навіть чекав цього. У своєму житті, мені напевно як і кожній людині приходилося робити якісь кроки, і часто такі, про які потім доводилося шкодувати. Та на щастя тієї миті я зробив вибір, про який ніколи не пожалкую. Я протягнув вчителю свою руку і стискаючи сказав: "Всі знають Олексія Васильовича, як викладача, як нашого класного керівника, але мало хто знає, що ця людина колись дуже серйозно займалась футболом.

Ми пройшли разом не дуже легкий шлях і не завжди розуміли одне одного, тож від чоловічої частини групи, я вручаю Вам цей м'яч, щоб зі своїми майбутніми підопічними Ви знаходили спільну мову не лише через догани і виклики батьків, а й за допомогою такого прекрасного виду спорту, як футбол".

Руденко стояв і міцно тис мені руку повторюючи: "Не очікував, дякую, не очікував". Дорослий, сильний чоловік стояв, і радів як дитина. Звісно, що радів він не подарунку. Зовсім ні. Жоден м'яч не міг викликати таке полегшення і таку радість. Жоден. Олексій Васильович радів тому відчуттю, яке я подарував йому тієї хвилини від імені тих, із ким він поводився всі ці роки занадто суворо і невинувато жорстко. Так, наш керівник відчував цей дискомфорт, цей тягар, який тяготив його, і про це він розповів нам потім, через багато років, та тоді сам нічого зробити із цим не міг. А я цієї миті, якщо так можна сказати, відпустив йому ці гріхи, виписавши своєрідну індульгенцію.

Тож стоячи вдвох посеред залу, тримаючи один одного за руки і дивлячись один одному в очі, тільки ми, серед усіх присутніх розуміли вартість слів і подарунків.

Але справа в тому, що таке саме відчуття налинуло й на мене. Я теж відчув полегшення. Чому? Я відмінив вендету, і в цей останній день стер весь негатив, що так довго накопичувався і тиснув на обидві сторони, тож і моя душа звільнилась від цього чорного осаду. Отже ще невідомо, хто кому виписав ту індульгенцію.

Раптом позаду мене розверзлися двері і нікому незрозумілі розмови заглушила музика, і засумувавши було зал із радістю кинувся до танців.

Залишивши вечірку на місцевих зірок я пішов у гуртожиток. По дорозі мені зустрічались компанії сокурсників зі своїми родичами, знайомими, дехто з місцевих.

Радості не було меж. Всі були збуджені, кожен мав пляшку горілки, та пригощали один одного і всіх навколо. Чим ближче я підходив до гуртожитку, тим менш радісною була атмосфера. Один з однокурсників побачивши мене, почав скаржитись, що нас обікрали, хтось вкрав всю нашу горілку. Біля нашої двоповерхівки стояло декілька вже досить розігрітих випускників і хитаючись обурювалися такому неподобству. Піднявшись до кімнати в якій була схованка я дійсно застав лише порожні ящики.

Вертаючись до спортзалу, я перестрічав все більше товаришів, які направлялись на дозаправку. Почувши, що ящики порожні, всі починали обурюватися і впадали в розпач. Поки я дійшов до місця випускного, чутки про страшний злочин вже обігнали мене і біля спортзалу зібралась обурена юрба.

— Андрюха, прикинь, хтось вкрав всю горілку — звернувся до мене Сеня Лучко і разом із ним підійшли Вася Гриценко і ще декілька одногрупників.

— Та ти що? Невже? Всю вкрали? А може краще порахувати? Сеня, кожен із Вас взяв по пляшці собі, Ви поприводили якихось родичів, друзів, взагалі невідомо кого, для кожного бігаєте по нову пляшку і хтось вас обікрав? – збуджений усіма останніми перипетіями, я почав було пояснювати Сені та його компаньйонам, що тут сталося, але роздивившись їх ближче зрозумів, що всі вони були в тому стані, коли сприймати якісь доводи їм було вже досить важко, та й не дуже хотілося.

Та головне, що мене підмутило, це те, що сьогодні був останній вечір коли ми були разом, і завтра з ранку, все те, чим ми жили останні чотири роки обірветься і скінчиться, а їхня головна проблема— зникле пійло. Я махнув рукою, зняв жакет і закинувши його на плече поблиндав до гуртожитку.

Не знаю з якої причини, та в рік нашого закінчення технікуму адміністрація ввела нове правило. Може Віктору Юхимовичу Собкові набридло на кожний випускний під приводом відпустки мандрувати десь подалі від Ерастівки, може завуч Романенко переживав, щоб ми під час солодкого столу не замастили тістечками свої, такі вистраждані книжечки в жирні плями, може ще з якоїсь причини, та дипломи цього річ нам вирішили видати вже після випускного.

Вранці віднісши зі спортзалу журнальний столик і два крісла, я отримав назад свою розписку і почимчикував у технікум. Дипломи видавали в кабінеті завуча. Піднявшись сходами на другий поверх, я повернув праворуч і підійшов до знайомих дверей. Не знаю хто як, а я ці двері знав дуже добре, тож за всі чотири роки, я перший і останній раз постукав і зайшов у це приміщення з доброї нагоди. Крім завуча і секретарки в кабінеті був Руденко. Він особисто вручив мені синю книженцію і простягнув руку. Прощаючись з Олексієм Васильовичем ми потисли одне одному руки, він поздоровив мене з закінченням технікуму і декілька раз повторив, що я далеко піду.

Чи далеко я пішов? Не знаю. Чесно, не знаю. Дивлячись чим і від чого вимірювати. Агрономом я не став. Перед армією отримавши направлення в радгосп я посіяв врожай 90. Повернувшись з армії, виграв битву за врожай 92. У нагороду отримав премію в 500 купонів, на які купив десять пляшок Пепсі-Коли. На цьому моє сільське господарство

скінчилось.

Чи даремно пройшли роки навчання в Ерастівці? Жодного дня. Як казав Дім Діміч, це найпрекрасніший час нашого життя. І ця істина для мене незаперечна. Крім знань наукових, які для мого нинішнього фаху теж мають неабияке значення, головними є зовсім інші знання. Знання які важать у рази більше ніж ті, що ми отримували від викладачів рослинництва, чи агрохімії. Ті знання в книжці не прочитаєш, їх треба було нажити, кожен день прокидаючись і проживаючи щось нове і досі невідоме.

Та й хіба можна вважати щось даремним, якщо там у ньому залишилася частина тебе? Частина твоєї душі, там на березі тихого ставу з кам'яним острівцем і алеєю білих тополь, над тюльпановим золотом у кулябських хашах, біля вкритих патиною цегляних стін технікуму і між старими, порослими мохом і часом велетнями кленового лісу.

А ще, раз на рік, ми з Панамою зустрічаємось у П'ятихатках і через Ерастівку, Куток, технікум і зупинку з Петриківським розписом їдемо в Пушкарівку до Раца. І якщо перші зустрічі були даниною минулому, такими собі поїздками за ковтоком молодості — то тепер у них з'явився геть інший сенс і вони перетворились на щось нове, та зажили своїм, власним життям тут і сьогодні, ставши ще одним епізодом на шляху з минулого, що веде до майбутнього. Най так і буде.

Відновлено 23.06.2024